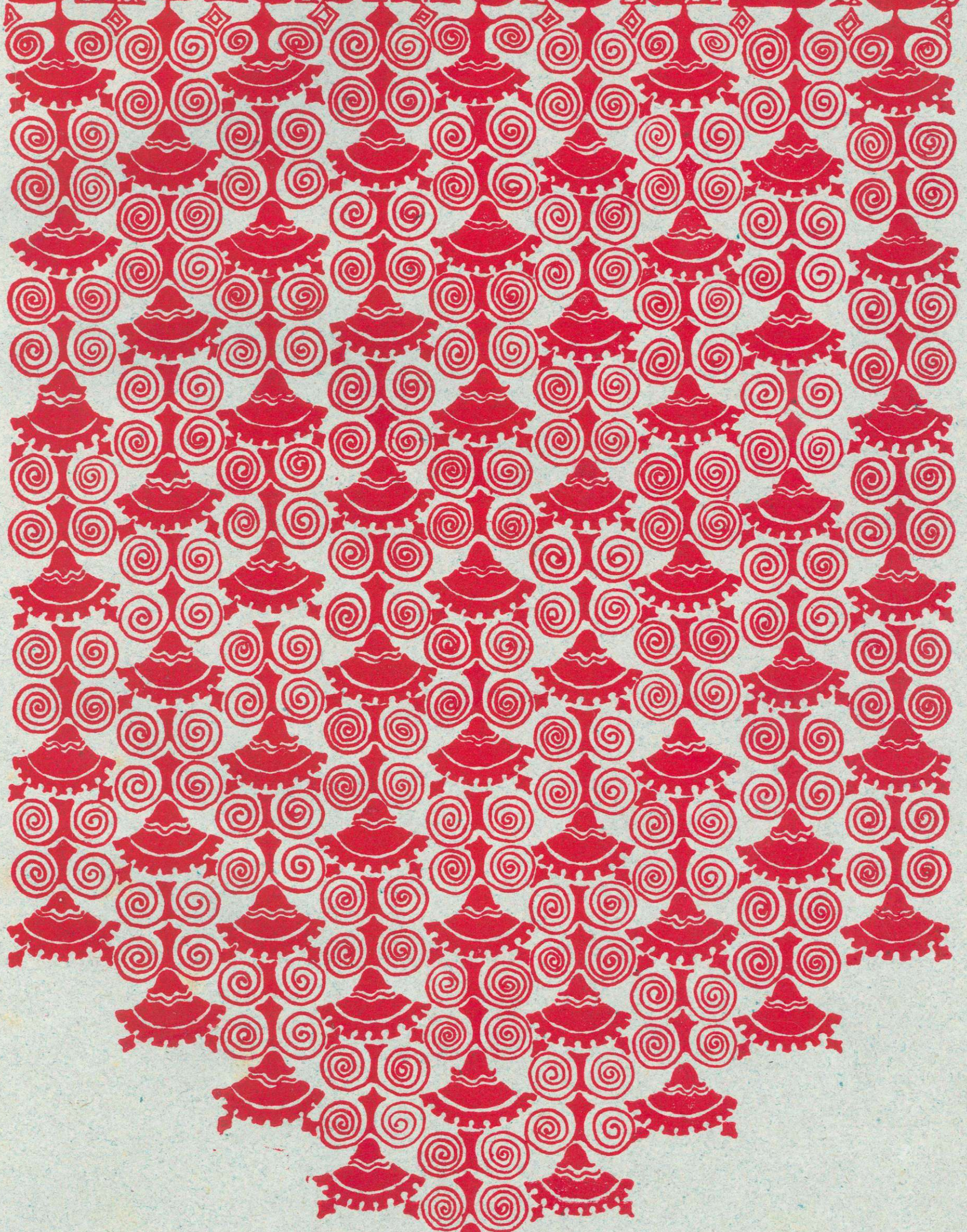

Почта 10/5-1920

Поштина плаћана в готовини.

DOMIN SVET

ARH·I·V

LJUBLJANA 1920.
XXXIII·STEV. 3-4

Vsebinska št. 3.-4.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. Pesmi: Vojeslav Molè: Thanatos. 53. — Vojeslav Molè: Sibirski soneti. 54. — Vojeslav Molè: Mojemu očetu. 64. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (prev. J. D.). 73. — I. Mohorov: Vasko! 75. — Anton Vodnik: Spomladi. 75. — J. M. Tomažin: To so moji tihi spomini... 76. — Vojeslav Molè: * * * 76.
- II. Dr. Ivan Pregelj: Plebanus Joannes. 55. — Fr. Jaklič: Nevesta s Korinja. 65. — André Čebokli: Velikonočno pismo. 70. — Karol Ozvald: Iz mojega lastnega življenja (Haničina doba). 71.

ZNANSTVENI DEL:

- I. Iso Cankar: Giulio Quaglio. 77.
- II. Zapiski:
- Jezikovne ocene: Vlad. Levstik: Gadje gnezdo (Dr. A. Breznik) 84.
- Slovstvo: A. Debeljak: Solnce in sence (Ivan Dornik). 85. — Ivan Zorman: Poezije (J. D.). 86. — Karel Širok: Jutro (Fr. Bevk). 87. — Eng. Gangl: Zbrani spisi za mladino, V. (Fr. Bevk). 87. — Edm. de Goncourt: Dekle Eliza (I. Dornik). 88. — Carantanus: Jugoslavija in njene meje, I. Koroško (Dr. M. P.). 88. — Dr. Moravski: Slovenski Korotan (Dr. M. P.). 88. — Antonija Kassowitz-Cvijić: Vatroslav Lisinski u kolu Ilira (I. Mazovec). 88. — M. Ogrizović: Nepoznat (I. Mazovec). 89. — Ilija Jakovljević: Studije i fejtoni (Narte Velikonja). 89. — Revue Yougoslave (Frst). 89.
- Umetnost: Popović Branko: L'art moderne yougoslave (Frst). 91.
- Gledališče: Slovenska drama (A. Robida). 94. — Marijonetno gledališče (Fr. Bevk). 95.
- Glasba: Josip Pavčić: Klavirski album (J. L. G.). 96. — Iz koncertne dvorane (M. Kogoj). 96. — Opera (M. Kogoj) 97. — Cerkven koncert (Mantuan). 98.
- Razno: Dr. Vojeslav Molè (Frst). 99. — Pavel Zamida (Frst). 100.
- Na platnicah: Prejeli smo v oceno. — Istorija Jugoslavena. — Gramatičke primedbe. — Knjiga o našoj civilizaciji. — Grafička umetnost.
- Vinjeti: »Jeh, jeh, zmrznila sem...« in »Petrove sanje«, narisal Fr. Kralj.

„DOM IN SVET“ izhaja vsak drugi mesec 15. dne v dvojnih številkah.

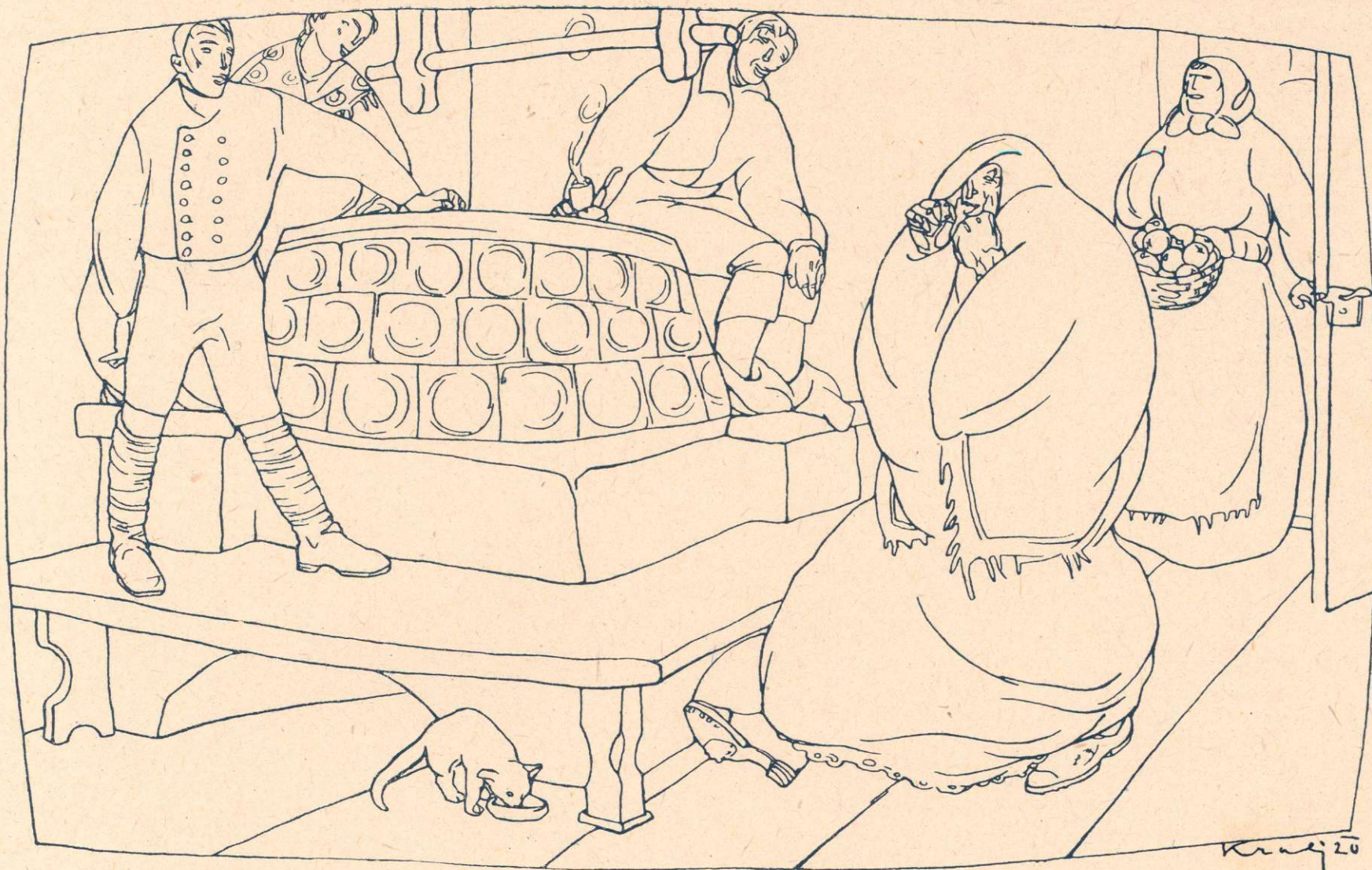
Naročnina letno 60 K, za dijake 50 K.

Urednik: Dr. France Stelè, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.

Upravništvo: Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna.

Založnik in lastnik: Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani.

Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

„Jeh, jeh, zmrznila sem . . .“

Thanatos.

Pavlu Zamidi, ko je smrtno zbolel. — Vojeslav Molè.

I.

Pod tihimi jesenskimi drevesi
sem srečal te. Bil pozen dan je; bled sijaj
gorel je nad zatonom pod nebesi.
Kot blesk njegov je bled bil tvoj smehlaj.

In venec belih rož, sestrâ cipresi,
ki z njo krasi grobove južni kraj,
bleščal ti je v laseh. Pod tihimi drevesi
si šel kot ta, ki vé, da ni poti nazaj.

V oko sem tvoje se zazrl globoko, —
gorelo v njem je brezno brez zaslone,
kipelo morje temnih je globin.

Molče si stisnil mi drhtečo roko
in šel. — Večer je že. Že zarja tone
in noč gori iz večnih že tišin.

II.

Nekje me čakaš, — vem, — kraj zadnjih cest.
Tam roka tvoja zadnjo luč utrne
in sname s čela zadnjih rož prelest,
in kar bilo je, vekomaj zagrne.

Očem pa pot odpre čez morje zvezd.
Pogled utone v večnosti srebrne.
Pozabljeno življenje. In bolest
v zavest se nikdar, nikdar več ne vrne.

Nekje me čakaš, — vem, — kraj vseh poti.
O kje? Glej, še visok je v ognju plamen,
še komaj so razkrile se oči, —

še komaj skoz strmeče, solnčne sanje
iz dna se vzpenja k jasnosti spoznanje, —
kdaj zazveniš, življenja zadnji amen?

III.

Cvetel je cvet in sanjal o jeseni,
ko vse, kar veja nosi, dozori, —
a zmrznil cvet ob slani je ledeni,
umrl sred pomladanske je noči.

Otrok o čaši sanjal je ognjeni:
skrivnosti vse penijo v njej se, vse slasti;
omočil ust nikdar ni v slasti njeni, —
razbila se je in razlila kri.

Skoz samo solnce šel sem, skoz sijaj,
iskal med hesperidske sem vrtove
najvišje, skrite, radostne poti, —

a sem priromal v tvoj otožni kraj,
o Thanatos, kjer molk gre čez grobove
in sredi samih senc nič solnca ni.

IV.

O Thanatos! . . . Skoz solze se smehljaš
iz sanj, vabečih v tvoje pokrajine,
in kakor dih ponočni šepetaš,
goječ vse skrite rane, vse spomine.

Svet ti žrtvuje iz neštetič čaš
svoj divji greh, sladkosti, bolečine, —
a ti zagrinjaš vse: obup in laž
v neskončne, večne zvezdne tišine.

»Brez mej kraljestvo moje je, brez mej . . .«
ti srcu govoriš . . . Ah, ne, — šumiš
le v vetru, ki zašel je med grobove

in našel mesto solnčnih kril — okove,
in mesto svetle zarje — prazen križ,
in mesto cvetja — žalost golih vej.

Tara, 17.—19. I. 1918.

Sibirski soneti.

1. Ti.

Vojeslav Molè.

2. Jaz.

Doline tihe, v njih vrtov sijanje,
na polnih vejah dozoreva sad,
in kamor zre oko, vse smeh in sanje, —
kajne, tako sva šla nekoč v pomlad?

A zdaj v očeh odseva trepetanje
ugaslih dni in sence mrtvih nad
in tiho, tiho govori molčanje
mi tvoje kot jesenski molk livad.

Divjale burje so, — kajne? — in mrtve
ležijo v prahu rože, neme žrtve,
nad njimi in nad nama gasne dan.

Zakaj tvoj jok otožni, pritajeni?
Ne plakati! Privij se tesno k meni, —
večer je, glej, s tišino zvezd pretkan.

Tomsk, 5. XI. 1919.

Iz senc in solnca slikam svoj portret.
Natrgal v šopek redke sem cvetlice
v vrtovih daljnih, v krajih iz pravljice,
a davno že, — že vene njihov cvet.

In vse pustinja, kamor zre pogled.
Viharji so mi razorali lice, —
s korakom tihim grem v večer resnice,
krog mene tone v sencah trudni svet.

V očeh gori spoznanje in molčanje,
odsevi borbe, pozne, pozne zmage,
a usta govorijo: odpuščanje.

Le misel ni zamrla sredi bed —
in nežno roka sred jeseni nage
pritiska k sebi poluveli cvet.

Tomsk, 4. XI. 1919.

3. Sibirski grobovi.

Spominu kap. Sch.

Da, vedno več jih je. In ne prešteje
nikdo brezsrčnih, žalostnih krivic,
ki hladna, slepa jih usoda seje,
v vrtovih najstrašnejše iz pravljic.

Vihear le zimski, ki čez stepe veje,
je žrtev zadnji čul obupni klic,
gineči v svet brez solnca, v svet brez meje
v deželi najstrašnejše iz pravljic.

In tudi ti si šel med sence blede,
v tišine večne iz gorja in bede?
Da, še en grob — in vse je, kot poprej.

Ni solz na svetu več in ni človeka, —
življenje je le motna, kalna reka.
Kam teče? Nemi drug, povej, povej . . .

Tomsk, 9. XI. 1919.

4. Svoboda.

Iz mraka vstala je in plapola
njen plamen, žge mrličje in grobove,
in kot vihar, kloneč, rušič gozdove,
odmeva pesem njena od neba.

Vse, kamor zreš, — svobodna dalj morjá,
nesoča jasne, svetle, solnčne dnove.
In človek strl železne je okove
in v pesem prekoval vezí gorja . . .

Ha - ha! Vse to je prazna teorija.
V resnici svet drugače se razvija
in ni Prometejev nikjer, nikjer.

Ukradel suženj iskro iz višave
in vrgel jo je v svet, — goré daljave
in v krvi koplje se človeška zver.

Tomsk, 4. XI. 1919.

Plebanus Joannes.

Bratom, ki jih še ni doma! — Dr. Ivan Pregelj.

Ob prvi zori dne 24. maja 1498 se je dvignil mlad popotni črnošolec raz stopnice samostanske cerkve svetega Marka v Florenci, kjer je bil prebil noč. Poklonil se je proti cerkvenim vratom, se pokržižal in krenil naglo na trg, kamor so nosili ob petkih mestni okoličani svoje pridelke na prodaj. Tam se je vrgel na kolena in se sklonil nizko k tlaku. Ko je tako kleče vztrajal nekaj hipov, se mu je približal od Paláče človek in mu položil roko na rame:

»Piagnone! Bi tudi rad dobil koničast klobuk?«

Mladi črnošolec je vzrastel s tal in odvrnil odločno:

»Hvala lepa, gospod ottimano!«

»Zmerjaš,« je vzkipel nadležni, ki ni bil trezen.

»Bijem!« je zaklical črnošolec in udaril onemu z vso silo v lice. Nato je potegnil dijaški meč in menil porogljivo:

»Pa če misliš, da smeš vrniti, vrni!«

Nadležni človek je zaklical presenečen na pomoč in bežal. Mladi se je zasmel in se ozrl po trgu, ki je bil še ves prazen. Nato je pogledal po tlaku, ki je bil gladko pometen. V tistem hipu je legla na tlak po odprti ulici z vzhodne strani nekaka motnordeča svetloba. V tem svetlem pasu daljne jutranje zore je vstala na tleh ogromna temna pega, zadnja sled grmade, ki je bila tam dogorela prejšnji dan. Mladi človek je obupno vzdihnil: kakor vonj dima po cipresovini in gnusni okus po tlečem suknu in praženem človeškem mesu mu je bil napolnil nos in grlo. Premražen v tem strašnem gnusu se je okrenil črnošolec in zaklical bolestno:

»Padrone diletto, addio! Va bene, va bene!«

Skoro bežal je s trga in iz mesta in po cesti na sever proti Bologni in dalje proti Padovi, kjer je počival tri ure in krenil nato v Čedad. Tu je stopil v stanovanje kanonika pri cerkvi sv. Marije Ambroža de Canepisa. Potrkal je na vrata in vstopil:

»In nomine santissimi,« je vzkliknil duhovnik, ki je sedel za mizo in pisal; »vrnil si se!«

Popotni se je vrgel duhovniku pred noge in mu poljubil roko.

»Gospod me je vrnil,« je dejal mladi z ginjenim glasom. »Ne maram v Rim. Daj, da me koj blagoslovijo in se vrnem v hribe!«

»Samó duhovnik v hribih hočeš biti?« je vprašal duhovnik iznenajeno.

»Hočem! Kozarjem pastir, oven kozám,« je odvrnil pol resno, pol vedro mladi. Stegnil je roko proti jugu in dostavil:

»Tam doli sem videl dovolj!«

Duhovniku je blede lice rahlo zardelo in je vprašal:

»Kaj si videl?«

»Preroka Jonasa v Ninivah,« je odvrnil mladi: »za greh jih je karal, pa so ga mučili in sežgali.«

»Bog, Bog, Bog,« je vzdihnil duhovnik. V očeh mu je sinila groza pred prizorom, ki ga je obudil v svoji živi domišljiji.

»Kje?« je vprašal tiho.

»V Florenciji!«

Molk je legel med njiju lica, njiju srca in njiju neizražene misli. Hipoma pa je stegnil duhovnik roko, jo položil klečečemu na glavo in dejal:

»Tvoja volja, moja volja, Joannes! Pojdi za glasom srca!«

»Hvala, padrone!« je dejal mladi in se dvignil. Duhovnik ga je vedel za roko proti vratom in v cerkev, kjer ga je pustil z besedo:

»Z gospodarjem svojim se domeni, da mu boš zvest in pošten hlapec!«

Mladi je prikimal. Duhovnik se je vrnil v svojo sobo, sedel in bral, kakor je bil napisal:

»...la metropoli della Christianità è piena di luffi, di crapuli, di Puttane, di Bardassi, di Ruffiani e d'ogni vitio enorme...«

Duhovniku se je lice razvleklo v neskončno trudnost; oko je iskalo nekam v daljo in ni našlo, kjer bi počilo. In ustnice so mu šepetale:

»Grehi! Kakor morje val iz vala, come gli anelli d'una catena, che se tu ne prendi uno, tutti gli altri li attaccano e li conglobaño o pure come dice il salmista: abyssus invocat abyssum.«

Duhovniku so oči zagorele; našle so, kjer so mogle počiti.

»Mi fili,« je vzkliknil. »Iz gora sem te izpeljal otroka! Pokazal si mi pot. Tecum in montes!«

Naslonil se je udobno v stolu in strmел predse in se smešil s svojim hladnim, mrtvim smehom in je govoril, kakor bi slovkoval za besedilom narokovane prisege:

»Pojdem... v hribe... ne danes... ne jutri... ob uri... in času, ... ko pride...«

Zopet je videl in bral:

»...piena di luffi, di crapuli, di Puttane...«

Nato je mrmral:

»Kaj takega, kakor sem tu pisal, jim je povedal, zato so ga sežgali!«

Nato pa se je prav plemiškoživo vznevoljil in menil:

»Površni človek! Imena njegovega mi ni povedal!«

* * *

Tisto leto jeseni je potoval peš mlad novomašnik iz Čedadu v Tolmin. Njegovo ime je bilo Janez Potrebujež.

I.

Cerkveni zvon sv. Urha pod Tolminom je jeknil ostro v žalostni somrak februarskega večera. Ubiti glas se je kakor opotekal v vetrove, ki so suvali od Kolovrata mimo Kozlovega roba, preko umazanih tolminskih hiš in nad žitnico čedadjskega kapitlja na Dvoru, tam kjer se je polje ožilo v skalnat kljun nad Tolminko, postrvi bogato in Soško Belo vodo. Mož, ki je zvonil, je bil duhovnik, obhodnik tolminskega vikarja in v potrebi njegov cerkvenik. Z odločnimi, ostrimi gibljaji telesa je vlekel za uglajeno vrvco in glasno molil. Njegovo obličje je bilo trdo, uporno, kakor da ni v resnici in je le iz sanj. Bilo je lice, kamor se je bila vtelesila beda, jeza, bridkost devetih rodov, žalostna prošlost tolminskih sotesk, grap, črč in lazov, koševin in mejâ, ves dolg in log zemlje in ljudi, strahov in stoterih nadlog. Izgubilo je bilo to lice vso mladostno vedrost in se ni bilo razvilo v zdravo oblost moškega obličja. Bilo je lice trpečega človeka: eno lice za sto tolminskih lic. To pa so lica tolminskih prvorojencev, ki se rodijo vsi v enem mescu, v megleno jutro žalostne in zadnje jeseni pred prvo zimo in so bili spočeti v tisti kratki tolminski ženitovanjski dobi, dva tedna pred pepelnico. Samo enkrat so se morda razvezale življenja in smeha žejne ustnice v poljub in radost in jih je takoj zavezalo življenje: ko je mati odstavila otroka, ko je oče prvokrat zaklel, ko je stara mati zapela svojo strašne žalosti polno pesem o romarju, ki so mu noge zrastle v živi kamen in oči iztekale od starosti...

Obhodnik, ki je zvonil, je morda čuvstvoval v okusu mladostne bajnosti in pravljčnosti: v temnem gnevu nad Judežem, ki je denar zaigral, ali nad biriško vlačugo, ki je Kristusa pod grmom odkrila galjotom, in nad strahotnostjo treh grehov, ki ne bodo odpuščeni. Ko je bil domolil, je še vedno gnal vrv v rezkem merilu, ki ni soglašalo z besedami, ki jih je mrmral:

»Sabbata pangit, funera plangit, fulgura frangit, dissipat ventos, pacat cruentos.«

Zvonil je z nekako čudno zanosnostjo in z občutjem velike, svete zadovoljnosti, da ga čuje nekako devetsto duš v Tolminu, Zatominu, v Doljah, v Ravneh, na Ljubinju, na Prapretnem, v Zalazu in Žabčah. Ko pa se je domislil, da ga slišijo skoro najjasneje Volčani v sosedni fari, je duhovnik hipoma pridržal zvon, tako da ni jeknil več in je le vrvca zadrhtela kakor napeta struna. V žalostnem somraku meglene večera se je odzvala boleštna tišina, kakor brezupnoprazen prepad in šele čez nekaj hipov se je zbudil šum bližnje reke in stok vetrov čez dobrovo. Duhovnik je šel po cerkvi navzgor pred oltar. Oči je upiral v slike na steni, v sloke, svetniške like, ki so se nenaravno lomili v obokani strop, tam kjer je hrbet neupogljiv. Potegnil je križ čez obraz in prsi, sklonil glavo, da bi molil in mislil sveto misel. Sveta misel se je izlizala, ugodje vdane molitve je splahnelo. Lovi se želja za sveto sliko in kar ujame, je bedasta grozotnost, ki je ni in je vendarle: strah kresnikov, ki se tepó na križpotjih in premrlov, ki bljujejo v pepel izpito otroško kri; gnus zelene divje babe, ki se je razkoračila nad jezerom in s plevelnico prekopala pot vodam; moč svetega Krna, ki kravo pred uroki varuje, in bajnost svetega Mavra, ki je živel v tako starih časih, da so ga morali risati samo po opisih iz knjig.

Duhovnik je stresel nevoljno z glavo. Morda je bila iz njegove krvi, iz vzdušja maličev, rogeljčev, hudičev in hudob, zrastle slika peklenkordrne nazornosti: golo žensko telo, ki sije, se kreče, vabi... »hudič jo vzemi in ti, Bog, meni pomagaj in me naredi starega in mrzlega, kakor je bil David...«

Duhovnik je vzdihnil iz globočine srca in je mislil:

»Prinesel si luč! Pa kje je na svetu in kdaj? Kje je svetlo in toplo? Ali je bilo pod patriarhi v Ogleju, ki so prepadli, ali pod Benečani, ki so lakomni? Od Bezjakov hodijo morilci, Magogov rod, in plenijo in morijo; in ljudstva vekajo po stari pravdi in so šli s kosami nad gosposko, pa so obnemogli in so bili ptiči neba štirinajst dni pijani človeškega mesa. Kje je luč? Kje je mir? Kdaj? Sam mrak, strah, bolešt! Bolest smrti in smrtne strahu. Strah padavice in nečedne beneške bolezni — »ognja«, groza teles v grobeh, ki vstajajo. Nadloge nad nadlogo: vojska in kuga in lakota in desetina in šumenje v vetrovih in strup v urokih... Kristus, Sin živega Boga in oče svetle evangeljske besede! Ti meni pomagaj in nam vsem!«

Duhovnik se je prebudil iz svoje žalostne misli, se okrenil in šel iz cerkve. Zaklenil je vrata. Od Dvora je bilo slišati lajanje psov, z vrha Kozlovega roba je jeknil bazilisk, novo strelno orožje, ki ga je prožil vsak večer »capitanus arcis Tolmini«, čuječi Jurij Štampa v posmeh Benečanom in Čedajcem in tolminskim plemičem, ki niso hoteli biti cesarjevi. Duhovnik se je nasmehnil in je mrmral:

»Pomračnike plašiš, Jurij, izpod streh, magnifici consortes v Čedadu pa se ti smejejo. Še imajo na Tolminskem desetino, visitationes in jura.«

Čez hip je dodal:

»Pa se dajte, no! Kaj meni mari! Oni s pismi in tožbami, ti in Neuhaus in Frankopan s kolom.« —

Veter je sunil po dolini in vrgel duhovnemu dolgo rjavo suknjo ob noge. Suknja je bila domača preja, tolminska volna in lan iz Šinigalije. Šel je z velikimi koraki navzgor proti hišam. Na pragu pri prvi ga je ustavila slabotna in nizka žena.

»Janez,« je zaklicala. Njen glas je očital in prosil.

»Kaj hočeš, Polona?« je vprašal duhovnik in jo premeril od glave do bosih nog. Nevoljno je pripomnil:

»Zakaj se ne obuješ? Ali smo v zimah ali v letu, ko se pišejo črešnje?«

»Otrok je slab,« je zastokala in zdrknila sama vase, da je bila še manjša in slabotnejša. On je stopil bliže in je rekel še trje, ko je videl čudno nemarnost njene obleke, ki ji je ohlapno krila upadlo telo in izsušene prsi:

»Čudež ni, če je, v takile hiši!«

Stopil je ob njej v zakajeno hišo in odprl kakor domač človek nizka vrata na levi ob ognjišču, se sklonil in vstopil v zatohlo sobo, polno nekakega zadirljivega vonja. V kotu ob zdiču je stala nerodna zibel, Droben svit zadnjega dne je gledal skozi malo okno v zibel, kjer je ležal bolan otrok z razvnetimi lici in trudnimi, brezbriznimi očmi. Z ročicami je skušal seči nekam nad se po nevidnem. Ko je duhovnik vstopil, je okrenil glavo in dejal komaj slišno:

»Stric.«

Duhovnik je pristopil, se sklonil nadenj in vprašal negotovo, kakor bi se sramoval svoje mehкости:

»Ali te boli, Petrček? V grlu?«

Otrok je iskal mimo njegovega lica materine oči in je bil videti nemiren. Duhovnik je stegnil svojo desnico in jo položil otroku na čelo. Glas mu je zadrhtel v ganotju in je rekel:

»Naš hlapček ne sme umreti in ne bo! Kajne, da ne bo?«

Otrok je resno zmajal z glavo. Žena ob duhovnem se je spačila v bridek nasmeh, otrokove oči so začele begati od nje na strica; ob ustnicah je hotelo podrhtevati kakor v joku:

»Ma-ti!«

»Povej stricu, Petrček, kaj naj ti prinesel!« je bodrila žena otroka. Otrokove oči pa so vse nemirneje iskale od njenih plahih oči pa do njegovih trdih ustnic, ki se niso znale razvezati v prikupen in mehek nasmeh.

»Kar reci, kar povej,« je rekel duhovnik. »Morda bi rad brlivko ali popkar ali ščurkov skedenj.«

»Ščurkov skedenj, Petrček, kajne?« je menila mati.

Otrok se je skušal nasmehnuti in je dahnil z ustnicami in rahlo prikimal.

»Dobiš ščurkov skedenj —,« je dejal duhovnik, »tolik kakor jabelko in bo pel kakor zvon...«

Tedaj je otrok plaho razširil oči, stegnil roke izpod cunj, ki je bil vanje zavit, in se skušal pognati navzgor proti materi. Mati je zastokala in si ga vrgla v naročje. Detetu se je skremžil obraz, telo se mu je zvilo v čudnih krčih. Duhovnik je nehote stegnil roke za odrök in rekel slovesno:

»Stoji zlata gora, za zlato goro zlata miza, za zlato mizo sedi sveti Šenpav. Bolezen davica, pusti otroka in pojdi v grešnega —«

Krčevit krik je raztrgal somrak njegovih besed, v strašni grozi je grabil otrok v materina nedrija in se vil in hlatal za zrakom. Zasinel je ves v obraz, nato se je kakor prebudil, hotel zavpiti vdrugo in je bruhal kri in gnoj. Mati ga je nagnila in rekla lahko, kakor da se je zbudila iz sanj in je spoznala, da so mimo:

»Živel bo!«

Otrok se je nasmehnil in zašepetal:

»Skedenj dobim.«

Zaspal je pri tisti priči materi na rokah. Položila ga je nazaj v zibel s sračjo nogo in pokleknila poleg na tla. Kakor v nekaki blaženosti odsotnega duha je rekla:

»Tvoja molitev ga je rešila, Janez.«

»Morda ga je,« je odvrnil hladno.

»Videla sem svetlobo, ki je šla iz tvojih rok nadenj —«

»Noriš,« je vzkliknil duhovnik trdo in jezno. Ona pa je ponižno sklonila glavo in se srečna smehljala predse. Po hipu molčanja je dejal brat:

»Kaj pa mož, Polona, ali ga še ne bo domov, lovača?«

»Ne vem,« je odvrnila tiho. Veselje njenega lica je ugasnilo pri spominu nanj, ki je bil nemaren, pijanec, slepar in igravec in jo je bil zapustil v bedi in sramoti. Duhovnik se je razvnel:

»Konec da bi vzela, kjerkoli, bi mu želel! Lepe reči sem slišal govoriti.«

Žena je vzdihnila:

»Včasih je bil ves dober —«

»Dober?« je vzrastel brat. »Lepa dobrota, galjotska! Konec naj vzame, kjer je, da vsaj otroka ne bo spridil, potep.« Prestal je za hip in pripomnil nato:

»Pa to vse je tebi za pokoro, ki si bila gluha, ko sva ti ga z materjo odgovarjala tujca, pomejnika brez duše, kri laško —«

»Saj trpim rada,« je zastokala žena in vstala. Jokaje je stala pred bratom in govorila:

»Na spomlad pojdem odtod, da se ti ne bo treba sramovati —«

»Kdo se sramuje?« je vzkliknil jezen. »Smiliš se mi in jezen sem, pa vem, kam to drži. Nič ne taji kašlja, saj vidim, da si sušična in bo otrok sirota, da je ni večje na Tolminskem.«

»Janez,« je zastokala žena in padla z gornjim telesom čez mizo in ihtela krčevito.

Duhovnik je šel proti vratom. Ko je držal za kljuko, je rekel:

»Prav tistega Boga imaš, kakor jaz. Če te Bog ne more potolažiti, kako te bom jaz?«

V njegovih besedah je zatrepetalo hipno ganotje, da je sestra Polona sunkoma dvignila telo in se ozrla nanj, ki se je naglo sklonil v nizka vrata in vtonil v mraku zunanjega prostora. Stopila je naglo k oknu, da bi videla za njim, in je otipala na okenski polici beneški dukat in je vedela, da bi prišel bolj pogosto in bi bil manj trd, če ne bi služil tako težko in tako počasi.

Otrok v zibeli z glavico pod znamenjem sračje noge se je predramil za hipec in je šepetal:

»Ščurkov skedenj.« —

Duhovnik pa je stal pred drugo hišo v Tolminu. Štiriletno, kuštravo dekletce je sedelo na pragu med sajastimi podboji in rožanci. Duhovnik je pristopil in vprašal:

»Ali te ne zebe, Katrica? Zakaj ne greš v hišo?«

»Tema je notri,« je odgovorilo otroče.

»Kaj ni matere doma?«

»Je šla na Dvor,« je odvrnilo dekletce in dvignilo živahno svoje vedro in živo lice.

»Na Dvor, seveda, lovača nemarna,« je zamrmral duhovnik.

»Po kaj hodi na Dvor?«

»Po kruh,« je odvrnil otrok zaupljivo.

Duhovnik se je rezko obrnil in šel; mrmral je predse jezne besede:

»Na Dvor se hodi svinjarit za kruh. In otroka ima, in tisti, od katerega ga ima, je morda bogat in ji ne dá, da bi se mogla živiti brez greha. Saj mora na Dvor! Pa ji daj ti kruha, če ga imaš, daj, obhodnik, da bo poštena, daj ga otroku, da ga ne spridijo! Daj jim kruha, obhodnik tolminski, Janez Potrebujež.«

Krčevito se mu je stisnilo srce in se ga je polastila strašna mržnja do vseh debelih, veselih in okroglih ljudi, ki uživajo udobno od mesa in kruha in vina, ki žive od desetega snopa, od krvi in znoja suhih, slabotnih, neumnih tovornih živali s krščeno dušo in božjimi imeni. Pritisnil je za kljuko pri vratih v župnišče in stopil na dvorišče, kjer so farani volili svoje župnike. Pred njim je sinila skozi okno svetloba in za oknom v dremotni luči je videl obraz svojega vikarja in se je srd v njem prenesel na tega tam notri:

»Notri sedi ves ljubi dan v stolu in tone v tolšči in mu tekne kupček, kosilo, večerja, južna, vino in sir in kruh, piščanec in pleče; in se šali in molí iz dolgega časa in ne ve prav nič, da je trpljenje, glad in žeja, in se čudi, kako da je greh na svetu, ko daje vendar Bog toliko dobrega in kaznuje tako milo s tolščo, težko krvjo, nemirnim spancem in mimogrede z meseno mislijo.«

Sredi trde misli se je obhodnik našmehnil in umilil svoj srd v mirno pomilovanje:

»Pusti vendar gospoda Martina, dušo modrejčensko, kakor jo je Bog ustvaril! Ne sodi mu prehudo. Slab je, a ni brezsrčen, je in pije rad in je len in debel kakor lonica, a je vendar pravi siromak v primeri z drugimi, samo vikar je in je preprost v svoji pameti in naravi.«

Stal je pred vrati in je slišal v sobi govoriti vikarja Martina Štampo. Težki gospod v naslonjaču je klical v kuhinjo svoji kuharici:

»Kirjelejsom, Magdalena!«

»Kaj želiš, gospod!«

»Bliže pridi, kirjelejsom, baba! Roko pokaži! Hudič! Kakšen nohet ti je spet pognal! Pa ga rabiš mesto žlice, kadar pokušaš, svinja!«

»Nikoli, gospod!«

»Molči in obreži pri priči, kirjelejsom!«

Nato je bil molk, nato zdolgočasen vzdih, nato novo nemirno renčanje:

»Magna lena! Kirjelejsom!«

»Slišim, gospod!«

»Zakaj beliš z maslom? Kolikokrat ti bom še moral povedati, da ne maram.«

»Boga podpričam, da nisem —«

»Hudiča podpričaj —, kirjelejsom! Mar se mi ne spahuje?«

In zopet čez nekaj hipov je slišal obhodnik vikarjev pred vrati nov pomenek:

»Magdalena!«

»Prosim, gospod!«

»Kaj cvreš?«

»Petelinčka.«

»Pevčka?«

»Ne, grahastega.«

»Je tolst?«

»Kakor sisek.«

»Dobro, Magdalena, kirjelejsom!«

Tedaj je obhodnik vstopil. Bridkost noči in samotnih misli na potu je bila ugasnila v njem.

Vikar je z zaprtimi očmi domolil:

»Et ne nos inducas in tentationem —«

In obhodnik je odgovoril:

»Sed libera nos a malo. Amen!«

»Plebane, zdrav!« se je vzdramil vikar. »Si odzvonil?«

»Sem.«

»Cerkev je v redu?«

»V redu.«

»Luč gori?«

»Gori.«

»Bene doces! Sedi! Ne, čakaj, Joanne! Vzemi ključ pa pojdi v klet po vino. Magdalena, ti pa daj hleb na mizo. Gospod obhodnik je lačen.«

Obhodnik je vzel ključ in vrč in šel po vino. Ko se je vrnil, je postavil posodo na mizo in odmaknil svojega reditelja v stolu od kamina k mizi. Potem je otrnil tresko v prstanu pri vratih.

»Natoči,« je ukazal vikar, »in še babi v kuhinji, ki je nevoščljiva, če nič ne dobi.«

»Saj nisem, ne, gospod,« je zastokala nizka in zdravopolna Magdalena in vstopila s kruhom. Vikar ni odgovoril. Segel je po čaši in jo izpraznil. Nato je menil:

»Lej, hudobo, kako sem bil žejen.«

Magdalena ju je pustila sama in priprla vrata v kuhinjo. Vikar je oživel in v veseli dobri volji je navajal:

»Abisaga pa je bila silno lepa in je spala s kraljem in mu je stregla; kralj pa je ni spoznal.«

Zasmejal se je in pripomnil:

»Pismo ne laže. Experto crede, amice!«

Obhodniku je rezko zasekalo v meso in je vstala prejšnja jeza v njem in je mislil:

»Kaj čenčaš lisasto? Ali se spodobi? Modrejčan si in boš, surov in bahaški in dolgojezičen. Sam smeh te je, tebe in tvojega brata na gradu.«

Vikar pa je mežikal dobrovoljno s svojimi malimi očmi in brbljal veselo, robato. Obhodnik je mislil:

»Pa saj ni on; kaplja vina, ki jo je popil, govori iz njega, kakor iz otroka.«

In bilo mu je zopet le bolj žal gospoda Martina in ga je bil opravičil:

»Oče kozar, sin ovčar! Vsaj nekaj boljši je kot brat glavar, ki je pri mizi in družbi glasen na dve strani in se še hvali, da je sapa v zdravje.«

Vprašal je:

»Kaj delajo gospod brat?«

»Consultissimus Georgius,« je odvrnil vikar, »hudič ga nesi iz Tolmina. Vsak drugi dan je na obisku. Pa koliko spi, žival. Nima dna.«

»Ali se ne misli nikoli ženiti?«

»Čemu?« se je zasmejal vikar. »Ne, moj dragi! Takih skušnjav Štampovi nimajo.«

»Izumrli boste,« se je nasmehnil obhodnik.

In glej. Vedro vikarjevo lice je preletela senca trudnosti in otroškozačudene plahosti in je rekel:

»Ne golči, no, venomer o smrti, ki še sama prezgodaj pride.«

»Ali se je bojite?« se je prikrito porogal obhodnik.

»Molči o njej!« je odvrnil nestrpno vikar...

In kakor sunkoma se je slika prevrgla in obhodnik je videl nekak drug doživljaj, ki ni bil prav nič v zvezi s tem večerom. In je stal okoli štirih popoldne teden dni po svetem Jožefu nekje pri kapelici Matere božje na Ilovici pod Kozlovim robom. Tedaj je vstala odnekod čudno neznana pesem, prebudila se iz nekake zagonetne groze in pripovedovala in prosila:

»Po morju riba plava,
riba faronika.
Se bo na hrbèt zvrnila
riba faronika,
ves svet bo pogubila
riba faronika...«

Temno zamolklo podtalno grmenje je odgovorilo glasu pesmi. Obhodnik je slišal mukanje živine, zavijanje psov in plaho prhutanje ptic pod nebom, ki se je bilo sredi dne pomračilo kakor ob mrku. Pesem je oživela v prečudno boleost:

»Oh nikarte, nikarte, riba,
riba faronika,
zavoljo otrok nedolžnih,
zavoljo porodnih žená.«

Tedaj je obhodnik videl, da se zemlja maje in da grmijo hiše v Tolminu na kup in pokajo skale. In se je zgrabil za glavo, meneč, da je znorel...

Potem je vse nekako tonulo v negotovo valujočo luč, ki ni bila ne jutro ne večer. V somrak mističnega brezprostorja pa so udarjali znani glasovi, čudno poudarjene besede. Martin Štampa je klical:

»Magna lena, kirjelejsom.«

»Gospod, zakaj zmerjajo? Saj nisem lena.«

»Ne, resnica božja,« se je krohotal vikar, »lena nisi, magna lena sem ti rekel; lena, lenae, lenarum...«

Nov glas je prevpil debeli vikarjev dovtip in je bil odpev pesmi:

»Nikarte, nikarte, riba,
riba faronika!
Zavoljo otrok nedolžnih,
zavoljo porodnih žená...« —

Tedaj pa je odprl tolminski vikar Janez oči in je videl, da je spal in sanjal v svoje življenje nazaj za polnih dvajset let...

II.

»Janez Potrebujež, vikar pri cerkvi svetega Urha v Tolminu, sanjaš!« je zamrmral duhovnik, ležeč z glavo na knjigi pred seboj na mizi v oni isti sobi, kjer je toliko let predsedel od tolšče ohromeli Modrejčan Štampa, preden je umrl nenadoma, nekam nevoljen, začuden in nemiren, ubogi in bogati, srečni in nesrečni gospod Kirjelejsom, ves svoj v besedi in navadi, izrezan iz desetih dedov, ki so mu vsi sličili, podoben desetim domačim duhovnim tiste dobe: slab in neuk kakor oni, ne kozar, ne ovčar, ne kmet in ne gospod...

»Sanjam!«

Vikar Janez se je udobno nagnil nazaj v svoj lesen naslonjač in zaprl v prijetnem telesnem občutju mehke trudnosti oči. Nekaka sladka nemoč mu je hotela vezati še vedno duha, kri, ki se je pretakala po njem, ga je polnila s čudno mladostno razkošnostjo. Vsa soba je bila polna presladkega, svežega, predpomladnega vonja vijolic, mokrih, v sreži zrahljanih tal, solnčnih praškov in prelivajočega se vzdušja. Skozi odprto okno na zapadni strani iz hišnega vrta je plal v nizko sobo vonj mlade zemlje, solnce na zapadu se je bilo posejalo kakor rumena moka po sveže opranem podu, kot mogočen četverostran pramen, v katerem je igralo morje drobnih praškov, padalo, gibaló navzgor, vrtinčilo ob oknu in ginilo pri nasprotnih vratih v nič in senco. Iz vrta gori je bilo slišati pogovor moškega z žensko.

»Pa kako jih more strahovati, če se ženo za svojo pravico?« je vprašal ženski glas. Moški je odgovoril:

»Volčan pa pravica. Kdo jim jo bo razločil! Ali se je mar že slišalo kdaj, da bi se bili razumeli samo dve nedelji s svojimi duhovni.«

Vikar je mislil: »Bomo videli, Matevžek, kako jo boš pogodil o Volčanih in pravdi. Bomo videli, kaj ti o tem veš.«

In kakor v odgovor je rekel Matevžek:

»Naj pa imajo prav, če bolje vedo. Slabega jim ne želim. Naj se pravdajo, če menijo, da morajo, in če so vsi ene misli s Čiginjci in Kozarščani. Pa niso.«

Ženski glas je vprašal:

»Kako da niso?«

»Prašaj jih,« je odvrnil moški glas. »Ali jaz vem? Nevoščljivost menda.«

»Malo veš,« je mislil vikar in njegove misli so šle za predmetom volčanske pravde: Volčani so se bili uprli svojemu vikarju Jožefu de Menezéis-u in ga obdolžili, da jih odira, slepari in zahteva več štole, kakor je postavno. Vikar pa jim je zapretil s cerkvenimi kaznimi, jim grozil in jim očital, da so nahujskani od tolminskih glavarjev. Volčani so ovadili vikarja glavarju Bonaventuri de'Eckghu, ki je vikarja pozval predse, da se opraviči. Vikar se ni odzval in se zatekel pod okrilje pravdne moči čedajskega kapitlja. Čiginjce pa je pregovorila na vikarjevo stran polslepa pobožna ženica, o kateri so pravili, da se ji prikazuje Mati božja. Kozarščani pa so od pamtivekov spoštovali voljo vsakega domačega vikarja: »Gospod že vejo, kako je prav!«

»Ne vejo,« je zamrmral vikar Janez in se zopet prebudil pogovoru onih dveh na vrtu.

Matevžek je rekel:

»Vsi tolminski Lahí so mu prijazni. Obiskuje jih in pije ž njimi. V tujo faro hoditi, to seveda ni prav, kadar ga doma iščejo in ga ni, da bi šel previdevat.«

»To je res,« je mislil vikar v sobi. Ženska se je nekako veselo in hudobno oglasila:

»Pravijo, da ima ljubo —«

»Pravijo, da,« je zamrmral vikar v sobi in se nagnil v stolu naprej, »pa upam, da so to le čenče, dasi bi mu ne bilo nepodobno.«

Nevoljen se je dvignil in stal in premišljal:

»Pa da ta naša, ta Katra to ve in govori. Prav pritiče se ji, seveda.«

Moški je nekako svetohlinsko vzdihnil:

»Niso ne vsi gospodje na Tolminskem kakor so naš.«

Po hipu molka je vprašala Katra tiho:

»Zakaj naš nikoli ženskam v obraz ne pogledajo?«

»Ali ti res nikoli?« se je živo odzval Matevžek.

»Ne!« je odgovorila mirno.

Tedaj je vikar v sobi zopet sedel in zastrmel z žalostnim obrazom in trudnim čelom predse v knjigo. Tam notri je stalo zapisano:

»Volo enim omnes vos esse sicut meipsum: sed unusquisque proprium donum habet ex Deo.«

Vikarjeve misli pa so šle mimo zmisla in besedila, slika žene, ki je govorila na vrtu, je bila v njih: nizka, gibka in polna osebica, čudno vabljivo nemarna v nekaki nezavedni brezstidnosti, ki je spominjala na otroško nedolžnost in hkratu na topost blodne lovače. Živo, kakor pričarana je vstala pred duhovnikovim duhom: rahlo naprej nagnjena, da ji skozi obleko kipijo polni udi, bahato oprsje. Usta se smehljajo v čudni, trudni brezbriznosti in brezstrastnosti, oči so pokojne, skoro glupoprazne, čelo je nizko a gladko, a vsa glavica je prijetna, okrogla, sladka, na kratkem mesenem belopoltnem vratu...

Vikar je vrgel glavo kvišku in stegnil krčevito roke predse. Prsti so se bili stisnili v pest.

»Hudič, nečista žival!« je vzkliknil in mislil: »Še v tem mojem petdesetem letu me preganja in bega, da gorim vsako pomlad, kakor živinče, ko se mladi in popje poganja.«

Polglasno, pikro je mrmral:

»Pa za sadlom te svoje krščence, ki je iz krvi vlačugarskega rodu in sem jo vzel v hišo, da bi duše ne zgubila kakor mati.«

Vstal je sunkoma izza mize.

Zaspani glas stare kuharice Magdalene v sosedni kuhinji ga je vzdramil.

»Bog in sveti Duh, prav gotovo da dobimo gosta.«

Vikar je vstopil v kuhinjo in prašal rezko:

»Pa zakaj neki?«

»Ali ne slišijo, kako pokajo kolovnice in glovnje?« je odgovorila služkinja in se dvignila s stola, kjer je sedela in sličila vreči moke, vsa okrogla, nemarnotolsta: prava dedinja telesnosti svojega prvega gospodarja Martina Štampe. Vikarju se je zazdela prvokrat neskončno grda, dolgočasna, neumna, gnusna.

»Kaj pa, če ne pokajo?« je vprašal zaničljivo.

»Potem cvilijo. Ko pa cvilijo, so to same verne duše.«

»Prismoda,« je vzkliknil vikar trdo, da je žena vztrepotala in zastrmela vsa prepadena vanj.

»Koliko je stara Katrica?« je vprašal vikar hitro.

»Katrica? Stara?«

»Triindvajset je, kajne? To boš vendar vedela!«

»Triindvajset, da!« je odvrnila in kimala z glavo in ni umela, kaj vprašuje in kaj ona sama odgovarja. Vedela je samo to, da je nevoljen in da grdo gleda in da bi Bog dal, da bi že šel in ne izpraševal še kaj, ker bi mu itak vse narobe odgovorila.

Vikar se je obrnil naglo in vstopil v svojo sobo. In je začel hoditi po sobi gorindol in je mislil odločno: Triindvajset let. Oženil jo bom. Temu Matevžku jo dam, da je ne bom imel v hiši in bom mir imel. Sredi svoje misli se je razljutil: Jo bom dal, če ga bo marala, ki je taka šleva, da se je boji in se ji že tri leta opleta krog kril, pa ji še ni drugega povedal kakor da mu je Matevžek ime in da ima v bajti doma staro nadušljivo mater.

»Šema!« je vzkliknil hipoma, jezen sam nase: »Čemu se razburjam! To si moder, Janez! Rajni Martin je bil v svoji pameti večji od tebe! Kvantam, je rekel, da se mora še hudič smejati, ko pride, da bi zapeljeval, pa v smehu svojo moč zgubi.«

Vikar je odločno stopil k oknu, da bi govoril z onima. A kakor je bil pristopil, je ostro odstopil in zaječal:

»Gorim!«

Doli na vrtu pa je stalo dekle in si z dvignjenimi rokami popravljala kite, ki so se ji bile razvezale. Njeno zdravo oprsje se je črtalo mogočno nad njenim vitkim pasom. Malomarno, skoro zaničljivo se je ozrla po Matevžku, ki je rezal poleg nje v zemljo, in je rekla:

»Ali si videl? Nazaj je stopil. Boji se žensk.«

»Kdo pa?« je vprašal Matevžek začudeno in se ogledal.

Dekle se je trudno nasmejala. Njene oči so se nekako ovlažile in zamislile in je rekla:

»Pa je le naš gospod prijetnejši kakor volčanski.«

»Je,« je pritrdil Matevžek. »Kadar pridiguje, je kakor bi bil svetnik.«

»Kadar je hud,« je menila ona...

Vikar pa je tisti hip pogledal kvišku in se zazrl v razpelo nad vrati v sobi in je s stisnjenimi zobmi govoril Onemu na križu, čigar lice je bil sam izrezal in čigar ude je bil sam vzobličil in čigar strašne rane je bil vsekal sam v bridki svoji ljubezni in s svojo trdo, težko roko. Govoril je licu, ki je neskončno dobro odgovarjalo samo nje-

mu in vsem drugim grozilo z nepojmljivim izrazom nesvetega, nečloveškega lica. Govoril je svojemu Bogu s svojo besedo, odločno kakor človeški hlapec svojemu človeškemu gospodarju:

»Poklical si me in izbral in svojega svetega učenika Pavla si mi dal za vodnika in v modrem starcu Ambrožu de Canepis-u si mi dal človeškega svetovalca in v dobri veri sem vzel hčer grešne matere pod svojo streho in sem jo lepo učil in je zrastle in mi je v izkušnjave in se morim zaradi nje in preganjam hudobo iz svojih misli: žagam, tešem, lezem v breg in molim, sem siv in pameten in goreč duhovnik kakor prvi dan in trpim pred nadležnostjo krvi, kakor da sem obseden. Ti mi pomagaj, Ti veš, Ti svetuj, Ti naredi, da ugasne mladost v krvi in greh v mislih!«

V nekaki sveti jezi je segel vikar na steno in snel razpelo. Prijel ga je z obema rokama in ga držal predse, kakor človeka, ki mu je nekaj dolžan in je ponovil:

»Naredi mi, da ugasne ogenj in greh v mislih!«

Tisti hip je nekdo potrkal na vrata in jih odprl in pomolil list skozi špranjo.

»Kdo?« je vprašal vikar.

»Josephus de Menezéis,« je odvrnil otroško slab glas, drhteč, zasopljeno.

»Glej, kako se revše boji!« se je nasmehnil vikar in odprl vrata. Boječi sel je bil že izginit. Vikar je zaprl vrata in razgrnil list in bral. In vse lice se mu je začelo zbirati v okrutne gube in čelo se mu je naježilo v oblak in težka rdečica mu je pokrila lice. Mrmrjal je polglasno svoje nove misli, svoja nova čuvstva:

»Josephus de Menezéis, volčanski sosed moj! Torej nadme si odločil pasti? Zato si hodil v Tolmin k mojim zavidljivcem, nevoščljivcem stari. In zdaj, ko slutiš, da je moj zagovornik star in njegova moč šibka v Čedadu, zdaj, še preden je zatisnil svoje oči dobri gospod Ambrož, si začel. Groziš, ovajaš, sumničiš, natolcuješ, Lah zavratni, presbyter sceleratus, živinče v sveti službi. Boj se Janeza Potrebuježa, boj se, nevredni!«

Vikar je vrgel srdito list na mizo. Nato je vzel razpelo in ga spet obesil na steno in ni se zahvalil, da ga je uslišalo. Ni vedel...

Segel je po pokrivalu in odšel z doma proti Dvoru, kjer je stanoval že petnajst let Ambrož de Canepis, njegov nekdanji podpornik, njegov nekdanji predstojnik, »archidiaconus austriacus, commissarius et reformator imperialis«, sivolos, petinosemdesetletni starček, vesel in veder puščavnik med »kozarji« v udobnem pokoju, spoštovan, v Čedadu in na nemškem dvoru, vitez po milosti

cesarja Maksimiljana I., častni namestnik čedajskega kapitlja, ki je sicer vsako leto 8. maja volil iz svoje srede naddijakona »in montibus«, pobiral desetino, zval pred svoj forum, sodil, globil, grozil, oddajal naddijakonat na večjo ponudbo in vendar moral še vedno všteti vplivno in pomirjevalno besedo »avstrijskega komisarja« v pravadah cerkve in oblasti, v sporu Magnificorum Dominorum Consortum S. M. V. in tolminskih cesarskih glavarjev.

Vikarja je sprejel sivi kanonikov sluga in ga vedel k svojemu gospodu. Za roko ga je peljal in šepetal srečen, otročji:

»Gospod komisar so bili cel dan čudno veseli in so povpraševali po gospodu vikarju. Zdaj pišejo. — Iznenadili jih bomo. Verujte, gospod vikar. Prav je, kako je to prav, da ste prišli!«

Sluga je odprl vrata. Vikar je vstopil. Droban starček se je zgani globoko v rdečem naslonjaču, stegnil živahno svojo drobno roko in zaklical:

»Joannes, ali prinašaš pomlad, življenje?«

»Pomlad, padrone!« je vzkliknil duhovnik in se sklonil k starčevi roki in jo poljubil. Tiho se je umaknil sluga.

»Spovedal me boš,« je rekel čez hip kanonik. »Vzemi štolo.«

»Ali takoj?« je vprašal vikar.

»Takoj,« je odvrnil kanonik. »Prva je bridkost.«

Vikar je vzel štolo in je začel moliti spovedno molitev... Ko pa je domolil odvezilne besede, je snel štolo in jo položil starčku na ramena in je izpovedal gorje svoje duše, svoje slabosti in svoj strah. In starček je dvignil tresočo roko in ga odvezal in blagoslovil. Nato je rekel:

»Mar si pozabil, da je pisano: velle adjacet mihi; perficere autem bonum non invenio?«

Nato je stegnil roko in pokazal na zvitek listov in je rekel:

»Štirideset let sem pisal. Vzemi in beri, kadar mene ne bo več. In če boš našel, da je v pogubljenju, vrzi v ogenj!«

»Nikoli!« je odvrnil vikar, vzel liste in si jih pritisnil na ustnice.

»Blizu resnice je zmota,« je šepnil starček in začel dremati mirno kakor otrok. Vikar se je dvignil. Sluga je brezslušno vstopil in ga odvedel iz sobe...

Vikar je stopil v pomlad in se je šele sedaj domislil, da je bil prišel z drugačnim nagibom k naddijakonu in da ni govoril ni besede.

»Čemu,« je rekel. »Modrost njegovo imam in bom bral, kadar mi bo tesno in bom v skrbeh.«

Svež, miren je stopil v svoje stanovanje in odprl v sobo. Tedaj se mu je dvignil naproti mlad,

visokorastel človek z mehкими črnimi brčicami pod nosom in se nasmehnil nekam trudno in kakor v zadregi. Vikar se je zagledal začuden v blede mladeničevo lice. Mladenič mu je stopil živahno naproti in mu poljubil roko in rekel:

»Stric! Prišel sem na počitnice.«

»Glej jo, Magdaleno, njej so vnaprej razodela polena,« je pomislil vikar in pozdravil veselo:

»Zdrav, Peter moj hlapec!«

* * *

Magdalena je vstopila z vinom in kruhom. Bila je živahna in obličje ji je bilo slovesno. Položila je pijačo in kruh na mizo in je obstala.

»No reci, no, kar misliš,« se je zasmel vikar. Ona si je šla z rokavom čez oči in vzkliknila.

»Naj mi verujejo, da ga nisem spoznala. Tako se je izpremenil. Oh, šole, šole. Bogve, da je shušal, da ni zdrav —«

»Kakor riba, teta Magdalena,« je odvrnil živahno dijak, vikarjev stričnik, sin rajne Polone, ki jo je bilo podsulo ob velikem potresu. »To je samo od poti in hoje —«

»Ubogi otrok,« je vzdihnila ona, »notri iz globoke Laške, pa peš.«

»To ni nič,« je odvrnil vikar. »Hodil sem že dalj. Ti bi seveda ne prišla, ti.« In obrnil se je naglo od nje k Petru in ga začel motriti. In ko ga je gledal, mu je izginila prva radost iz lic.

»Sedi, odpočij,« je rekel kratko in nalil iz vrča.

»Gospod, za večerjo, kaj bi —« je vprašala Magdalena.

»No, skuhaj. Kaj jaz vem. Po navadi seveda. Pa pojdi že, te prosim.«

Magdalena je vzdihnila in zaprla tiho vrata za seboj. Potem je potožila Katrici tiho:

»Ta naš gospod, saj nima srca.«

Zopet si je začela brisati oči in je mrmrala:

»Grdo je rekel, Bog mu greh odpusti, gospod Martin, pa tak ni bil. Je vsaj govoril s človekom in ga ni podil. Ta pa samo kakor v bukvah, da ga ne razumeš, pa bevskne, da se zleneš. Naj bo, za verne dušice in za grehe!«

Mlada pomočnica je očividno ni razumela. Smešila se je ob stari nerodni ženi z nekakim prezagonetnim smehom in strmela nekam skozi okno v večer, kakor bi sanjala.

Hipoma se je nasmejala polglasno, vedro in rekla:

»Niste ga spoznali, jaz sem ga pa koj.«

Stara kuharica se je ozrla po dekletu in se začudila:

»Glej, preoblekla si se! Pa kdaj?«

»Prej,« je odgovorila deklica; nekaj toplejše rdečice ji je stopilo v lica. Nato se je gibko okrenila.

»Petelinčka zakoljem,« je odločila Magdalena, »pa naj bodo hudi gospod ali pa ne. Kar je prav, je prav!« —

»Gospod consiliarius Vas pozdravi,« je rekel dijak.

»Hvala,« je odvrnil vikar in dvignil posodo:

»Dobrodošel, Peter.«

Pila sta. Vikar je videl in je mislil:

»Truden je in žejen. Kako slastno pije.«

»Kruha si ureži!« je dejal nato, »in sedi.«

Mladi je sedel v stol, kjer je sicer počival vikar. Vikar pa je stal ob mizi in ga opazoval.

»Zares je. Bled si, ali si bil bolan?«

»Nekaj malega.«

»Pa si zdaj dober?«

»Dober.«

Duhovnik je opazil dijakovo čepico s peresom in jo vzela in si jo pomeril in se pošalil:

»Take čepice nosite torej?«

»Da,« je odvrnil dijak, »mi pri constantissimi.«

»Natio constantissima,« se je nasmehnil vikar, »zelo lepo ime. Kaj pa facultas?«

»Facultas je consultissima.«

»Pa rektor? Dekan?«

»Vestra amplitudo, Vir colendissimus dignissimusque.«

Vikar se je živahno zasmel, snel čepico, jo motril in vzkliknil:

»Moj ljubi, odkdaj pa so kurja peresa v navadi?«

Mladi je zardel in hotel osramočen in v zadregi seči po pokrivalu. Tedaj se je vikar hripavo zasmel.

»Priatelj, ta čepica je moja. Moj tridesetletni spomin. Brez pokrivala si se vrnil.«

Mladi je jecljal:

»S soškega mosta mi jo je vzela veter.«

»Zakaj je ne držiš,« je odvrnil resno vikar. Čez hip je vprašal resno:

»Repiticio imaš?«

»Imam!« je dejal lahkotno dijak.

»In privatam?«

»Ne!«

»Pa si pisal po denar! Ali ti nisem poslal petdeset lir, kolikor je potrebno?«

»Odložil sem zaradi bolezni.«

Vikarju je postajalo lice resno in temno, a se je krotil.

»Čakaj no,« je vprašal čez hip, »o čem nameravaš brati?«

»Digestum vetus, liber —«

»Po Bartolu?«

»Po Baldu.«

»Pa si pisal o nekem Cepoliju! Kdo te razume?«

»O Cepoliju sem repitiral,« je odvrnil mladi, ki že ni mogel prikrivati zadrege. Vikar je molčal nekaj hipov, nato je vprašal:

»Kako je že ime konzilijarjevo?«

»Strozzi.«

»Ne poznam!« je vzkliknil vikar. »Pa praviš, da me pozdravi.«

Mladi je drhtel. Nato je odvrnil:

»Mislim sem prejšnjega, to se razume.«

Vikar je stopil razburjen po sobi. Mladi je gledal plaho za njim in njegovimi kretnjami. Hipoma je vikar obstal tik pred svojim gojencem in rekel:

»Tvoje velikonočne počitnice so letos kaj zgodnje. Ne bom izpraševal, čemu. To ti pa povem. Videti je, da si slabo pazil nase in obleko. Zamazana je, glej, in celo krpal si jo. Ali si popival?«

»Ne!«

Vikar je segel po kratkem ogrinjalu, ki je ležalo koncem mize, in govoril:

»Nad dvajset let ti je. Nadejam se, da si razumen in ne boš posnemal izgubljenega sina. Nisem oče, ki bi ti mogel nadomestiti, kar si zapravil. Nisem bogat.«

Rahla ginjenost je zadrhtela iz njegovih besed: »Šesterih kmetov desetino služim in nekaj malega za ustanovljene maše, za pogrebe in očiščevanje žen. In v najemu imam njivo in senožet, da morem rediti kravo. Iz tega redim sebe, Magdaleno, Katro, plačujem Matevzkove poti in cerkveniško

delo, gospoda obhodnika na Mostu in tebe. In ti me staneš največ. Zdaj veš.«

Čez hip je dodal:

»Ena bolezen v hlevu, ena slaba letina in stradal bom — Ti pa ne paziš na drago obleko, glej, in —«

Obračujoč ogrinjalce dijakovo v rokah, je tisti hip vikar otipal list v žepiču, ga razgrnil in bral. Nato mu je obličje zagorelo v jezi in je bral na glas in se rogal:

»Meum est propositum in taberna mori
ubi vina proxima morientes ori;
tunc cantabunt letius angelorum chori
Deus sit propitius isti potatori!«

»Peter,« je vzkliknil, »to je torej tvoja bolezen? In morda še kaj hujšega, nesrečni človek!«

»Gospod stric,« je zaklical mladi proseče.

»Molči,« je odvrnil trdo vikar. Oči so mu gorele, lice mu je bila pokrila temna rdečica; kakor svoje dni v mlajših letih je trepetal nemarni baka-laureus pred strogim stricem. Slišal je komaj slišen vzklik dekliških ust pred vrati v kuhinji in ga je obšel sram in strah in je stisnil ustnice in odločil:

»Tepel me ne boš!«

Tedaj so se kakor sama od sebe odprla nenadoma vrata za vikarjem in Matevžek je zaklical v sobo:

»Gospod, obhajati se mudi! Gospod nad-nad-nad-diacon na Dvoru —«

»Bog pomagaj,« je vzkliknil vikar, pograbil sveto posodje za zadnjo popotnico, stolo in pregrinjalo in planil za Matevžkom...

»Deo gratias!« je vzdihnil dijak, si nalil vina in ga izpil v dušku.

(Dalje.)

Mojemu očetu.

Tjumen, 2. IX. 1916.

V turobnih dni zapuščeni samoti
iz senc in sanj postajaš pred menoj
in v tihem blesku, v čudežni lepoti
Ti sije lica angeljski pokój.

In duša dušo tajnostno umeva
in vse je v zvoku Tvojih besedi, —
kar je skrivnosti v solčnih spektrih dneva,
kar jih z neba opolnoči žari.

In vse bolesti spletajo se v vence
v resnicah, ki jih tiho govoriš:
vsa radost, vseh spominov svetle sence
ovile rože so življenja križ.

A ko šepeče trudno moja duša
v vseh spoznanjih grenkih in poteh,
poslušaj Tvoj obraz skoz mrak, poslušaj —
in solza v Tvojih trepeta očeh.

Ne, oče, ne! Odpusti greh slabosti!
Ne plakati! Premagal me je sen —
Ostal sem brez cvetov in brez mladosti
in vseokrog šumi skoz noč jesen.

O blagoslovi me na pot samotno,
moj oče! — Solnce Tvoje so oči...
A vem: tam pod planinami tihotno
jesenski veter Ti čez grob šumi.

Vojeslav Molè.

Nevesta s Korinja.

Fr. Jaklič.

Napišem vam nekaj, kar se je zgodilo tistega leta, ko je umrl od »ta velikih godcev« najstarejši: podpeški Blažič. Predpustom je še bil s svojo družbo na vseh svatovščinah, — tistih namreč, na katerih so godli »ta velki godci«, — kjer je še ravnal svoj bombardon ali »bas«, kakor smo nazivali godalo drugi, ki nismo poznali inštrumentov. V postu je utihnil njegov bombardon, a na kvartno nedeljo potem je šel tudi Blažič muzicirat na oni svet.

Torej takrat!

1. „Fant, ženili se bomo!“

Prve adventne nedelje je piskala tanka burja okrog hišnih vogalov in je pometala z drobnim snegom po polju, da se ni videlo nikamor. Nobena obleka ni bila dovolj močna, da bi je ne preprihala, in na oknih, k burji obrnjenih, so se delale ledene rože kakor v največji zimi. In pota so bila zametena. Burja je zabrisala sled za človekom, ki je šel pred teboj komaj tako daleč, da si ga drugokrat lahko še priklical, ako si se hotel pogovarjati z njim, a danes njegove stopinje v snegu niso več poznal. Ob takem vremenu ni bilo prijetno zunaj.

Ko je Košiček po južini odmolil še angelovo češčenje, je rekel: »Stara, danes pa ne grem k nauku. Moj kožuh je preoguljen, da bi ne prepuščal burje. Do kosti bi mi šla. Jaz grem v zapeček.«

In ona mu je rekla: »Tudi jaz bom doma. Se bova pa poleti dalj pomudila v cerkvi. Vidva pa le pojta!«

Poslednje je omenila sinu Petru, ki je še sedel pri mizi, in hčerki Marjančki, ki je pospravljala mizo.

Peter je odgovoril: »Kajpak, kar šel bom! Kaj mi more burja? Popoldne je itak predolgo, ako ni dela. Tako bo hitreje minilo, ako grem k fari.«

»Da! Toda, da se mi nikjer ne ustaviš iz cerkve grede! Jaz ne pojdem k živini,« je še opomnil oče in splezal v zapeček.

Marjančka, sedemnajstletno dekle, je odnesla sklede in žlice v kuhinjo, kamor je šla za njo tudi mati. V kuhinji je treba vedno kaj ukreniti in paziti, kako dela hči, ako dovolj pomije posodo, drva prav naloži in še sto drugih reči. Na vse je

morala paziti, ker je hotela, da bo njena najmlajša hčerka dobra gospodinja, da bodo rekli: ta zna, ta je varčna in snažna; da bodo družina in delavci s slastjo jedli kruh, katerega jim bo pekla.

Oče si je bil natlačil vivček, zažgal tobak, potem je pa vprašal sina, ako je izvedel kaj novega »na placu«, in kaj je razglasil »rihtni«.

»Rihtnega' ni bilo, na placu' so se pa pogovarjali o burji in snegu. Kdo bi stal na taki burji. Še predno je pozvonilo, sem bil v stolu; po maši smo jo pa fantje takoj ubrali za drugimi,« je poročal Peter kolikor mogoče kratko.

V resnici je bil spotoma izvedel to in ono, stvari, ki so pa zanimale samo mladi svet. Z očetom sta se vselej bolj na kratko pogovarjala. Oče so tako radi dajali nauke, ako jim je povedal kaj takega, kar se jim ni zdelo prav. Naukov se je pa Peter izogibal, kakor se jih drugi njegove »glihe«. Očetu ni dajal rad prilike iznebiti se kega dobrega nauka.

Ker se ni dalo razplesti pogovora, je nadaljeval oče: »Je bila pridiga kaj lepa? Kaj so gospod povedali?«

»O, lepo so pridigovali! Freljančkova Mica je kar po strani glavo držala, tako so ji šle besede v srce. Zraven mene je pa Jure usta odpiral, da je sproti pogoltnil vsako besedo. In ko so gospod drugič udarili po prižnici, se je celo Smolar zbudil v stolu in se plašno ozrl naokrog, da se je razgledal, kje je,« poroča Peter že gostobesedneje.

»O čem so pa pridigovali?«

»Saj sem vam povedal, da je bila pridiga lepa. Ja, pa skoraj bi bil pozabil. V sredo je izpraševanje za može.«

»To so tudi zjutraj oznanili. Bog vé, na kaj misliš med pridigo, ko ničesar ne veš?«

»Poslušam.«

Tedaj pride mati v hišo. Roke si obriše ob platno, ki je viselo na vratih, in zleze v drugi zapeček, češ: »Danes bo najbolje tako.«

»Fanta izprašujem, kaj je kaj izvedel pri fari, pa ničesar ne ve. Še pridige si ni nič zapomnil,« godrnja oče. »Kadar pa jaz kam grem, vse opazim in si zapomnim, kar slišim. Le kakšen gospodar boš!«

»Kaj naj vam pa povem, ako nisem izvedel ničesar? Pridiga je pa pridigi podobna. Kako ste sitni!«

»Siten! Siten! Ne bom dolgo! Raje pojdem v 'štibelc', pa si sami gospodarite,« se krega oče in vleče vivček, da je kar piskalo in je gost dim puhal iz ust.

»I, zakaj se zopet pričkata!« pravi vmes mati. »Oče, ti bi pa tudi malo potrpel, ako ti ne pove vsega, kar bi ti rad!«

»Trpi! Samo jaz naj trpim, drugi boste pa delali po svoji glavi! Tega mora biti konec!«

»Ne bodi tako čmerikav!« ga miri žena.

Sin pa pravi:

»Saj naredim, kar ukazete! Jutri pojdem v Planski vrh po drva. Na vlak jih privlečem za dva voza na kolih.«

Nato pa Marijančka prinese sklede in žlice. Sklede potakne v sklednik, a žlice postavi v žličnik, pogleda na uro in omeni: »Sedaj se je pa že treba obleči za v cerkev.«

Peter sleče delavniško kamizolo in si obleče sukнено nedeljsko, potem pa stopi k oknu in z gorko roko zdrgne led na oknu, da je videl po cesti, po kateri so prihajali ljudje, gredoč v cerkev. Kmalu zagleda tovariša, za katerim gre ven, da gresta skupaj do fare. Medtem se je bila tudi Marijančka opravila, zavila se v ogrinjalko in odšla.

Košiček je bil vedno vzoren napram svojim otrokom, a jih je imel rad. Peter mu je bil posebno všeč. Delavec je bil tak, da je za dva privzdignil, in postaven je bil, da ga je bilo veselje pogledati. In oče ga je rad gledal. Dva mlajša sinova je že dal v hiše za zeta, a Peter bo ostal doma, ker ga ima rad, ker upa, da bo hiša v dobrem stanu in v hlevu dovolj živine, ako bo gospodaril Peter, ta njegov Peter.

Ravno to je mislil, ko ga je gledal, ko se je vrtel po hiši, dasi je prej rezal nanj, in ko je motril vrata, skozi katera je šel njegov sin, njegov Peter.

»Ti se pa tudi takoj razjariš,« mu očita žena, ko sta sama. »Precej je ogenj v strehi.«

»Tako me ujezi, ko tako nakratko odgovarja. Človek bi se rad pogovoril z njim, pa nima nobene besede. Precej je na koncu.«

»E, saj je zgovoren! Slišala sem, da ga pohvalijo, da rad govori. Tudi med možmi zna zastaviti besedo. Boji se te, ko vedno revskaš.«

»No, ja! Je že tako! Jaz...«

»Kako si pa onadva grizel, dokler sta bila še doma! Ali nista dobra gospodarja? Ti si pa vedno kričal na nju, da nista nič vredna, da...«

»Zato sta pa nekaj! Pa, ko bi mene ne bilo, ko bi ju nihče ne brzdal in učil in kričal, misliš li, baba, da bi bili taki?«

»Pa oženili smo jih dobro, veš, stari, in takrat sem tudi jaz nekaj pripomogla!«

»Ti?«

»No! Kaj nisem? Ali si vse ti? Kakor da bi bil samo ti pri hiši. Kaj se nisem jaz posvetovala s Štefanovo Marjeto, ki je potem poiskala priliko, kamor smo šli na ogledi? O, nisi vsega ti sam naredil, nisi!«

Tako je žena nekoliko osorneje besedičila, kakor je že bila navada. On je molčal na to. Čez nekaj časa, ko je nekaj premislil, in je potegnil parkrat hitreje iz vivčka, je spregovoril: »Pa še sedaj z Marjeto poiščita nevesto Petru in gospodinjino hiši! Jaz sem že gruntal, katera bi bila za nas, pa je ne najdem. Ti jo poišči, ki vse bolje ukreneš kakor jaz!«

»Ali misliš res dati iz rok?«

»Kakor sem ti že rekel večkrat: jaz se ne bom več ubijal. O sv. Petru sem bil star šestdeset let, noga ni več tako lahka kakor je bila in ko grem v reber, mi nagaja sapa.«

Ko ni žena na to takoj zagrabila besede, kakor bi ji bilo njegovo razodetje prišlo nepričakovano, je nadaljeval: »In fant je v tistih letih, ko mu je treba žene, ko se lahko zmoti, pa se tisto težko več popravi. In sam bi rad gospodaril, to se tudi vidi. Ko sem jaz rekel, da bomo teleta prodali, je rekel, da jih bomo redili, in ko sem rekel, da bomo na dolgi njivi krompir sadili, je njivo z ovsem obsejal. Naj pa vse dela po svoji glavi!«

»Kaj hočeš? Tudi jaz sem se naveličala predstavljati lonce. Ko bi Marijančke ne bilo, ki mi pomaga, bi bila že zdavnaj silila, da poiščimo nevesto. Samo Marijančka...«

»Kaj Marijančka! Stara je res šele sedemnajst let, a je postavna. Se bo že našla prilika za njo. Platno menda imaš že pripravljeno?...«

»Od dveh let ga imam. Pol skrinje ga je in letošnja preja je trdna in tenka, da bo platno lepo kakor misel. V vasi ne bo imela nobena takega platna!«

»Za skrinjo je pa črešnja na žagi; morda je že zrezana. Ko pojde v malin, bo pogledal še na žago, ako so že deske. Doto bom pa že skupaj spravil! Nekaj bom poterjal, nekaj se bo pa kako drugače spravilo skupaj. Ti imej vse pripravljeno!«

»Pa Lovrenček?...«

»Bo še dve leti pri vojaki, potlej bo pa za ženitev, ako se bo hotel.«

»Kakor veš, da bi bilo prav! Pa naj pride druga k hiši, druga, ki bo merila mleko in pekla kruh, ki bo...«

»Lej! Lej! Ji je že hudo.«

»Kaj mi bo hudo? Nič več nam ne bo tako, kakor nam je sedaj, ko smo še sami.«

»Nič se ne boj! Lahko boš še delala in gospodinjala, ako boš hotela in ako nimaš še dovolj trpljenja.«

»Kaj bo fant rekel? In Mana?« je omenila ona.

Tako je njima tekkel pogovor ob uri, ko sta bila oče in mati sama, in sta lahko glasno govorila o tem in onem. Taki trenotki so redki, zato tako lepi in dragoceni. Ugibala sta o nevesti. V mislih sta imela sina, ki je za zeta v Zabukovji. In ona mu je zaupala, da bo treba kmalu nesti pogačo na Kuželjevec, kamor je bil pristopil pred pustom sin Tomaž. Fortunatek na Vragovem brdu je imel tudi že zibel v delu. Vse je imela pripravljeno, da ne bo stikala in znašala šele v zadnjem trenotku. Košičkovka je bila na glasu, da je gospodarna in da vse vidi. Še mož ji ni mogel ničesar očitati, mož, ki je imel oči tudi povsod. Toplo je bilo pri peči in srci sta se jima ogreli ob spominih na dni nekdanje, ob ljubeči skrbi za svoje drage, ob upolnem ugibanju in pričakovanju dogodkov, ki so se že započeli.

Predramita se, ko začujeta značilno štorkljanje zmrznjenih čevljev po kamenitem tlaku pred vežo in trkanje s čevlji ob prag. Vežna vrata zacvilijo v tečajih. V veži je nekdo še trkal s čevlji ob tla, začulo se je drgnjenje metle ob golenicah in otepavanje snega raz obleko. In tisti hip se začuje zopet štorkljanje po tlaku pred hišo.

»So že iz cerkve!« izpregovori ona in pogleda na uro. »O, kaj je toliko ura! Kako hitro je minil čas!«

In v hišo stopi Peter in za njim Marijančka, še nekoliko snežena, ker se ni dal sneg tako čisto otrkati z obleke. Burja jima je užgala lica, da so plamtela kakor divja roža.

»O, ti šent, kako je mrzla!« je omenil Peter, otresal roke in hodil po hiši gori in doli, da bi se ogrel.

»Brez ogrinjalke bi bila zmrznila,« je pritrdila Marijančka, potegnila ogrinjalko raz pleča in jo obesila na gater pri peči. Potem je pa še ona začela premerjati hišo počez.

»Se pa ogrej!« izpregovori oče. »Bom pa jaz prvič vrgel živini.«

Stopi raz klop in gre iz hiše.

»Kje je pa teta ostala?« vpraša mati. »Reva brez potrebe zmrzuje.«

»V cerkvi so še ostali. Gredoč sem jih pocukala, a so mi rekli, da ostanejo še nekaj časa

tam,« pove Marijančka. »O, v cerkvi ni tako mrzlo! V ogrinjalko se človek stisne, pa se prebije, toda zunaj hoče burja človeka odnesti in kar led se dela po obrazu.«

»Ljudi pa ni bilo dosti v cerkvi. Lahko bi se bil vlegel po stolu,« je omenil Peter.

»Nak! Drenja pa res ni bilo!« pritrdi sestra. Sedaj gre tudi mati iz zapečka.

»Pa se vidva ogrejta, jaz grem pa h kokošim. Vem, da me revice komaj čakajo, kdaj jim prinesem zrnja, da pojdejo potlej na gredi. V korito bom pogledala, ako je živalim kaj ostalo, pa malo južino vama bom prinesla. Morda pride medtem tudi teta, da bomo prigriznili vsi kmalu.«

Peter in Marijančka sta slekla praznično obleko in oblekla tisto, ki ni ne za v petek ne za v svetek, ki je za v cerkev preslaba, a za k delu predobra, in ki se obleče na praznično popoldne. Potem pa hajdi k peči v zapeček, dokler ni treba iti po opravku. Brat in sestra sta se pogovarjala, kako so pevke slabo pele in je Medenka preveč čez jemala, tedaj je pa zaropotalo v veži in v hišo pade teta Mana, javkajoča:

»O, jeh! Jeh! O, sveta devica, pomagalka! Zmrznila sem!«

Ogrinjalko je imela čez glavo, da se je videl samo nos in oči. Sneg se je je držal. Ker se ga ni utegnila otresti zunaj, in na škornjih je prinesla polno snega.

»Vsa sem trda!«

Takrat je bila že Marijančka pri njej in ji otepala sneg in potegnila zaponko iz ogrinjalke, katero je imela pod vratom speto.

»Ja, vidva sta prava! Kar pustita me! Pa naj bi v snegu ostala! Še iskat bi me ne bila šla, kakor vidim. Oh, jeh! Jeh!«

»O, teta, pocukala sem vas, a niste hoteli oditi!« se izgovarja deklica, a Peter pravi: »Saj ne greste nikdar iz cerkve takrat kakor drugi ljudje!«

»Jeh! Jeh! Jeh! Zanohtalo se mi je! vzdihuje teta in tišči roke pred usta, da jih ogreva s sapo. »Nobene gazi ni bilo več, da sem kolovratila semintja, samo po poti nisem šla. Nog pa nič ne čutim od kolen doli. O, sam Bog, da je bil dan! Sicer bi bila ostala zunaj in potem? Sam Bog me je varoval in moja sveta patrona! Jeh! Jeh! Jeh! No, pa saj sem tudi molila! Jeh! Jeh! Jeh!«

»Kaj pa je tako jamranje?« vprašuje Košiček med vratmi in ko vidi sestro vso premraženo, nadaljuje: »Prav ti je, ženšče neumno! Doma bi bila ostala ob takem vremenu!«

»Jeh! Jeh! Jeh! Vsa sem trda!«

»Na peči bi čepela, pa molila, ko nisi več za v sneg!«

»Na peči naj bi molila, kajne? Ti bi mi pa pod nos kadil tisto smradljivko, kajne? Da bi me potem kašelj lomil in bi mi solze zalivale oči! Uh! Grem pa že raje po mrazu v cerkev, molit! Brez trpljenja ni zasluženja!« je besedičila teta Mana že bolj pri moči. Z bratom se je rada sporekla. Bila je par let starejša in mu ni pustila vsake obveljati.

Nato je prinesla mati v hišo krušnico s hlebom sorščnega kruha in pehar rdečih jabolk in položila na mizo, češ: »Pa naj vzame vsak, kolikor hoče!«

»Ti pojdi pa k peči, ti bom na peč prinesla!« veli Mani in gre iskat.

Kmalu prinese par lončkov in jih postavi na peč, vzame v skledniku skledico, poišče Manino žlico med drugimi in položi poleg lončkov.

»Kar v zapeček se spravi! Se boš ogrela.«

Teta Mana zleze v zapeček in pogleda zaporedoma v lončke. V prvem: kašnata repa, v drugem: ješprenj z mesom na vrhu. To ji ni dišalo.

»Nisem lačna. Opoldne sem bila pri Krajčku. To naj fant poje — košček mesa je res lep! — meni pa prinesi gorkega, otopljenega mleka, da se od znotraj ogrejem, in kruha mi odreži!«

Tudi to je dobila Mana, a košček mesa in drugo je dobil fant, ta Peter, ki ni bil samo očetov in materin, ampak tudi tetin.

»Ta naš fant!«

Teta se je kmalu ogrela od zunaj in znotraj in je tako prišla k sebi in je lahko govorila, ko je zopet čutila noge od kolen doli in je prešlo tisto kljuvanje za nohtmi. Pravila je, kako je šla lahko v cerkev, da ni čutila mraza, in ji je burja pihala v hrbet, da jo je kar neslo, a nazajgrede jo je dajalo. Kar dihati ji ni dalo. Burja ji je sipala sneg v obraz, da jo še sedaj ščemi po obrazu, kakor bi ji bil kdo pesek metal vanj. Nič ni videla in je hodila nekaj časa na levo, nekaj časa na desno, pa je zopet zagledala kak kol, ki je še gledal iz snega, da je zopet stopila na pot. Časih se je globoko pogreznila v zamet, da se je komaj izkopala. Kaj bi bilo ponoči? Pridigo je razložila bolj natanko kakor jo je bil Peter očetu in najbrž še bolj podučljivo kakor so povedali gospod na prižnici, »ki govore tako goreče, da bi jih do noči poslušala in še potlej bi se jih ne naveličala.« Opoldne je bila pri Krajčku, da je dobila malo »župce«. Krajčkovka je bila pristavila celo govejo glavo, da bi bilo juhe za »velike gosti«; dolgi muzlji so kar v štrenah plavali po juhi. Ljudi pa

ni bilo. Stare ženice, ki so sicer ob nedeljah prihajale na »župco«, so ostale zaradi snega doma za pečjo in tako ni imel kdo použiti juhe. Krajčkovka je dajala obilnejšo mero; porcijončki so bili zvrhani kakor še nikoli. In še marsikaj je povedala teta Mana, kar je videla in slišala pri fari.

Peter se je bil odpravil v hlev, ko se je bil podprl s sorščnim kruhom, Marijančka je pa pospravila praznično obleko in je potem šla ven, kjer je bilo treba pripraviti to in ono za ljudi in živali, ker bo treba iti kmalu kurit za večerjo.

»Ti, Mana!« začne stari, ko je bil zopet v zapečku in so bili sami. »Midva ž njo sva se pomenila, da bi predpustom fanta oženili.«

»Kaj ti nisem že večkrat rekla, da ga preveč staraš?« pritrди Mana z glasom, razodevajočim zadovoljnost in zadoščenje.

»Veš, pa ga bomo oženili na dom! Nevesto bomo dobili!«

»Potlej bo vse drugače pri nas, veš, Mana,« pristavi ona. »Nova gospodinja bo vse drugače urejevala.«

»Zaradi mene naj bo, kakor hoče! Ako bo dobra, ji bom pestovala otroke in delala še kaj drugega, dokler bom mogla. Ako pa ne bo zame, pojdem pa k vama v štibelec, kakor imam zapisano. Sicer sva pa midva s Petrom prijatelja!«

Zadnje besede je zelo poudarila.

Tako so bile v važni reči vse glavne osebe enih misli.

Po večerji in roženvencu je nameraval iti Peter pogledat, kje bi bilo kaj vasi nocoj. Ko je tako dolga noč, je za spanje še prezgodaj. A oče, ki je spoznal njegovo namero, ga ustavi: »Pa ostani doma nocoj!«

»O, kako ste sitni danes! Podnevi doma, ponoči doma! Nikamor ne smem, kakor bi bil priklenjen!« odvrne nevoljen. »Kako pa morem spat, ko je noč tako dolga?«

»Tudi jaz še ne grem spat. Bomo pa še pri peči, saj je goraka. Pogovoriti se pa tudi kaj znamo kakor kje na vasi.«

Tako je ostal Peter doma pri peči. Ko so ženske vse pospravile in odpravile, kar so imele, so se sezule in odpravile na peč, kjer se tako prijetno čepi in greje v noge in se lahko pogovarja po končani večerni molitvi. Stari je kadil v zapečku tobak in se ni zmenil za očitanje Manino, češ da nalašč tako puha, da bi jo spravil s peči, toda s peči pa ne gre, četudi nima zapisane »pravice« na peči.

»Peter! Vpihni leščerbo, vpihni!« veli teta. »Olja je škoda. Razgovarjamo se lahko v temi.

Pojdi še ti v zapeček, boš kaj povedal! Naj vasujejo fantje nocoj brez tebe!»

Teta ni Petru nikoli dvakrat velela. Kmalu je bil v zapečku.

Dasi ni več brlela skromna leščerba, v hiši vendar ni bila tema. Navzlic sneženju in oblakom, ki so zakrivali mesec, je bila noč svetla. Tudi sneg je razlival nekaj svetlobe. V hiši so se razločili obrisi posameznih predmetov: tako postelje, mize, klopi, podob na steni in drugih reči, kar je bilo vendar prijetneje, kot če bi bila gluha tema, ko napenjaš oči, pa ne razločiš ničesar. Še govori se lažje, ako ni popolnoma tema. Neka mehkoča, neka prisrčnost je plavala po hiši in objemala živa bitja. Besede so izgubljale trdost in srca so se odpirala. Stari je iskal prilike, da bi povedal sinu nocoj, kar sta bila sklenila z materjo. Zdelo se mu je, da mu lažje pové ob tej priliki vpricho vseh, kar sta se zmenila z materjo in s čimer soglašata teta, katere beseda tudi nekaj zaleže v tej hiši.

Ko je nastal premolk, da se je slišal tik-tak stare ure na steni in drgnjenje mačka pri peči, in so vsi pričakovali, da se začne nov razgovor, je dejal oče s poudarkom:

»Fant, ženili se bomo!«

Počakal je, kaj bo na to odgovoril sin. A ta je molčal in oče ni mogel videti, kako mu je prišla rdečica na ušesa in na lica, dasi je napenjal oči tja v drugi zapeček. In vsi so molčali. Mati in teta sta ravno tako radovedni čakali odmeva na očetovo vprašanje. Tudi Marijančka je gledala brata. Toda ta je trdovratno molčal. Ni si mogel raztolmačiti občutkov, ki so ga navdali in ki niso bili neprijetni, a tudi ne prijetni. Tako čudno, tako nenavadno mu je bilo naenkrat okrog srca. Čaka! je, kaj porečeta mati in teta na očetovo razodetje. Čudno se mu je zdelo, da molčita, ko sta vendar vselej povedali svoje misli. In ko le ni bilo odmeva na važno vprašanje, je nadaljeval oče:

»Ali imaš že kakšno izbrano? Katero imaš rad?«

Iztrkaval je pepel iz pipice, da si jo nanovo natlači, a Peter molči kakor poprej.

Kaj naj odgovori očetu na nepričakovano vprašanje, ko si ni bil še na čistem ne z ženitvijo, ne z drugo rečjo. Ko bi mogel vsaj premisliti, predno dá odgovor, ki bi izražal njegove občutke in bi zadovoljil njega samega. Dovolj je bil že star, a vpricho matere in sestre ni mogel razgaliti očetu tajnosti svojega srca. Kar bi lahko odkril svojemu prijatelju in še komu drugemu, tega ni mogel sedaj očetu tako naglo povedati.

»Kako ga pa izpeljuješ?« se oglasi mati, ki je čutila, da je sin v zadregi, da so to vprašanja, na katera more odgovoriti šele po premisleku. »Kaj misliš, da ti bo raztresel, kar ima, v eni sapi?«

»Ako je kaj premišljal o tem, že lahko pove.«

»Naredite, kakor hočete!« se oglasi Peter z drhtajočim glasom.

Tako je Peter privolil. V razgovoru, ki se je poslej vršil, so govorili vsi več in važneje kakor Peter, katerega se je končno stvar najbolj tikala. On je imel najmanj povedati, najmanj odločevati. Ko so se pogovarjali, kakšna mora biti nevesta, ki bo prišla v hišo, da bo prava, da se bodo radi imeli, ni zinil nobene vmes. Njegove misli so bile prevzete očetovega vprašanja: Ali imaš že kakšno izbrano? Katero imaš rad? Uganiti je skušal, ako oče zares tako misli, kakor je vprašal, ali pa je zinil samo tjavendan.

Naj bo vprašanje kakršno hoče, zaresno ali ne, Peter je naenkrat premišljeval, »katero ima rad«. Izbrane ni imel nobene, tako izbrane namreč, da bi rekel: To vzamem ali pa nobene! ampak rad jih je pa le imel. To in ono je imel rad. S Smolarjevo Nežo je bil par, kadar so doma proso meli ali pa pri Smolarjevih ali pa kje drugje. Z Nežo je bil takoj na istem snopu. Štamcarjeva Rozala mu je dala vsako leto šopek z roženkravta in nageljna, ko je hodil na vizitirengo; pa Rozala se je že omožila. S Čardarsko Johano je šel večkrat od cerkve domov in jo je imel rad, dasi je vedel, da ima v srcu drugega. S Pisančevo Rezo je tudi rad govoril in še z marsikatero drugo, a nikdar ni mislil, da bi katero vzal. Sedaj naj se pa odloči in se oženi.

Ko je sedaj vse to premišljeval in se topil v spominih na trenutke, ki jih je preživel, in mu je postalo pri srcu mehko in toplo, so ga vprašanja, ki so mu jih zastavljali oče kakor tudi mati in teta, samo motila in mu bila neprijetna. Zato je skočil iz zapečka in se je spravil v hlev, kjer je imel pozimi ležišče. Sam je hotel biti s svojimi mislimi, ki so bile tako prisrčne in ljubke. In v teh lepih mislih je zaspal in sedaj se mu je še v sanjah tako lepo snovalo, da zjutraj ni več vedel, kaj so samo sanje in kaj je resnica.

* * *

Ura je bila že zdavnaj polnoči, ko je rekla teta Mana na peči:

»To pa še rečem: taka bo morala biti, da se bo po hiši vrgla. Mana je prestara, da bi se po »ta mladi« ravnala. Sedaj pojdimo pa spat!«

(Dalje.)

Velikonočno pismo.

Andrè Čebokli.

Mati je imela edinega sina. In ta sin je bil tako lep, da ga je vse mesto poznalo, vsi moški in vse ženske.

Nosil je dolge zlate kodre, tako mehke in tako lepó počesane, kakor bi mu jih bila ljubica oprala in počesala vsako jutro in vsak večer — —.

Njegov mladi obraz je bil bel in rdeč, kakor roža z belimi in rdečimi listi, cvetoča poleti in pozimi —: kakor bi bil ta sin pil samo mleko in kri svoje mlade matere — —.

Njegove črne oči so žarele kakor dva dragocena kamena, v katera se je zamaknilo vsako žensko oko in sanjalo celo noč o njih — —.

V Latermanovem drevoredu se je zdaj na enem zdaj na drugem koncu utrgala živa veriga šetajočih se parov: množica je delala pot kralju lepote. V nebeškorazsvetljeni dvorani so v tempu sanjavega valčka vztrepetala mlada deviška telesa pod tanko plesno toaleta —: med nje je stopil Afroditin sin — —.

In kjerkoli je bil, so ga vsi videli. Kjer ga pa ni bilo, tam so vsi povpraševali po njem.

Le njegove duše ni še nihče videl — — le po njej ni še nihče vprašal — —!

In ker je bil tako lep in čvrst in krepak, je moral iti tudi na vojsko. Moral je — čeravno je tisoč src prosilo zanj Boga.

A ni šel sam. Šel je s tisoči mladih in čvrstih fantičev čez strme Karpate, skozi ozke doline in valoveča gališka polja in se tam izgubil — — —

In mati?!

Mati je tri leta plakala za njim. Tri leta je noč in dan molila in prosila Boga:

»Razodeni — — naznani mi vsaj njegovo smrt!«

A tisoč dni in noči polnih molitve in prošenj je bilo zaman.

Vse dni je toliko pisala na vse strani sveta in povpraševala po izgubljenem sinu, da ji je umirala roka — da so ji krvavele oči. Od povsod pa je dobila kratek in mrzel odgovor:

»Izgubljen.«

In vendar še ni obupala žalostna mati. Temveč še iskreneje je molila in upala, da se ji razodene — — četudi sinova smrt.

Kak večni suženj svojega življenja je človek. Čaša mora biti polna solz — — knjiga polna vzdihov — predno se odkupi le za toliko, da se reši okov in verig. Prost pa še ni. Življenje se še ni

odpovedalo svojim pravicam: zahteva, kar mu gre, in kdor mu noče dati, tega zopet vklene in mu izsili — —.

In ta mati — —?!

Njena čaša je bila že davno polna solz, njena knjiga že davno polna vzdihov — — — da je moral priti dan po veliki noči, ki je rešil mater z belim pismom, kakor bi ji ga bil angel prinesel iz nebes. Bilo je sinovo velikonočno pismo:

Na Karpatski gori, v velikem tednu 1917.

Predraga mati!

Glej me, Tvoj sin je oživel! Od mrtvih je vstal z duhom in s telesom — —!

Kar si mi otroku pripovedovala o dobrem Bogu, vse sem le poslušal — razumel pa nič. Ko si me učila moliti, je moj jezik molil s Teboj — ne pa jaz! Mislil sem: »Čemu te prošnje v očenašu? Saj imamo cesarja, ki je še več kakor kralj. In karkoli on ukaže, vse se zgodi. — Zakaj prosim vsakdanjega kruha? Saj mi ga mamica dá, belega in sladkega. Kaj sem storil Bogu, da ga prosim odpuščanja? Rajši prosim mamico, ki mi vse odpusti, če jo ujezim in razžalim, kakor pozabim tudi jaz, da je pela šiba po meni. Ona me tudi varuje, da me ne ukrade parkeljček ali cigancček.« — Ah, beseda »Bog« je padla v mojo otroško dušo brez odmeva!

Zato pa je na ves glas odmevala v meni pravljica! Vse, kar si mi otroku pripovedovala o daljnem pravljicnem svetu: o večnosolčnih poljanah in gradovih polnih srebrá in zlatá, o kraljih in princih tega bogastva, o njihovih čarobnobelih kraljčinah in princezinjah, ki nosijo celó čeveljčke iz čistega zlatá — — vse to je odmele in živelo v moji otroški duši kakor pravo resnično življenje.

In o tem pravljicnem svetu sem sanjal dalje. Že kot deček sem ga iskal na tej zemlji: ko si me vozila po velikih parkih in bogatih grajščinah, v gledališča in k velikim slavnostim. Če si me pa opomnila in mi rekla: »Otrok, môli!« — tedaj sem sanjal samó o tem pravljicnem svetu in življenju.

Zgodaj sem skočil s Tvojega varnega naročja. Prezgodaj sem se skrtil Tvojim očem in se zaklenil v sobo. Tu sem stopil pred veliko zrcalo in vzkliknil: »To sem jaz, zlatokodri fantič?!« Mislil sem, da sem kak princ iz pravljicne dežele: ravnotako

lep in čvrst in krepak. Od dne do dne sem se videl lepšega, zmeraj rajši sem imel fantiča v zrcalu. Mislil sem samó na svoj obraz in se zaljubil vanj. Več sem stal pred zrcalom kakor pri Tebi.

Nato sem šel na cesto in moje oči so povpraševale: »Pa življenje?« In življenje se mi je odpiralo na desno in na levo: stotero oči me je prosilo ljubezni — stotero duš se mi je ponujalo — —. Na plesu sem bil kralj noči: najlepša deviška telesa so me iskala — v tempu tihega valčka plavala z menoj po jezeru strasti in trepetala v mojem tesnem objemu, kakor da bi se bila hotela zgruditi pod mano za vsak greh — —.

Vse to si Ti videla in vedela in me svarila: »Otrok, ne pozabi na Boga!« Jaz pa sem bil že fant in strogo sem Ti prepovedal: »Ne imenuj mi več Boga!« Ti si me ubogala, jaz Tebe pa ne: kajti od takrat nisem izgovoril več besede: Bog. — — —

Pa je prišel oni dan, ko je treščila prva granata pred me. Na kose je trgala mlade fantiče, da mi je v obraz škropila njihova kri. O groza! Pozabil sem na svoj lepi obraz. Ves mrz peklenškega ognja me je zlomil v tla in od nekod iz dna moje duše je jeknil glas, močnejši ko grom granat: bil je odmev Tvoje besede: Bog! In izpregledal sem kakor na sodnji dan: videl sem svoje prazno in mrtvo življenje in ves grešni svet! Razodelo se mi je: človek živi, da zalezuje duše — — da mori ljudi — —. Spoznal pa še nisem, zakaj je bilo prazno in mrtvo moje življenje.

Na galiških poljih in v karpatskih gozdovih sem postajal zopet otrok — a otrok brez matere. Hotel sem moliti, pa nisem znal. Tebe ni bilo pri meni, da bi me učila, kakor nekdanj vsako jutro in vsak večer. Moliti sem moral sam in moja molitev so bili sami vzdihovi otroka: »O Bog — o Bog —!« Moje telo je bilo žejno odmeva te besede, ki se še ni včlovečil v moji duši — —. A čim več sem molil, tem bolj sem trpel: tem bolj sem slišal praznoto, čutil ničnost svojega telesa: mrtev sem bil v živem telesu.

In v tem obupu sem povpraševal zemljo in svet: »Pa življenje?« Molčala sta stvar in človek. Oh, gorjé mu, kdor mora čuti ta molk! — — —

Vendar ima tudi molk svoj odmev. Po treh letih se je odzval v meni z vzdihom čistega spoznanja: »O m o j Bog!« Tri leta, o mati, sem molil in do danes trpel v molitvi ene same Tvoje besede: Bog. Tri leta je gorelo moje telo v ognju pekla na zemlji in ni zgorelo — —. Ali danes, o mati, se je v meni razmahnila vélika noč v véliki dan: Tvoja beseda »Bog« je postala moja duša in prebiva v meni!

In glej me, ljubljena mati, Tvoj sin je res oživel. Od mrtvih je vstal z duhom in s telesom. Na karpatski gori stoji in praznuje Vstajenje: z gromom topov in z ognjem žvižgajočih raket pojem hvalo Kristu, ki je v meni. O mati, še Ti poj z nami:

»Aleluja!«

Iz mojega lastnega življenjepisa.

Haničina doba. — K. Ozvald.

*Kak kratko je veselih dni število!
Prešeren.*

»... Leta 1907, to je v 34. letu svojega življenja sem doživel veliko srečo. Julija meseca sem jo, brž ko so se začele počitnice, iz Gorice mahnil proti severu. Pot me je nazadnje, bolj slučajno, zanesla k »narodni slavnosti« pri Št. Jakobu v Rožu, kjer se je polagal temeljni kamen slovenski šoli. In pri tej priložnosti sem se seznanil s svojo poznejšo ženko Hanico, s tem biserom iz Ziljske doline. Tedaj je s svojo materjo, njena edinica, bivala pri Št. Jakobu. Bilo ji je 21 let in bila je po telesu in po duši kakor roža, ki se je pravkar okopala v jutranji rosi — polna »cvetja in žive lepote« ...«

»... Ne v paradni, ampak v delovni obleki se je iznenada kakor Vila pojavila pred menoj tik

župnišča, ko sem pri rodoljubnem župniku Ražunu iskal prenočišča. Vprašal sem jo, ali bi gospod župnik bil doma. Ne spominjam se več, kaj mi je odgovorila. To pa pomnim, kakor bi se bilo včeraj zgodilo, da me je ob srebrnem glasu njenega odgovora spreletelo nekaj čudnega: v tem trenutku je bil »v nebesih sklenjen« najin zakon. Pozneje mi je Hanica pravila, da je takrat šel isti doživljaj skozi njeno dušo, češ, pri tej priči sem vedela, da postanem kdaj tvoja žena ...«

»... Troje neskončno lepih let! Bila so to leta priprave na delo, ki je njihov tok neprestano spremljala prelestna podoba Ziljanke Hanice. Mislím, da se moji goriški prijatelji še spominjajo tega mojega prerojenja ...«

»... Dne 25. avgusta 1910 je Hanica postala v romantični cerkvi vrh hribčka na Ziljici blizu Podkloštra moja žena in — kompas mojega življenja skozi devet let...«

»... Druga polovica najinega zakona je bila izpolnjena z »leti strahote« in to vse do konca, ko je naposled prišel usodepolni sobotni večer 11. oktobra 1919 ter ob ¾10. brez usmiljenja ustavil v njunem blagoslovljenem dejstvom »zvesto srce in delavno ročico« najplemenitejše soproge in najrazumnejše, zlate mamice. »Obrnite me!« si še jedva slišno dehnala in čez Tvoje črne oči je začela padati bleda zavesa... Trenutek, dva... in ležala si pred mano samo še s svojim lepim telesom — žrtve razmer, ki je vanjo pahnila Tebe in Tvojo rodbinico trpka begunska usoda. »Svet je grd!« si mi večkrat dejala v življenju. Da, grd je! To se pravi, ljudje so prevečkrat »grdi«, to je neverjetno samopašni in neizrekljivo plitvi!...«

»... in šla je tjakaj, kamor so pred njo odšli Krek, Cankar, Podlimbarski in drugi, ki je z njimi in za njimi sanjala sveto pomlad Slovanstva, in kamor se je sredi zime napotil moj 86letni oče, ki »bi samo še rad dočakal, kako se bo vse to končalo«. Kolikokrat mi je v tistih časih, ko smo »upali in se bali« in že tudi omahovali, s prepričevalno besedo potrdila vero, češ: »Karl, nikar malodušnosti, zmağa bo nazadnje vendarle naša!«

»... Nismo se mogli ločiti od nje, zato smo jo šele tretji dan izročili materi zemlji v tistem kotičku od nje toli ljubljene Jugoslavije, kjer se je pač najmanj nadejala svojega groba. Prijatelj moj, župnik Volčič, ji je v cerkvi govoril v slovo; govor, ki ga je izrekel s tresočim glasom, je izmed vseh njenih slik — najboljša. V srce segajoči akordi »Blagor ji, ki se spočije!« so bili zadnje slovo od nje...«

»... In tako se je zgodilo, da najlepši cvet, ki sem ga Ziljski dolini utrgal z njenih gredic, oznanja »minljivost sladkih zvez« na prisojnem mestecu vaškega pokopališča v Breznu ob Dravi, v prijateljevem zatišju...«

Čemu objava med živimi?

Čemu razgrinjam iz knjige svojega življenja strani, ki jim je deloma še moker široki črni rob, pred tujimi dušami ali pa celo zgolj pred tujimi očmi? In pa vrh tega še v času, ki mu je malo mari krvavečih src!

Čemu neki torej? Kar je bilo, je pač bilo! Saj je smrt, ta »sestra naša«, delež vsega, kar je

živo!... Da, vse to je, kakor pravite. Tudi to priznam, da je žrtvovanje nravni temelj pravega življenja. In vendar mi je tajni glas v duši veleval, naj vzamem pero ter ga pomočim v mladi grob soproge in matere, da postane zopet očito, kar sedanji svet, kakor v usodepolni slepoti, vedno bolj izgublja izpred oči: kaj je in kaj zmore svetost rodbinskega življenja pa tam skrbno negovana vera v čudodelno moč človeške vzgoje. In pa da prava žena in mati res podpira tri ogle domače hiše, ki je edino zanesljiva podlaga vsem širjim življenjskim zajednicam. Kajti Tvoja osebnost, Hanica, mi je kakor zmagoslavna pesem pravih vzgojnih načel, ki so postale meso:

Pravijo, da je »otrokom ljubezni« usoda, to je zla usoda, zapisana z rojstvom. S Teboj pa je Tvoja čuječa mati ta res da sam na sebi neizprosni socialni zakon preimenitno postavila na laž. — O samostanski vzgoji se veliko toži, da je življenju tuja. Nič ne zagovarjam, ampak samo ugotavljam, da si Ti imela veliko srečo, v svoji samostanski učiteljici, ki si ji bila poverjena skozi osem let, najti žensko dušo, ki Te je sirotico brez očeta vzljubila in si postavila za nalogo, iz Tebe napraviti ne »gospodično«, temveč pridno, pametno, praktično žensko bitje. Uspeh njenega modrega prizadevanja je bil čudovit. — Koroške šole so bile pisana mati slovenski deci. Kaj čuda, če si i Ti odtod odnesla strupeni aksijom »windisch is schiach, teutsch is nobel!« Toda postala si moja nevestica in ženka in prejela si od svojega rodoljubnega rojaka prelepo izpričevalo z vprašanjem: »Hanica, kje pa si se naučila tako lepe slovenščine?« — Najlepše, naravnost divno pa se Ti je, s svojim bitjem in žitjem, posrečil dokaz, da se prava vzgoja za človeka začenja, ko je odrasel, osobito v težkih položajih življenja, kakor so za naju bila »leta strahote«, ki so nama skoraj neprestano in večkrat z nedoumljivo zlobo stregla po življenju. In prav v tistih časih mi je Tvoja duša velikokrat odkrivala svoje tajne po takih globinah plemenitosti, ljubezni in požrtvovalnosti, da jih je moglo doseči edino le oko moje ljubezni. Lahko bi rekel: moje življenje, v kolikor je življenje rast, razmah, dejalnost..., to si — Ti, ki si mu bila čudotvorno gibalo, ki si bila mojemu delu bajna opora!

S tem pa ne bodi rečeno, da sem samo prejemal iz rok Tvoje ljubezni. Ne! Tudi Ti si nekoč sanjala o »življenju«: o toaletah, plesih, promenadah... Toda narahlo sem skušal obrniti Tvoj pogled drugam, k virom življenja, v »deželo duhov«, od Dijoniza k Apolonu! Ti pa si gledala in poslušala in verjela ter bila — izveličana.

A zvest kažipot po zakonskih potih, ki vodijo do studencev življenja, lahko pa tudi v puščavo, nama je vsikdar bilo visoko, do nebes visoko spoštovanje enega pred drugim. Najino drugovanje je bilo medsebojno prejemanje in dajanje duha, ki bi se tudi o njem dalo reči: »Wir sah'n die Saat so herrlich sich gestalten, — der wahre Erntetag, er wird nicht kommen!« —

Lahko bi eno k drugi nanizal celo kito za Hanico preznačilnih podrobnosti: kako je v sveetišču mojih knjig bila to, kar vnet cerkovnik v hiši božji — kako je popotni kovčeg bil vsikdar do zadnje malenkosti urejen, ko sem tolikokrat odhajal — kako je imela izpodčrtan rodbinski kalendar naših godov — kako sta z otrokom kakor »dve sestri« obiskovale »očeta« vojaka - osamljenca... — Dolgo in dolgo bi lahko pletel to kito ter jo slednjič ovil okrog Haničine slike. Ali sliko z vsebinsko lepoto pač ni treba vencev,

temveč se i sama — daje drugim. In to je namen sleherni lepoti od vekomaj!

P. S. Ob Haničini smrti sem dobival obilo papirnatih, kajpada dobro mišljenih tolažb, češ, čast ti izleči rano, polagoma pozabiš, Bog bo povrnil itd. Hvaležno odklanjam ta nemogoči način lečenja moje do najglobljeja jedra razboljene duše ter prosim, pustite mi vso brezdanjo, Haničinemu geniju darovano bol v neokrnjeni pristnosti, ki naj se ob njej pokaže, ali sem jeklo ali steklo. V tolažbo pa mi je edinole zavest, da nisem izgubil, kar sem »izgubil«. Kako bi bilo mogoče izgubiti, kar si v resnici kdaj imel! Hanica, in jaz sem imel Tebe, to se pravi — Tvojo prelepo dušo z vsem njenim »večno ženskim« bogastvom.

V Breznu — brezdnju, na moj god 1920. In pa za Tvoj 35. rojstni dan!

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XXX.

Dante še dalje pripoveduje o mistični procesiji, ki jo je gledal vrh gore Očiščevanja. Prvo vrsto procesije je tvorila »sedmorica zvezd«, t. j. svečnikov s plameni, v neskončnost segajočimi. Te luči pomenijo sedem blagrov. (Pesnik pravi: tega »sedmerozvezdja« dom je prvo nebo, t. j. najvišje nebo, kjer biva Bog z blaženimi duhovi; te »zvezde« nikoli ne vzhajajo, nikoli ne zahajajo, vidne bi bile rodu človeškemu, ako jih ne bi zastiral greh. Primerja jih z »nižjim sedmerozvezdjem«, t. j. z malim vozom.)

Eden izmed štiriindvajsetorice starcev (knjižge starega testamenta!), ki gredó prvi za svečniki, zapoje — z besedami Visoke pesmi, 4. poglavje, 8. v. — »Pridi, nevesta z Libanona...«, proseč, da bi se že skoraj pojavila Beatriče! Tisti hip se oglasio angeli, spremljevalci mističnega voza, in zapojó Benedictus, qui venis, t. j. besede jeruzalemskih množic, Mesijo pozdravljajočih na cvetno nedeljo, in obsipajo voz s cveticami, pojoč Vergilov verz (Eneide VI. spev, v. 883) »Dajte nam lilij s polnimi rokami!«

In zdaj se mu iz oblaka cvetic — lepa kakor jutranje solnce na rožnatem nebu (vv. 22—27) — pokrita na glavi z belim pajčolanom, ovenčana z zelenim oljkovim vencem, v zelenem plašču, a pod tem v živordeči halji (v barvah treh božjih čednosti!) — prikaže ona, ki jo je bil prvič videl kot devetleten deček (l. 1274.) v svojem rojstnem mestu Florenci kot osemletno deklico, prizor, ki mu je bil ob njem — kakor pripoveduje sam v svoji knjigi Vita nuova, t. j. Izza mladih dni, pogl. 1. — »duh življenja, bivajoč v najskrivnejši kamrici srca, začel takó silno tresti se in trepetati, da se mu je v vsakem najmanjšem udarcu žile strašno javljal in da je

trepetaje izgovoril besede: »Glej, božanstvo, močnejše od mene, bo gospodovalo čez-me', in ki jo je potem z očmi iskal, a se je bila, stopivši v drugo svojo dóbo, na pragu te dóbe, t. j. v svojem 25. letu (l. 1290.), s svetá ločila (vv. 124, 125) — prikaže se mu — Beatriče.

Medtem je izgubil dosedanji zvesti vodnik Vergilij. Dante ob tej izgubi joče; vsa lepota zemeljskega raja, ki jo gleda, ga ne more potolažiti (vv. 52—54). Beatriče pa ga po imenu pokliče (edino mesto v Divini Commedii, kjer se pesnik sam imenuje!) ter opominja, naj nikar zbog Vergilovega odhoda ne plaka; visoko na levem robu mističnega voza stoječ, kot stroga kraljica, ga najprej z ironijo (v. 74!) in potem z resnim vzklikom kara, češ, če vé zdaj, da je samó tukaj, t. j. v čednostnem življenju, prava sreča. Pesnik od sramu ne prenese niti pogleda na svojo podobo v reki (vv. 76—78).

V tem zapojó angeli, kakor da bi mu hoteli vlití novega zaupanja, začetek psalma 30., prvih devet vrstic, do »pedes meos«, in pesnikovo srce, od kesanja otrdélo in oledenélo (oledenélo kakor pomladanski sneg na Apeninih, če zaveje slavska burja), se ob tem spevu otaja, kakor da je zavel gorak veter iz Afrike. Beatriče pa graja angele (»stvari vekovite«, v. 101) zaradi njih sočutja, češ: ne njim veljajo njene besede, temveč skesanemu grešniku, in kazni naj ne bo večja od krivde. Nato očita Beatriče Danteju dosedanje življenje: srečne zvezde, še bolj pa milost božja, so mu bile podelile take zmožnosti, da bi bil lahko postal kreposten, dober človek; in »dokler sem jaz živela,« — nadaljuje Beatriče — »si hodil po pravi poti; ko pa sem zgodaj umrla, si zabredel v zmoto, iz katere te je mogel rešiti samó pogled na večne muke; zato ne smeš zdaj prej čez Lete-reko (reko pozabe), dokler se za grehe ne spokoriš s kesom, ki je združen s solzami.«

Kaj pomeni ta mistični voz, kaj Beatriče? Da mistični voz pomeni Cerkev Jezusovo, je skoro soglasno mnenje vseh; a Beatriče? Tu pa skoro velja: *quot capita, tot sententiae*. Jezuit Gietmann trdi, da tudi Beatriče predstavlja Cerkev Jezusovo, in sicer njen božji element, dočim bi mistični voz predstavljal človeški element Cerkve. Drugi trdijo, da pomeni Beatriče teologijo, spet drugi, da učečo Cerkev, tretji, da modrost in blaženost v Bogu, četrti, da milost božjo... Najverjetneje je, da je Danteju pomenila Beatriče z *vero razsvetljeni um*, kakor mu je Vergil predstavljal naravni razum.

V enem oziru pomeni spev XXX. višek vse pesnitve: Dante se bridko kesa in joka nad zablodami mladosti; s tem si zasluži vstop v raj. Popolni kes je jedro duhovnega življenja.

O pomenu verza 87. tega speva v jadranskem vprašanju je prinesel beležko Dom in Svet 1919, str. 175 nsl.

Ko ustavila se zvezd je luč sedmera —
prvo nebó njih dom; jim vzhod neznan je,
neznan zahod; le greh jim pot zastira;

- 4 človeka učé storiti, kar dolžan je,
kot nižjih zvezd sedmorica voditi
krmarja ve, kjer varna pot v pristan je —
- 7 tedaj sem videl móž zbor istiniti,
ki prvi bil za svečniki dospel je,
se k vôzu, miru svojemu, obrniti.
- 10 In eden, kot z nebá poslan, zapel je:
»Pridi, nevesta z Libana!« trikrát,
trikrát ta pozdrav zbor zašermél je.
- 13 Ko zadnji klic velel bo mrtvim vstati,
v hip vstal vsak blaženi bo iz gomile
in jel, spet glas dobivši, alelujáti:
- 16 t a k ó so v božjem vozu poskočile
angelov trume — ad vocem tanti senis —
ustvarjene, da Bógu bi služile;
- 19 in vzklikale: »Benedictus, qui venis«,
in cvet troseč okrog in na vozilo,
»Manibus o date lilia plenis!«
- 22 Videl sem časih, ko se je danilo:
čez vzhod se lila rož je rdečica,
a jasno je nebó zapada bilo;
- 25 in solncu krila obraz je oblačica,
da dolgo lahko vanj sem zrl, zaščita
pred žarki ker bilà je pár tančica:
- 28 t a k ó, u gost oblak cvetic zakrita,
ki angelske so sipale jih dlâni,
da padale so v voz, z vencem ovita
- 31 zelenim na prebelem pajčolani,
se o n a mi javila: bil zelén je
njen plašč, a halja ogenj živožgani.
- 34 Občutil v srcu — kar mojè življenje
na svetu je brez nje samotarílo,
bilò ljubezni tuje mi drhtenje —
- 37 še preden jo okó je razločilo,
vsled tajnostne moči, ki od nje je spela,
ljubezni prejšnjih časov vso sem silo.

- 40 Ko pa v okó s pogledom me zadela
nje višnja moč, ki me bilà ranila,
k o d e š k a še so leta se mi štela,
- 43 sem htel se obrniti na Vergila,
kot tja se otrok obrne, kjer je mama,
da v strahu bi al v tuží ga branila,
- 46 in rêči mu: »Krví ni v srcu grama,
ki ne bi se tresoč mi v žilah točil;
poznam jih, znake mladega mi plama!« —
- 49 A njêga ni! Samà sva s Stacijem stala.
Izginil bil Vergil je, otec zlati,
Vergil, ki ves svoj spas sem bil mu izročil.
- 52 Ves raj, ki ga zgubila je pramati,
ni mogel z lic mi, ki jih rôse voda
bilà je umila, novih solz pregnati.
- 55 »»Dante, Vergilovega zbog odhoda
ne plakaj mi, ne plakaj; plakal huje
boškmalu vsled z drugačnim mečem vboda.««
- 58 Kot admiral, z mostu ki opazuje
na ladji svoji drugih ladij deło
in moštvu, delat brzo, ukazuje:
- 61 t à k , moje ko imé je zazvenelo
(po sili tu ga roka je pisala!)
in tja pogledal sem, se mi je zdelo:
- 64 ona, ki prej v oblaku prikazala
se je angelov, vozá na levi strani,
visoko, vame zroč z onkraj, je stala,
- 67 vendar toli zastrta v pajčolani,
ki, venčan z oljko, valoval je z glave,
da zreti ji v obraz bil nisem v stani.
- 70 Liki kraljica je, resne postave,
nadaljevala, ko da v govorici
za sklep besede hrani trpkoprave:
- 73 »»Dà, Beatriče sem, poglej mi v lici!
Se končno vendar v gôro si potrudil?!
Veš zdaj, da tu je sreče kraj v resnici?««
- 76 Pogled se v čisto vôdo mi je zgrudil;
v njej vzrši se, pogledal sem prot travi,
tâk, s sramom v čelu, sebi sem se studil.
- 79 Trpkà se včasih mati sinu javi:
tâk meni so se nje očitki zdeli.
Ker grênek je okus trpkè ljubavi.
- 82 Umolkne. V tem so angeli zapeli:
In te, Domine, speravi — spev višavski,
a le do pedes meos so dospeli.
- 85 Če sneg zapade v cvetju svet dobravski,
Italije hrbitišče, Apenine,
in zmrzne, če zaveje veter slavski,
- 88 a koj se zopet v nič stopí in mine,
ko s tâl, kjer sence ni, veter zapiha
kot ogenj vroč, da vosek v njem izgíne:
- 91 tâk jaz sem bil: brez solze, brez uzdiha
p r e d petjem angelskim, ki s harmonijo
sfer večnih v vekotrajnem skladu niha;

- 94 a ko začul sem sladko melodijo
in več sočutja v njej, ko če bi peli:
»Kam, žena, meriš z muko in morijo?« —
- 97 ledú okovi krog srcá skopneli
so v vzdih in vòdo mi, in sè solzami
iz tesnih prs in ust so vzdihli vreli.
- 100 A ona, nepremično še na rami
stoječ vozá, stvarí je vekovite
nagovorila s temi-le tožbami:
- 103 »»Vi, v dnevu brez zatona ki bedite,
da noč ne, sèn ne skrije vam koraka,
in niso vam svetá potí prikriti,
- 106 ne vas, no njêga, ki tam onkraj plaka,
moj govor zdaj k pazljivosti poziva,
da kaznen bode krivdi mu enaka.
- 109 Ne le vsled nebnihih velekgrogel vpliva,
ki njive setev vodijo v zoritev,
tembolj, čim milših zvezd zre družbo njiva,
- 112 ne, milosti je božje podelitev,
ki s tólike rosí nam visokosti,
da bliz ji priti vid je naš preplitev,
- 115 učinila, da ta prejel v mladosti
darí je take, da njih raba prava
v njem čudo bi razvila vseh kreposti.
- 118 A njiva bolj slabí, bolj podivjava,
bolj — v neorani — zle plodé se klice,
čim boljša bila prej je nje narava.
- 121 En čas ga varvalo je moje lice;
z očí sem svojih mladih ga milôbo
vodila, da je hodil pot resnice.
- 124 Ko pa prišla sem v drugo svojo dôbo
in se na pragu té s svetá ločila,
se drugim vdá, zábiv mojò podobo.
- 127 In dasi, ko iz poltí se duša izvila,
sem v môči svoji vzrastla in lepôti,
manj ljuba sem bilà mu koj, manj mila.
- 130 Zašel na kriva pota je, v slepôti
za slikami svetá dobrin bil gnan je,
ki nikdar ne držé obljub v celôti.
- 133 Navdihnjenja mu pošiljala v sanje
in klicala sem k sebi ga, k pokori:
zaman! Tàk malo se je menil zanje.
- 136 Pal nizko je! Rešitve vsi naporí
zaman! Ostalo le je še, da kleti
pokažejo peklà se mu prizorí.
- 139 Pred smrti vhod sem morala hiteti
in njemu, ki do sèm mu bil voditev,
svojo prošnjó s solzámi razodeti.
- 142 Vsevišnjih sklepov bi bilà kršitev,
če ta, da pije Lete, pripustí se
in nje se mu dovoli prebroditev,
- 145 dokler ne plača s kèsom, ki solzí se.«

Vasko!

(4. X. 1919.)

Tak mala, da jo Tvoja nožica preskoči,
tak ozka od Tebe vodica me loči ...
Kje teče? — Ne vem!

Da zvedel bi zanjo, poprosil bi ptico,
poprašal jo, Tvojo najljubšo sestrico ...
Kje poje? — Ne vem!

Pa prej je očetu in materi pela ...
A kar je odpela in kar je zletela,
ne poznata se več!

I. Mohorov.

Spomladi.

Spomladi naše oči
postanejo bolne
in so polne
otožne lepote prečudnih rož ...

Spomladi kot v daljavi
je vse ... pesem piščali,
ki smo igrali
v šumenju vetróv jo otroci v dobravi ...

Anton Vodnik.

To so moji tihi spomini...

* * * Tomsk, 29. VII. 1915.

To so moji tihi spomini,
ki sem poslal jih v zlati večer,
da se vžgo kot zvezde v sinjini,
ko jih vznemiri bogati nemir.

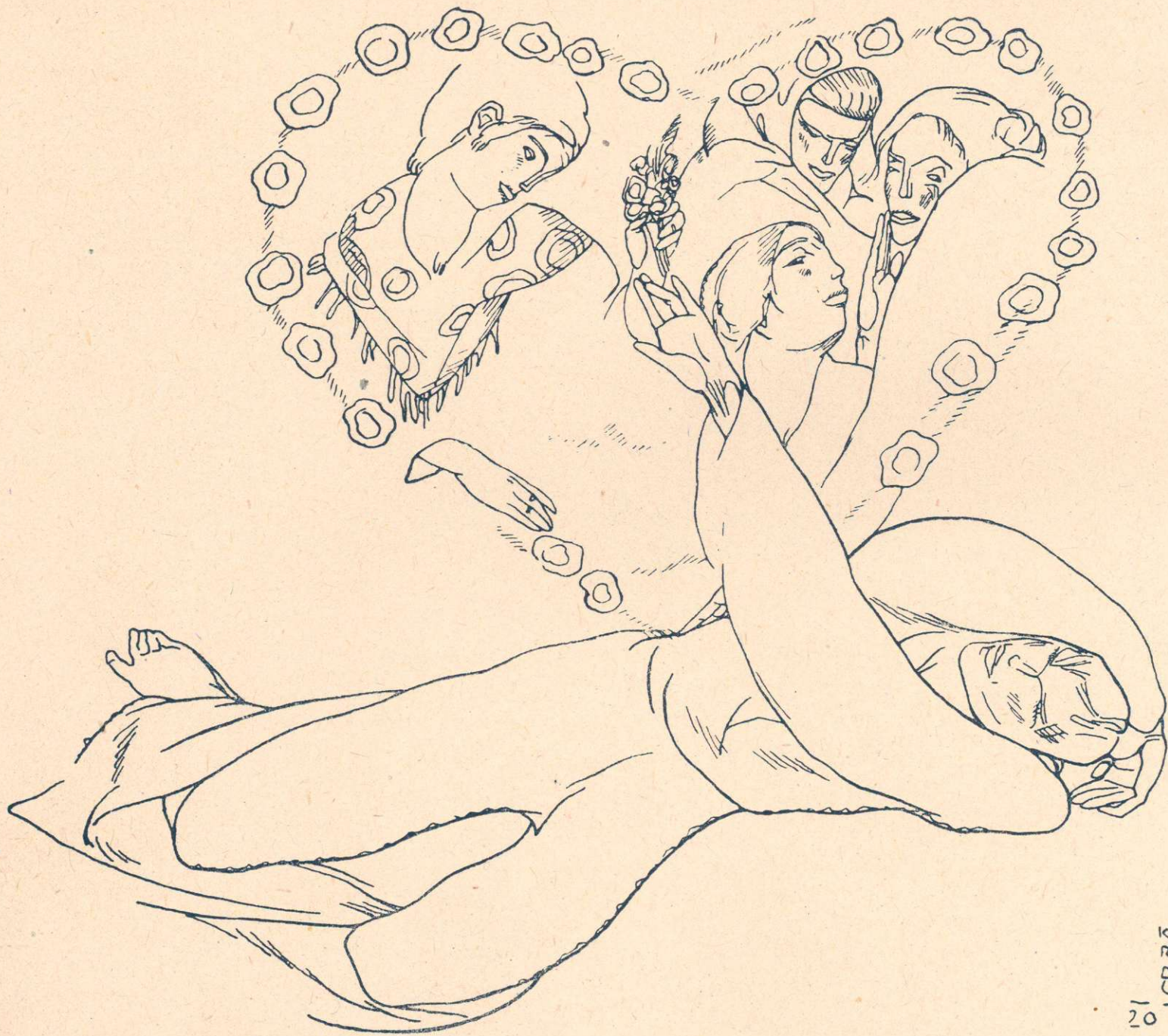
Zdaj dozoreli so v pesmi mi male
in so vse kri od moje krvi,
kakor bogatoblesteče korale
padajo težke v gaje noči.

J. M. Tomažin.

Med tabo in menoj molčeča je tujina,
odmev tišine njene je bolest, —
med tabo in menoj pojoča je globina
in njena pesem je kot himna zvezd.

Med tabo in menoj v nebo gori molčanje
neskončnih, dolgih, hrepenečih dni, —
med tabo in menoj so v most se spletle sanje
čez vse temine žalostnih noči.

Vojeslav Molè.

Petrove sanje.

Giulio Quaglio.

Prispevek k razvoju baročnega slikarstva. — Izidor Cankar.

O Giulio Quagliu se je doslej malo pisalo. Bil je doma v Zgornji Italiji, mimo katere je umetnostni raziskovalec doslej rad pohiteval v Benetke, Firenzo, Rim, kjer so ga čakali večji umetnostni zakladi, hvaležnejše in slavnije naloge. Quaglio je bil eden zadnjih baročnih slikarjev al fresco; baročno slikarstvo sploh — in tem manj njega pokrajinska dela — ni do zadnjega časa imelo pri umetnostni znanosti mnogo veljave; šele novejša doba je spoznala, da je tudi barok važen, organičen člen splošnega umetnostnega razvoja in da po tem takem zasluži enake pozornosti in nič manj skrbne raziskave, nego umotvori slovitejših »klasičnih« časov. S Quaglievim delom kot celoto se ni doslej še nihče pečal, o njegovem življenju pa vemo še manj, nego o njegovem delu. Medtem ko so razni »kažipot« (Guide) njegove slike, vsaj kar jih je v Vidmu (Udine), obširno popisavali in zgovorno slavili, so podatki o njegovem življenju zelo pičli in popolnoma nezanesljivi. Če človek bere njegova življenjska data v raznih umetnostnih leksikonih, ki ga včasih označujejo kot istovetnega z Giulio Quagliem starejšim, včasih kot njegovega sina ali še kako drugače, ima skoraj vtis, kakor bi bral kakšno komedijo zamenjav. Njegovo rojstno leto navajajo mnogokrat prezgodaj, leto smrti vedno prezgodaj. Obširneje in temeljito se je s Quaglievim življenjem pečal le slovenski raziskovalec Viktor Steska («Slikar Julij Quaglio» DS 1903.), kateremu gre zasluga, da je dognal rojstno in smrtno leto mojstrovo, dokazal, da je Quaglio l. 1721.—1723. drugič bival in delal v Ljubljani, izčrpal Thalnitscherjevo »Historio« in ta

važni dokument populariziral. Razen Thalnitscherjevega sestavka (*Historia cathedralis ecclesiae Labacensis*, izdal knezoškof. ordinariat v Ljubljani l. 1882.), ki se peča skoraj izključno s Quaglievimi slikami v ljubljanski stolnici, sta važen pomoček za raziskavo Quaglievega dela na Furlanskem dva spisa Conte Fabia di Maniago: *Guida d' Udine in cio che riguarda le tre belle arti sorelle* (San Vito, Piscatti editore, 1839) in *Storia delle belle arti Friulane* (Udine, pei Fratelli Matiuzzi, 1823²) ter razprava Girolama de' Renaldis: *Della Pittura Friulana saggio storico* (Udine, 1798). Kar sem drugod videl pisanega o Quagliu, je malo pomembno in malo zanesljivo.

V tej študiji sem skušal iti za Quagliem od sledi do sledi; vendar tudi ta razprava ni popolna, niti kar se tiče njegovih del, niti glede njegovega življenjepisa. O mnogih njegovih slikah sem zvedel le slučajno na potovanju po zgornjeitalijanskih vaseh in tako bo ostalo pač tudi poslej, dokler se ne izvrše vsa tozadevna topografska dela, čemur se ni čuditi, ker je Quaglio izredno mnogo slikal in na pre mnogih krajih, ne le v škofovskih stolnicah, ampak tudi v neznanih kmetiških župnih cerkvah in še neznatnejših podružnicah. Ravno tako moremo podatke o njegovem življenju — če izvzamemo obširni spis Thalnitscherjev in nekaj dokumentov, ki sem jih videl v mojstrovi rojstni vasi — povzeti le iz njegovih slik, ki so večinoma lastnoročno datirane, kajti arhivalnega materijala je malo in Archivio Notarile v Vidmu, kjer se bo pač še marsikaj našlo, je v svojem sedanjem stanju prav za prav nerabljev.

Dasi je torej tudi ta prvi poskus, podati celotno sliko umetnika Quaglia, pomanjkljiv, je bilo, menim, vendarle vredno, da se ga kdo loti. Izredna delavnost Quaglieva, ki je okrasil toliko cerkvâ in zasebnih zgradb s svojimi freskami, zahteva, da se posebe pečamo z umetnostjo tega slikarja, tudi če bi ne bila ravno Ljubljana tisto mesto, kjer je njegov stil dozorel do popolnosti, kjer je mojster dosegel višek svojega umetniškega razvoja, in tudi če bi Kranjska ne bila dobila od njegove roke spomenikov, ki so najznamenitejši, kar jih je pri nas ustvarilo baročno slikarstvo. Brez ozira na

vse to je Quagliev stil z drugega, rekel bi, metodičnega vidika vreden, da si ga natančneje ogledamo. V njem se nekako zrcali, po naravnem zakonu, ki hoče, da se razvijaj vse umetnostno, umstveno in npravnostno človeško stremljenje določene dobe v stalnih paralelizmih, ponavljajočih se neštetokrat v velikem in malem, razvoj benečanske umetnosti 17. stoletja, v njem se nekako ponavlja v miniaturni preobrat slikarskega mišljenja, ki ga označuje prehod od Paola Veroneseja do Tiepola. To je tisto, kar je pri raziskavanju Quaglievega stila najbolj mikavno in poučno.

Življenjepis Giulia Quaglia.

Giulio Quaglio se je rodil l. 1668: v vasi Laïno v dolini Intelvi (Vall' Intelvi) nad Komskim jezerom.[†] V skoraj vseh laïnskîh hišah so bili ob tem času umetniki ali umetni rokodelci doma (tako n. pr. Retti, Frisoni, Scotti, Conti in drugi), ki so v poletnih mesecih delali v tujini in se pozimi vračali z zasluţkom v svojo gorsko vas. Vsi niso bili zgolj spretni rokodelci ali zakotni umetniki. Členi družine Quaglio so delali za cesarski dvor na Dunaju, kasneje tudi v Monakovem in v Mannheimu; Carlo Scotti, ki je bil s Quaglievimi v svaštvu, je slikal za rusko carico Katarino II. in Carla Carlonija moramo pač prištevati med najodličnejše mojstre tistega časa. Umetnostno življenje je bilo v Laïnu in v vsej dolini Intelvi v drugi polovici 17. stoletja zelo krepko razvito, kakor nam priča umetno okrasje mnogih cerkva iz one dobe. V Laïnu, ki tedaj sicer ni bil tako neznaten, kakor je dandanašnji, ki je pa vendar stal izven velikih umetnostnih tokov, je kljub temu do danes ohranjenih več hiš, ki so jih bili v 17. stoletju poslikali s freskami prav kakor plemiške palazze. Ta umetnostna tradicija je živela tudi še v 18. stoletju, kakor dokazuje nekakšna akademija, ki so jo ustanovili tedaj in ki so jo — brez trajnega uspeha — okrog l. 1800. zopet oživili.*

† Z arabskimi številkami označene opombe najde čitatelj zbrane na koncu spisa. Op. ur.

* »Non è molto tempo che la Valle Intelvi teneva una talquale Accademia di belle arti a Laino, e gli artisti vi convenivano a trattare delle cose loro e qualcheduno in tempo dell' italico regno sperò che si potesse rinnovare, fondatavi una scuola di disegno.« — M. Monti, Storia di Como. 1831. II. 326.

»Bella prova (o živahnem umetnostnem življenju v dolini Intelvi) potria darne la scuola di disegno, ch' era già stata

Giuliev oče Giovanni Maria, ki ga omenjajo knjige župnije Laïno še l. 1697. kot sindica, je imel dva brata, Giulia in Domenica, ki sta bila obadva slikarja. Giulia starejšega, ki se je rodil v Laïnu l. 1601., omenjajo l. 1651. ob priliki uprizoritve igre »il Re Pastore« v Schönbrunnu kot gledališkega arhitekta^{**}; cesar Leopold I. ga je napravil za plemiča. Zato beremo v laïnskîh matrikah včasî tudi ime »de Qualeis« namesto navadnega Quallia ali Qualeus. Kdaj je Giulio st. umrl, ni znano, a živel je še do konca l. 1660., kajti 23. decembra tega leta je bil zopet potrjen kot podprijor Scuole del Carmine v Laïnu za naslednji dve leti.³ — Tudi drugega Giulievega strica, Domenica, omenjajo viri kot slikarja.⁴ Razen tega je v mali cerkvi S. Vittore, ki je nekdanj spadal k sedaj porušeni graščini v bliţini Laïna, nekaj fresk, ki so podpisane s kratico D. Q. P. 1676. Kratico moramo brez dvoma brati kot Domenico Quaglio, kajti računске knjige te cerkve izkazujejo tega leta in dve leti poprej svote, ki so jih izplačali Domenicu kot nagrado za poslikavanje.⁴ Stenske slike predstavljajo povesti iz življenja svetnikov in nam razodevajo Domenica kot podeţelnega slikarja srednje vrste. Malo boljši je strop, kjer je naslikano poveličanje sv. Viktorja: v osrednjem medaljonu patron cerkve, zmago-slavno se dvigajoč na oblakih, v ostalih štirih angeli, ki igrajo na razne instrumente in poveličanca slavé.

destinata per speciale privilegio a questa Valle della sovrana munificenza, non che il collegio di Laino che vi fiori molti anni sotto la saggie direzione di quel Prevosto.« — Pol. Lariano, Viaggio del Lago di Como, 1817. 24¹.

* Schlager, Materialien zur österreichischen Kunstgeschichte, 91.

Trije bratje, Giovanni Maria, Giulio in Domenico, so živeli skupno, kot ena družina⁵ — ta druga se je ohranila do vnukov našega mojstra — in tako je dobil mali Giulio prva slikarska navodila pač v domači hiši. Vendar se pri svojem stricu Domenicu ni mogel Bog ve česa naučiti, kajti že v prvih njegovih delih se nam razodeva umetnostno hotenje, o katerem ni pri Domenicu, tem zakasnelem in dovolj nerodnem posnemovalcu Tintorettovega stila, nobene sledi. Domneva, ki jo je prvi izrazil Lanzi* in ki so jo pozneje drugi mnogokrat ponavljali kot dejstvo, da se je učil pri Recchiju, se ne da z ničemer dokazati in ni verjetna. O njegovem šolanju ne vemo drugega kot to, kar nam pripoveduje Thalnitscher v svoji zgodovini: »Julius Qualaeus, Lainus Comensis, status Mediolan., discipulus Marci Antonii Franceschini Bononiensis, nat. anno 1668. Parmae, Placentiae et Venetiis picturae studuit ad normam Correggii, Carazae et Tintoretti.« (Hist. eccl. lab. 65.) O Thalnitscherjevi trditvi, da je bil Quaglio Franceschinijev učenec ter da se je šolal v Parmi, Piacenzi in v Benetkah, nimamo povoda dvomiti. zakaj to je povedal gotovo mojster sam svojemu občudovatelju in zgodovinopiscu; kako pa se morajo Thalnitscherjeve besede razumeti, bomo videli kasneje, ko se bomo pečali s Quaglievim stilom.

Prvo svoje javno delo, kar sem jih mogel zaslediti, je izvršil Giulio v svojem štiriindvajsetem letu. Dolej je bil premagal začetniške in rokodelske težave in je mogel l. 1692. nastopiti kot samostojen slikar v Vidmu, kjer je skupaj s svojim rojakom Lorenzom Rettijem, ki ga je spremljal kot stukator, poslikal palazzo Mantica (sedaj Oderico). Iste leta je okrasil tudi palazzo Porta. Naslednje leto (1693) je delal v cerkvi S. Francesco v Čedadu, a se je še isto leto vrnil domov v Laïno, kjer je v brezposelnih mesecih — kakor za vajo ali iz veselja do dela — na sprednjo steno svoje neznatne rojstne hiše naslikal veliko fresko žalostne M. B. Ne le tehnika slikanja al fresco, marveč tudi potrebe življenja so — kakor ostale zgornjeitalijanske slikarje od nekdanj — silile tudi Giulia, da se je v mokrih jesenskih in zimskih mesecih vračal domov k svoji družini in s pomladjo odhajal zopet v tujino na delo.

* Ma in lavori a fresco è prevalso in questi ultimi tempi a ogni nazionale un comasco, per nome Giulio Quaglia. La sua età e il suo stile mi fan sospettare ch' ei fosse della scuola de' Recchi, ancorchè il suo disegno sia meno colto che in Gio. Batista Recchi capo di quella famiglia pittorica.« Luigi Lanzi, Storia pittorica della Italia. Firenze. 1822. III., 224, 225.

V Vidmu so mladega Quaglia čislali in mu kupičili delo, tako da je imel v tem mestu skozi skoraj deset let obilico naročil za cerkve in zasebne hiše. Če Maniago (Storia, 140) trdi, popisujejo videmske slike, da je Quaglio »dotato di feconda immaginazione, ardito e facil disegnatore, e compositor nobile, pieno di mente degli studii fatti sui grandi modelli, che gli storici e i mitologici, offerse a noi lo spettacolo d' un genere di pittura novella affatto,« je bil ta vtis veličastja in popolne novosti ob pogledu na Quaglijeve slike v sodobnem rodu gotovo še brezprimerno živahnejši. Vrhu tega je bila druga polovica 17. stoletja v Vidmu umetnosti izredno ugodna. Plemiškim družinam se je dobro godilo, vsepovsod so se zidali novi palazzi, zanimanje za umetnost je spadalo k tedaj potrebni oliko, meščansko življenje je bilo krepko razvito; v tedanjih cerkvah in zasebnih stanovanjih opazamo neprenehoma spomine onih estetskemu užitku naklonjenih dni. Tako moremo razumeti, da so l. 1694. Quagliu naročili, naj okraši malo, neznatno kapelo v poslopju zastavljalnice (Monte di Pietà) s slikami. V palazzu Deciani (sedaj Braida) je delal najbrže l. 1695., naslednje leto (1696) je slikal v — danes javnosti nedostopnem — palazzu Manigo za 220 dukatov. Iste leta so ga pozvali tudi v Novate-Mezzola, majhno župnijo v zgornjem kotu Komskega jezera (kar zopet spričuje, da se je pozimi navadno mudil doma). L. 1695. je dal sremski škof Francišek Giani, ki je bil v Novati doma in je izvrševal patronatske pravice v ondotni župniji, prenoviti cerkev SS. Trinità. En del fresk (v koru) je pri tej priložnosti naslikal Quaglio.⁶ L. 1698. je bil zaposlen v nekdanji hiši Antonini-Belgrado (pozneje vladno poslopje) in l. 1699. je poslikal cerkev S. Chiara, ki sedaj spada k zavodu Uccellis, ter s tem končal svojo dolgo videmsko dobo.

L. 1702. so razširili škofovsko stolnico v Gorici in slikarska dela, za katera je prevzel stroške tedanji župnik Janez Križaj,⁷ so poverili Giulio Quagliu. V Gorico so ga poklicali najbrže po posredovanju goriške veje plemiške družine Strassoldo, za katero je Quaglio že v Vidmu slikal in katere člen je ob tem času pripadal goriški stolni duhovščini. Svojo nalogo je izvršil do 15. septembra l. 1702.* Quaglijevo delo so slike na stropu in na slavaloku, a so močno pokvarjene, če ne uničene. Popravljali so jih dvakrat, l. 1834. ter zopet l. 1901., ko je del stropa odpadel. Freske na slavaloku so bile po teh popravah tako preslikane, da

* Primerjaj člančič A. pl. Teuffenbacha v »Triester Zeitung«, 11. sept. 1902.

moremo le še kompozicijo smatrati za Quagliovo, medtem ko je strop ohranil svoj prvotni značaj, dokler ga niso granate v svetovni vojski težko poškodovale.

L. 1703. je prišel Quaglio v Ljubljano, kjer ga je čakala največja naloga, kar jih je do tedaj dobil; opremiti je bilo treba s freskami novo stolnico. Ravno ob koncu 17. stoletja je bilo umetnostno gibanje v Ljubljani, in na Kranjskem sploh, izredno živahno. To znamenito dobo je začel Valvazor s svojim krogom, čigar požrtvovalnost, odličen zmisel za kulturo in izreden napor ni mogel ostati brez globokih sledi v duševnem razvoju Kranjske. Valvazor je umrl l. 1693., a istega leta je že začela na tihem delovati Academia Operosorum, ki je nadaljevala Valvazorjevo tradicijo in njegov program še razširila. Ni zgolj slučaj, da je Academia tudi javno nastopila ob istem času, ko se je jela zidati nova ljubljanska stolnica, in da se je tej družbi eno leto kasneje pridružilo novo umetnostno podjetje, Academia Philo-Harmonicorum. Vse to priča, da se je po težkih protireformacijskih bojih zopet oglašala v dušah potreba po mirnejšem užitku umetnosti. To teženje so seveda podpirali živahni tedanji stiki z Italijo, kjer so akademije že prej cvetele; Kranjska je vneto kupčevala z Italijo, kar je obe deželi močno zblížalo, tako da je kmalu prišlo tudi do izmenjave duševnih dobrin. Italijanski umetniki so — že pred Quagliem — zahajali delat na Kranjsko, kranjski dijaki so se, mnogokrat s podporo deželnih stanov, šolali na italijanskih vseučiliščih.* Vse to je le še povečalo potrebo po umetnosti in poglobilo umevanje zanjo. Prav tako ni zgolj slučaj, če se je ob času, ko se je zidala ljubljanska stolnica, gradilo tudi drugod po mestu tako pridno, da se Thalnitscher vsled tega pritožuje na draginjo stavbenih potrebščin. Bila je to doba kulturne obnove.

Ko so staro stolnico podrli, so l. 1701. začeli zidati novo cerkev. Načrt je bil naročil dekan Anton Thalnitscher po tedanjem solnograškem kanoniku in poznejšem škofu ljubljanskem grofu Kuenburgu, ki se je tedaj mudil v Rimu, pri jezuitu Andrei Pozzu, najslavnejšem italijanskem arhitektu tedanjega časa. Tega načrta so se potem pridavili — kljub raznim težavam — natančno držali, če izvzamemo kupolo, za katero ni več bilo dovolj denarja.

Quaglio je bil medtem zaslovel po svojih slikah v Vidmu in je ravno eno leto poprej končal delo v sosedni goriški stolnici. Tako ga je dekan Thalnitscher po posredovanju Janeza de Coppinis,

* Dimitz, Ge. Kr. IV. passim.

ki je slikarja osebno poznal, povabil v Ljubljano, kamor je mojster prispel dne 30. aprila. Spremljal ga je njegov učenec Carlo Carloni, »juvenis 16 annorum promptus et sagax«, ki je mojstrove risbe tako spretno prenašal z rdečo kredo na papir, »da so ga občudovali«. Giulio je imel hrano pri dekanu Antonu Thalnitscherju, Carloni pri cerkvencu, stanovala sta obadava v župnišču.

Ko je Thoma Ferrata — tudi on je bil iz Zgornje Italije doma — končal stukature v koru, se je Quaglio 7. maja lotil dela in je najprej naslikal v koru prizor, ki predstavlja ustanovitev nove ljubljanske škofije, in sicer »admiranda majestate«, kakor sodi Gregor Thalnitscher; sliko je zgotovil v 12 dneh. Nato je poslikal kapelo sv. R. Telesa, potem štiri evangeliste na pendantivih kupole in kapelo sv. Dizma.

Namesto kupole, ki jo je bil zasnoval Pozzo, so postavili le dozdevno kupolo, »donec meliora recurrant tempora«. Z njo je imel Quaglio opraviti 6 tednov, tako da je dovršil delo šele 24. septembra. Dne 25. septembra je prihitelo baje vse mesto v cerkev, da si ogleda čudovito slikarjevo delo, in celo tujci da so prišli v Ljubljano uživati prekrasne freske. Thalnitscher, ki je bil klasično izobražen, je po slavnih vzorcih hotel ozaljšati Quaglia, svojega občudovanega mojstra in glavnega sodelavca pri velikem delu, s primernimi anekdotami in nam pripoveduje, kako se je dne 13. oktobra zaletela ptičica v novo kupolo stolnice in kako je, prevarjena po slikarjevi spretnosti, skušala ubežati skozi naslikano okno, da more ob tej klasični reminiscenci primerjati Quagliovo umetnost z Apellovo.

Ko je končal kupolo, je Quaglio nadaljeval svoje delo v koru. Poslikal je mala polja med okni in se lotil nato štirih velikih slik na stenah ter Marijinega Oznanjenja na zunanjem zidu cerkve. Medtem se je začelo jesensko deževje in Quaglio se je 2. novembra s Carlonijem in drugimi štirimi učenci odpravil v Laino; pred odhodom se je stavbeniku zavezal, da izdelata pozimi doma oltarno sliko za kapelo sv. Dizma, in se s kartuzijanskim opatom Hugonom domenil, da mu ob prihodu v Ljubljano izroči sliko prihoda sv. Duha za samostan v Bistri.

24. aprila l. 1704. se je vrnil v Ljubljano in prinesel obe obljubljeni oljnati sliki s seboj. Začel je zopet s cerkvenimi freskami in naslikal najprej sv. Caharija na zunanji steni, za kar je potreboval 5 dni, nato sv. Janeza Krstnika. Dne 1. junija, na praznik — pripoveduje Thalnitscher — se je Giulio zaprl v cerkev in je upodobil na sliki, ki

predstavlja sv. Nikolaja kot pomočnika stradajočih, po ogledalu svoj lastni obraz, »ker je svetnik tudi njemu preskrbel precejšen delež«. Ko je bila kapela sv. Dizma gotova, je stopil Quaglio dne 22. septembra v službo grofa Ferdinanda Barba, v čigar ljubljanski hiši je tekom dveh mesecev okrasil dvorano s freskami »ad miraculum«. Ko je še sklenil s stolnim dekanom pogodbo glede del, ki jih je imel izvršiti naslednje leto, se je dne 25. novembra vrnil s Carlonijem v domovino.

Prihodnje leto, 1705., se je ukvarjal s cerkvenim stropom. Upal je, da bo gotov še pred zimo, a je obolel in je moral 9. novembra odpotovati domov, ne da bi bil stropnih slik dovršil. Carloni se je to zimo mudil v Benetkah, kjer je obiskoval akademije, a je 10. aprila l. 1706. prispel z mojstrom vred zopet v Ljubljano. Zanimivo je, da je Giulio sedaj potoval po daljši poti preko Bologne, ker je tam dobil priliko, ogledati si bojne prizore in jih risati (»ut utriusque, tam Germanorum quam Galorum exercitus ignominias et caedes delinearet«). V Ljubljani je zopet nadaljeval delo na stropu, s katerim je bil prejšnje leto moral prenehati, Carloni pa je medtem izdelal tri kazalnike na južnem stolpu. Meseca julija so bile freske na stropu srednje ladje gotove, dne 19. tega meseca so pospravili oder in zopet je prihitelo vse mesto — pravi Thalnitscher, kakor se pripoveduje tudi o drugih slavnih slikarjih v enakih slučajih — občudovat Quagliev »elegantni čopič«. S tem je bilo delo v cerkvi v glavnem končano; kar je ostalo, ni slikarja veliko več mudilo. Dne 21. avgusta je bila vsa stolnica — razen stranskih kapel, ki so morale tedaj ostati neposlikane — okrašena s freskami, in sicer »cum applausu omnium intuentium«. Štiri dni pozneje je odšel Quaglio v Škofjo Loko, odkoder so ga bili povabili, naj pride poslikat oltarno steno v mali graščinski kapeli v Puštalu. S tem delom se je poslovil od Kranjske.

Za časa svojega večletnega bivanja v Ljubljani je dosegel Quaglio vrhunec umetniškega razvoja, ljubljanska stolnica je njegovo največje in najznamenitejše delo. Giulio je bil tedaj v najkrepkejših moških letih, je slikal vse ali skoraj vse lastnoročno, kajti pomoč mladega Carlonija je bila pač bolj šola in vaja, nego umetniško sodelovanje. Ob tem času je bilo Quaglievo umetniško hotenje našlo svoj pravi cilj, tako da se zde vse prejšnje kompozicije le kakor priprava za to veliko dejanje, le kakor delci za veliko sintezo, ki jo je slednjič dosegel tukaj. Tedanji dekan Anton Thalnitscher mu je bil delodajalec, da si boljšega ni mogel želeti: bil je radodaren in je

umetniku zaupno prepuščal delo, kar je svobodni razvoj Quaglieve umetniške misli le pospeševalo, njegove sile krepilo. Priznanja, brez katerega se redkokdaj izvrše velika dejanja, in umevanja za svoje delo je našel obilo; občudovalo ga ni le vse mesto, v čigar inteligentnih krogih je bilo tedaj dovolj zmisla za lepoto stvari, marveč je v dekanovem bratu Gregorju Thalnitscherju, členu Academie Operosorum, dobil tudi vestnega in globoko vdanega kronista. Razen tega je bila naloga, ki so mu jo poverili v Ljubljani, izredna; Quagliu ni bilo treba dopolnjevati dela prejšnjih dob in drugih rok, kar ne gre skoraj nikoli drugače kot s kompromisom na škodo enotnosti, ni mu bilo treba krpati — ves prostor je bil njegov, samo njegov. In kakšen prostor! Njega, slikarja, je podprl sodobnik Pozzo, arhitekt, z umetnostno naravo cerkvenega prostora, ki je bila Quaglievemu lastnemu slikarskemu teženju kar najbolj sorodna. Na toliko ugodnih okoliščin ni v poznejšem življenju nikoli več naletel.

Kakor ima Ljubljana najpopolnejše delo, kar jih je Quaglio ustvaril v cerkveni umetnosti, tako poseduje Nemški Gradec najlepšo in največjo dvorano, kar jih je okrasil njegov čopič. To je velika dvorana takozvane Villa des Meerscheingartens (»Meerscheinschloss«) v Geidorfskem okraju, zelo ličnega poslopja, ki je nastalo, kakor sodi Ilg, za časa nadvojvode Karla II. Giulio Quaglio je tu poslikal veliko dvorano dve leti po dovršitvi ljubljanske stolnice (1708), in sicer le strop, medtem ko so stene dvorane in drugi prostori dvorca ostali goli. Freska predstavlja alegorijo zmagoslavja krščanstva nad poganstvom — isti predmet in stvarno ravno tako pojmovan kakor pri oni sliki, ki jo je že l. 1698. bil naslikal nad stopniščem palazza Antonini - Belgrado v Vidmu. Zopet je imel Quaglio v krasni baročni dvorani vile prostor, kakršnega mu je srce želelo, brezprimerno enotnejši in večji, nego so bili saloni videmskih palazzov, ki jih je odeval s freskami. Bila je to tudi zadnja posvetna stavba, ki jo je poslikal, zadnja njegovih mnogih alegorij in največastnejša. Kasneje ni nikoli več dobil tako važnih in tako obsežnih naročil.

Iz Gradca je odšel Quaglio, in sicer najbrže že naslednjega l. 1709., v Bergamo, kjer je bil dalj časa zaposlen, dasi so ondotne njegove slike — razen dveh malenkosti — sedaj izginile. Starejše topografije Bergama omenjajo njegova dela v cerkvi S. Agata in Mendicanti,* a od teh je

* Le Pitture notabili di Bergamo che sono esposte alla vista del Pubblico raccolte da Andrea Pasta. Bergamo

drugo poslopje izginilo brez sledi, medtem ko so prvo ob Napoleonovem času spremenili v ječo, tako da so freske danes uničene. Pač pa se nahaja v nekdanjem Luogo Pio detto della Misericordia, ki služi sedaj za glasbeno šolo, v eni izmed šolskih sob slika Matere božje, pomočnice kristjanov. Slika je datirana z letnico 1710., vsled česar je menil Maniago, ki ni videl nobenih poznejših Quaglievih del, da je moral mojster kmalu po tem letu umreti — domneva, ki so jo kasneje radi ponavljali za Maniagom. Razen te slike so v Bergamu ohranjene še Quaglieve freske v večji sakristiji cerkve S. Alessandro in Colonna: Abrahamova daritev in tri božje čednosti, datirano z letnico 1712. Istega leta je delal Quaglio tudi v Lezzenu ob Korskem jezeru v cerkvi S. Quirico e Giolitta: na oltarni steni je upodobil mučeništvo in na stropu poveličanje obeh cerkvenih patronov.

L. 1713. se je Quaglio zopet mudil v okolici Bergama, in sicer v vasi S. Paolo d'Argon, kjer je nova samostanska cerkev potrebovala slikarja. Ta samostan — njega začetki segajo baje do 7. stoletja* — je bil najprej last benediktincev, potem so ga prevzeli kluniacenci, nato kasinci di Santa Giustina, dokler ga ni slednjč Napoleon l. 1797. razpustil in njegova posestva dodelil bolnišnici S. Paola, ki jih ima še danes. Sedanjo cerkev so začeli zidati l. 1684., končali so jo l. 1717. Cerkev se deli v tri glavne dele, v ladjo, presbiterij in pravi kor. Ladjo in oktogonalno kupolo nad presbiterijem je poslikal Quaglio l. 1713., kakor spričuje podpis, okrogla korna kupola pa je dobila sedanje freske šele l. 1736. Tudi te freske so označene s Quaglievim imenom, a niso več njegovo lastnoročno delo, marveč so pač bile izvršene le pod njegovim vodstvom, kakor bomo videli pozneje. Slike v stranskih kapelah cerkve spadajo v čas Quaglievega prvega bivanja v S. Paolu d'Argon.

Doslej smo mogli slediti mojstrovemu življenju od enega leta do drugega; njegova dela s podpisom in letnico so nam bila sama zanesljiv kažipot. Odslej je njegovih del manj zaslediti, poročila o njem so redkejša. Zdi se, kakor bi

1775. — S. Agata: »I tre freschi nel Coro, e gli altri quattro nella testata opposta, sono del corretto Giulio Quaglia Comasco ... Il fresco nella volta della Sagrestia è di mano del sopramentovato Quaglia. (37. 38.) — Mendicanti: »Nella volta sopra l' altare lavorò il Quaglia a fresco il S. Carlo in gloria d' Angeli: Medaglia che costò al Pio Luogo ottanta Scudi Romani.« (72.)

* Breve illustrazione del monastero e della Chiesa di S. Paolo d' Argon nella Diocesi di Bergamo. Bergamo, 1887.

Giulieva potovanja ob tem času ponehaval, kakor bi se mojster začel bolj držati doma in bližnje okolice. Samo še ena daljša pot v njegovem življenju je izpričana, tista, ko se je odpravil drugič v Ljubljano in v Komen na Krasu. Šele tri leta po dovršitvi cerkve v S. Paolu d'Argon naletimo zopet na veliko fresko njegove roke: poveličanje sv. Abondia v cerkvi enakega imena v Bonzanigu ob Korskem jezeru (l. 1716.). A istega leta je slikal tudi v župni cerkvi S. Giuliano v bližnji vasi Slazzona. Na jesen se je zopet vrnil domov ter to zimo delal v laiški podružnici S. Giuseppe.

Že na zadnjih slikah more opaziti opazovalec jasna znamenja, da mojster ni več vsega lastnoročno izvrševal, marveč marsikaj prepuščal svojim učencem in pomočnikom, ki se od svojega učenika niso razlikovali le po umetniški sposobnosti, ampak pozneje tudi po umetnostnem hotenju. Pri nekaterih kasnejših delih, ki jih označujejo viri kot Quaglieva, je mojstrova naloga mogla biti kvečjemu ta, da je zasnoval načrt fresk kot celote. V tej domnevi nas razen zanesljivega pričevanja del samih potrjuje tudi dejstvo, da je imel v Laīnu stalno slikarsko šolo, kakor je razvidno iz njegovega dnevnika, ki sem ga videl v Laīnu.⁹ Njegovi učenci niso delali le doma, marveč so ga spremljali tudi na njegovih potovanjih. Tako je šel l. 1721. pomočnik z njim v Ljubljano, kamor so ga vdrugeč poklicali, da poslika veliko knjižnico v duhovskem semenišču ter stranske kapele v stolnici, ki so l. 1706. morale ostati gole. O tem njegovem drugem bivanju v Ljubljani nam je v zapisniku o sejah ljubljanskega stolnega kapitelja* ohranjen zanimiv dokument, ki pravi: »Die 27. Novembris Anni 1721 cum Dno Julio Qualaeo, Pictore eximio, quem Layno evocavit Capitulum praeterito vere ad dipingendam nostram Bibliothecam, cum quo convenimus pretio quingentorum florenorum una cum victu eidem et eius filio Raphaeli subministrando gratis, qui etiam opus eleganter perfecit praeterito mense Augusti, et interim huiusque alia opera peregit; ultimo Capellam St. Trinitatis in Nostra Ecclesia Sumptibus Dni Codelli depinxit. Cum eodem inquam convenit Capitulum, ut etiam depingeret relinquas quinque Capellas uniformiter cum Capella Ss. Trinitatis, pro quibus quinque Capellis ita apte depingendis promisimus ei duo millia florenorum, victum et Cubiculum pro eo et ejus filio, quo(u)sque in hoc opere perficiendo persistet. Hic contractus stipulatus est sub die

* V. Steska, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. 1904. 143, 144.

27. Novembris, quo facto discessit in Patriam promittens se adfuturum proximo primo vere ad effectum ut quantocyus opus destinatum perficiat.« Iz tega torej sledi, da je Quaglio skupaj s svojim sinom Rafaelom l. 1721. delal v semeniški knjižnici in da so istega leta sklenili z njim pogodbo glede nadaljnjih del v stolnici. Te freske je dovršil leta 1722. in 1723., kajti zapisnik o kapiteljskih sejah poroča dne 13. decembra l. 1723.: »Postquam Julius Qualaeus Comensis hoc anno ultimam manum posuit in depingendo Nostram Ecclesiam et supra Sacristias ornavit illa spatia vacua praeter conventionem Reverendissimum Capitulum intuitu eius diligentiae et adhibita egregia arte cum universali satisfactione, gratitudinis ergo, destinavit eidem aliquod gratuitum regale et donum afferre pro memoria in sua domo perpetuo conservanda. Nempe unum argenteum Scyphum cum sua patella vulgo sottocoppa totum probato argento per totum fortiter deauratum, quod studio Augustae Vindelicorum laboratum et allatum fuit, valoris circiter centum Imperialium seu 150 fl. cum sequenti inscriptione: Hanc patellam cum suo cyatho, Dno Julio Qualaeo Comensi de Layno, Capitulum Labacense in gratitudinis tesseram ob cathedralem Ecclesiam Labacensem D. Nicolao sacram, per totum egregio penicillo decoratam, grato animo et in perennis memoriae, argumentum defert Anno MDCCXXIII.«

Po teh dveh dokumentih bi bilo odveč iskati drugega slikarja stolniških kapel in semeniške knjižnice (Ilg je ta dela — a brez vsakršnega utemeljevanja — prisodil Carloniju*). Toda stilistično, nasprotje med temi freskami in ostalimi slikami stolnice, ki je do objave zgornjega pričevala nagibalo raziskovalce k mnenju, da zadnje freske niso delo Quaglieve roke, obstoji še vedno, tako da bomo morali poslej smatrati Rafaela Quaglia za resničnega izvršitelja teh fresk, dasi je slikal pod očetovo firmo in po njegovih navodilih. Glede tega »sina Rafaela« je treba še omeniti, da ga drugi viri, kar jih je doslej znanih, nikjer ne omenjajo. To ime bi bilo moglo nastati tudi po zmoti pisalca, ali pa je bil Rafael — kar je verjetnejše — l. 1732., ko se začenja Liber mortuorum laiške župnije, že mrtev, s čimer bi se dalo razložiti, da matrike in družinski dokumenti o njem molče.

Leta 1723., ko je končal poslikavanje stolniških kapel v Ljubljani, se je Quaglio mudil tudi v Komnu na Krasu. Ondotno podružnico in romarsko cerkev Marijo Devico Obršljansko, ki je bila

* Kunstnotizen aus Laibach. Mittheilungen d. Zentralkommission. 1884. CXVII. ss.

sezidana l. 1585. in ki so jo l. 1644. popolnoma prenovili, so sklenili l. 1723. poslikati. Tudi tukaj je pod freskami v koru podpis Giulia Quaglia, dasi je po nedvomljivem pričevanju slik samih popolnoma gotovo, da stari mojster ni lastnoročno izvršil teh del. On je bil zgolj podjetnik, delo pa so opravili njegovi učenci in sinovi, čeprav so podpisavali pod slike njegovo ime in čeprav je vse denarne posle upravljal Giulio sam.

Tri leta pozneje, 1726, je prevzel nalogo, da poslika malo cerkev del Restello v župniji Montroño v dolini Intelvi,¹⁰ v tem času nekako je tudi izvršila njegova delavnica oljnato sliko Žalostne M. B., ki je bila prej v podružnici S. Agate v Montroniu in ki jo sedaj hranijo v župni cerkvi S. Stefana. Ali je bil Giulio osebno navzoč l. 1736. v S. Paolu d'Argon, ko so tamkaj poslikavali njegovi ljudje korno kupolo, je dvomljivo. Na teh freskah ni sledi njegovega duha in njegovega načina slikanja, dasi so podpisane z njegovim imenom; verjetno je torej, da se stari, tedaj skoro sedemdesetletni mojster ni več mogel odpravljati na dovolj daljno in takrat naporno pot in da je poslal v Argon le svoje delavce.

Zadnja dela, ki jih viri označujejo z njegovim imenom, so v Porlezzi ob Luganskem jezeru, kjer je bil ob tem času Quaglijev sin Michelangelo prošt (prevosto). V Porlezzi je v župni cerkvi, v podružnici S. Maria del Rezzo in v župnišču mnogo fresk, ki so nastale okrog l. 1740. Računske knjige župnega arhiva pripisujejo slike v cerkvi S. Maria del Rezzo izrečno Giuliju,¹¹ čeprav starec ni imel z njimi mnogo opraviti. Medtem je bilo število njegovih učencev močno narastlo, vpliv njegove šole opazamo lahko v okraju Como in v Furlaniji pri vsakem koraku, njegovi sinovi so se bili medtem razvili v spretnne slikarje in so delali pod očetovo firmo, kakor so imeli z njim doma skupno gospodarstvo. Giulio sam je bil le — kakor sem že rekel — glavar zadruga, učitelj in podjetnik. Zato je tudi že v naprej neverjetno poročilo, da se je Giulio ob času Marije Terezije mudil na Dunaju kot dvorni slikar, kakor se večkrat trdi,* da je ta trditev prazna in da Quaglio tudi poprej, v mlajših letih, ni delal na dunajskem dvoru, je razvidno iz knjig dvornega računskega urada (Hofzählamtsbücher), ki ga nikjer ne omenjajo, kar bi ne bilo mogoče, če bi kdaj bil v dvorni službi.

* N. pr. Pietro Conti, Memorie Storiche della Vall' Intelvi. Como, 1896. »...Giulio, il quale passò poi molti anni in Vienna, alla corte di Maria Teresa. In quella città

Quaglio je bil oženjen z Giovanni, ki ga je preživela za 15 let.¹² Iz tega zakona se je rodilo pet otrok: Rafael, Domenico, Giovan Maria, Michelangelo in Giovan Battista. Rafael, ki je pomagal očetu l. 1721.—1723. v Ljubljani, je umrl že pred l. 1732., če je poročilo listine v ljubljanskem kapiteljskem arhivu natančno. Domenico je bil tudi slikar, si je popolnoma prisvojil očetov stil in je najbrže vedno z njim delal ter pod njegovim imenom; lastno ime je podpisal, kolikor vem, le pod freske v župni cerkvi v Ostenu ob Luganskem jezeru (1743). Bil je dvakrat oženjen, prvič v Margaritto Bulla, ki je umrla v mladih letih, drugič z Marijo Barbaro contessa Salici; njegovi sinovi iz obeh zakonov in njegovi vnuki so delali pozneje kot gledališki slikarji in arhitekti v Nemčiji. Tudi tretji Giuliev sin Giovan Maria se je posvetil slikarstvu, medtem ko sta zadnja dva bila duhovnika.

havvi il tempio di S. Carlo la cui volta (affermano gli stucatori lainesi che anche oggigiorno vi sano chiamati per lavori) è dipinta in modo assai rassomigliante a quello del S. Giuseppe di Laino col medesimo colorito, lo stesso disegno, l' identico soggetto, opera, accertano, del medesimo pennello. Ritrasse su tela l' effigie dell' imperatrice ed una copia di quel ritratoto vedesi ancora nella casa Caprani di Laino, già Quaglio.» (179.) Tudi poročilo o portretu Marije Terezije je napačno.

Michelangelo je umrl kot prošt v Porlezzi, Giovan Battista pa je bil ravnatelj zavoda Colleggio Elvetico v Milanu in kasneje prošt v Missagli, kjer je tudi umrl. Obadva starejša sinova sta živela v dokaj ugodnih razmerah skupaj z očetom v družinski hiši v Laínu, ki je do današnjega dne ohranila svoj prvotni prijazni in udobni videz. Gospodarstvo vse vélike družine je vodil Giulio sam, on je plačeval n. pr. stroške ob bolezní Domenicove prve žene, on ji je oskrbel pogreb. On je vodil družinske račune za vse, in sicer zelo natančno in podrobno; vpisoval je najmanjše izdatke in učenecem z veliko vestnostjo zaračunaval slednji dan, ki so ga prebili v njegovi šoli.

Giulio je umrl star 84 let za boleznijo v grlu in je bil pokopan v grobnici dominorum de Pyris, ker njegova družina tedaj še ni imela lastne rakve. Po njegovi smrti je postal glavar družine najstarejši sin Domenico. Njegovi nasledniki so se polagoma izseljevali v Nemčijo, tako da ni več danes v Laínu nobenih direktnih potomcev prejšnjih Quagliev. Edini spomin na nekdanjo veliko in slavno umetniško družino so freske po bližnjih cerkvah, ljubka, živo poslikana družinska hiša, ki je sedaj prazna, in napis Via Giulio Quaglio, ki ga nosi ena izmed maloštevilnih vaških uličic v Laínu.

ZAPISKI

Jezikovne ocene.

Vladimir Levstik: **Gadje gnezdo**. Narodna knjižnica, snopič 6—9. Tiskala in založila Zvezna tiskarna. V Ljubljani 1919.

Na nekatere napake sem opozoril pisatelja že leta 1918., ko je povest izhajala v Ljubljanskem Zvonu. Medtem je pisatelj povest nanovo izdal in je imel priliko, da napake popravi. A to se je le v majhni meri zgodilo. Popravljal je, kar sem pisal glede predloga **od**, in tako piše sedaj pravilno, n. pr.: »in zdi se, kakor bi vsako posebe škripalo **od** izobilja« (str. 6), ali: »in bi znorela **od** presenečenja« (7; prej je pisal napačno: škripal obilja, znorela osuplosti) itd. Nekatere izraze pa je v novi izdaji poslabšal. Tako je prvič pisal lepo slovenski: Na polju postaja vdovin obraz mehkejši, ali: In kakor so gospodarji bogateli, tako so postajale izbe lepše in lepše. Zdaj pa je namesto tega rabil grd romanski izraz prihajati: Na polju prihaja vdovin obraz mehkejši (7), tako so prihajale izbe lepše in lepše (28); prim. ital. divenire, diventare,

franc. devenir, n. pr. Sa respiration devenait plus forte, dihanje je bilo, ali postajalo močnejše. Na romanski izvor tega izraza je opozoril že Pleteršnik, ki piše: lepši prihaja, težko mi prihaja = slabo mi prihaja (prim. it. diventare, werden).

Stavčni ustroj je ostal isti. Tako moramo brati v slovenski povesti takele francoske stavke: Ko stopi na prač, razoglava, moško palico v roki, samolastno iskro v sivih očeh, glavo pokonci, levo pest uprto v bok, se ji njenih pet križev prav nič ne pozna (5). Ali: Hladna septembrova (prav: septembrska) noč stoji sredi zemlje, sloka in nežna kakor kraljičina (prav: kraljična) v bajki, opasana z rimsko cesto, zvezdni plašč razgrnjen od obzorja do obzorja (80). Ali stavek, ki bi bil pripraven za vsako latinsko (in sploh romansko) vadnico: Za pol glave manjša od Janeza, mu zdajci skoči za vrat (34) itd.

Pisatelj piše tak slog, kakršnega nahajamo v sodobnih francoskih in nemških povestih. Iz njih je vzel celo rabo **nedovršnega sedanjika**, kar je proti svojstvu slovanskih jezikov. Slovanski nedovršni sedanjik izraža to, kar se sedaj godi ali sedaj ponavlja, torej

neko trajno dejanje. Dovršenega preteklega dejanja z njim ne moremo zaznamenjati razen, ako ga v živahnem pripovedovanju bravcu tako predočimo, kakor bi se kaj sedaj godilo ali ponavljalo; za četi pa moramo tak opis le s preteklim časom. Tako je pravilen n. pr. tale odlomek v II. poglavju (str. 20): Svetlo se je ozrla (Kastelka) po dolini, kakor bi izbirala pripraven kraj. Pri sebi je dodala: Dveh gadov (= sinov) ne spraviš pod eno streho, razen če mi ostane moči, da postavim še drugemu dom. Zdaj je dovolj zemlje za dva gospodarja. Kastelčevo je izmed najlepših veleposestev v dolini. Joža je letos gotov, Tone piše doktorsko nalogo, Janez maturira — to se tedaj, ko Kastelka premišljuje, res vrši. Napačen pa je takoj prihodnji stavek in potem celo poglavje. »Vdova čaka počitnic radovedneje ko prejšnje dni (prav: je čakala). Zadnje dni imajo deklet križev pot s pripravljanim fantovske sobe. — — — Nemir jo draži zadnje dni: tolikanj čenčajo vsi o vojni. Toda Kastelka stresa rame: ne bo je vojne. Koleselj stoji zaprežen, mladim gospodom nasproti; vdova komandira po dvorišču, v desni palico, lepo uprto v močni bok; Jernejec se preklada na kozlu. Takrat — kolesa za ovinkom (t. j. so se pripeljali nje sinovi in sosedovi hčerki). In že so tukaj. Sam gospodar je kočijaž, lisec in prama (!) obstaneta kakor vkopana, fant za fantom skače na tla, dekletki skrivata rdečico pod svetlima klobukoma. Kastelka podaja sinovom roko; lizanje tu ni v navadi. Postrani meri Jožo in Janeza, ... Popoldansko solnce sije skozi bele zavese v veliki izbi; miza je belo pogrnjena, posoda odnešena (prav: odnesena), staro vino diši iz brušenih kelihov, ki jih naliva gospa le najbolj častitim ljudem. Gadje (= sinovi) gledajo resno in razgovor se vrti o načrtih« itd. itd. vse do konca poglavja (20—27), s prihodnjimi poglavji pa se začenjajo novi prizori in pisatelj jih opisuje prav tako s sedanjikom namesto s preteklim časom.

Kogar niso pokvarile nemške povesti, bo takoj čutil, da bi se mogli ti prizori opisati z nedovršenim sedanjikom le tedaj, če bi se vršili vsi hkrati. Dejanje je naslikano tako, kakor na kaki starodobni sliki, n. pr. spredaj se vidi, kako Bog ustvarja Evo iz Adamovega rebra, nekoliko bolj zadaj na levi se vidi, kako trga Eva jabolko z drevesa in ga daje Adamu, še bolj zadaj na desni pa vidimo že tretjega Adama in tretjo Evo, kako ju izganja kerub z mečem iz raja (oglej si sliko na 1. strani Dalmatinove biblije).

V povesti se dejanje razvija, prizor si sledi za prizorom, zato se mora tisto, kar se razvija, pripovedovati s preteklim časom.

Nemško-francosko rabo nedovršenega sedanjika sem opazil še pri Kraigherju in Mariji Kmetovi. Kraigher je opisal cela poglavja »Mlade ljubezni« s tem časom. V francoščini, še bolj pa v nemščini gre to lažje kot v slovanskih jezikih. V francoščini nadomešča sedanjik v živahnem govoru pretekli in prihodnji čas. V nemščini je sedanjik še bolj izgubil prvotni pomen; z njim se lahko pripoveduje sedanje, preteklo in prihodnje dejanje, naj bo dovršeno ali nedovršeno — torej nadomešča prav za prav šest časovnih razlik, ki jih vsi Slovani strogo ločimo.

Zloglasni nemški sedanjik bega naše pisatelje že od nekdanj. Znan je životopis Vodnikov: Devet let star popustim jegre, luže inu drsanje na jamenskih mlakah, grem voljan v šolo... Od 1770 do 1775 poslušam per jezuitarjih v Ljubljani šest latinskih šol. Teža leta me ženejo muhe v klošter, slišim visoke šole, berem novo mašo, se z obljubami zavežem...

Tako rabo nahajamo zlasti pri naših (in žal tudi drugih slovanskih!) znanstvenikih. »...L. 1836. pride Davorin Trstenjak v Gradec, kjer že najde Čafa, Miklošiča in Vraza. L. 1839. se preseli v Zagreb, kjer se je sprijateljil s hrvaškimi veljaki. Občudovanja vredna je njegova delavnost. Piše hrvaški, slovenski in nemški. Kot profesor na mariborski gimnaziji l. 1850. do 1861. potuje Trstenjak o počitnicah po krajih nekdanjega Norika in Panonije, ogleduje lego krajev, pozveduje po ljudski tradiciji, opazuje živalstvo in rastlinstvo, dela risbe in nabira starine. Ni čuda, da si je Trstenjak med svojimi vrstniki stekel (zakaj ni pisatelj še tu rekel: steka?!) velik ugled. Nemški profesorji mu dostavljajo v pregled svoje spise in celo veliki Mommsen, Grimm i. dr. ga vprašajo večkrat za svet (dr. Kovačič, Straža, 1917, 91. št.)

L. 1909. je zapisal Vl. Levstik v Lj. Zvonu v članku »Poizkus o lepem slovstvu v Slovencih« dve resnični misli. Prva je: »Zatorej se mi vidi: vse, kar moremo zahtevati od lepega slovstva, je lepota snovi, lepota jezika, lepota in solidnost notranje zgradbe; pred vsem pa resničnost« (399). Druga je: »Nadkriljevali so nas razmeroma (starejši pisatelji slovenski) v poznanju jezika« (400).

Dr. A. Breznik.

Slovstvo.

Ante Debeljak: **Solnce in sence.** V Ljubljani 1919. Založila Tiskovna zadruga.

Die Seele muß du tief auf-
rühren können, Dichter!

Peter Altenberg.

Besede Petra Altenberga mi ne gredo več iz misli: v njih sta zadeta bistvo in definicija lirike. Pesnikova fantazija mora zrasti iz čuvstva in njegove neposredne sedanjosti. Duša je središče univerzuma, trenutku je podeljena večnostna vrednota. Lirika je poezija človekovega notranjega sveta in menjajočega se razpoloženja. Notranjost pesnikova objame s svojim ognjem celi svet zunanosti; zunanje predstave, zunanji svet, ki se poraja pred pesnikom, mora biti gledan vedno le skozi notranje oko duše, ne opisujejoče, ker to je epično. In če se lirični pesnik zateče k golemu zupanjemu opisovanju, je to znak njegove slabosti. Če dobiš tako knjigo v roke, se ne moreš ubraniti misli na slikarje, ki se trudijo s pokrajinami, išoč le zunanjih barv in pozabljajo, da mora biti tudi pokrajina izraz razpoloženja v slikarjevi duši.

Občutje v Debeljakovih pesmih in doživetje je vse preplitko, ostane na površju in se izgubi v slike zunanjih barv. V Geslu, ki je povzeto iz Solčne pesmi sv. Frančiška, je več globokosti in duše, nego v vseh triindvajsetih pesmih prvega dela zbirke. Debeljak si

je vzel za geslo eno najglobokejših ekspresij, h kateri se trudi povračati se vsa najmodernejša svetovna umetnost — pa je ostal daleč zadaj pri impresijah. Če analiziramo njegove pesmi, dobimo tole črto: Napij se luči, nasrkaj se azurja, kajti komur hoče, pride solnce v svate. Pesnik-otrok mu gre drhtečih rok nasproti in gleda vsakdanja čuda prirode, ki so vedno ista, vedno nova: v jutru gleda, kako se iz mehkih tančic, iz belih meglic izmota mladi dan, kako se oživita priroda in človek. Dan je demant, ki ga objemata zeleni les — ugreznjena luščina in nebes nad njo — poveznjena modrina. In pesnik je žarek, ki se je voljno razlil v vseмир. Zvečer izdihne dan svojo žgočo dušo, belo telo mu sčrni v gosto temo; leže v rakev — široko zemljo; v telesu mrtvega dneva mrgoli vse polno ljudi, grebe v njem in mu sreblje črno strnjeno kri. Ob zatonu oživi vsa narava pred pesnikovimi očmi, pošasti in življenje se prekopicava pred njim. To se pravi: pesnik v vsem vidi silno gibanje, v vsem išče življenja, v vsem ga vidi, veliko, neznansko, čudočudno. V nočni vihri spozna svojo brezmoč in se kolne, ker mu ostaneta v srcu samota in praznosta: zunanji svet je silnejši, nego je hotenje njegove duše. On ostane le sanjač na sneženi poljani, z mrakom v srcu, teman ko oblak, le onemogla želja vzbrsti v njem: raztopi snegove, razkolji oblak in zapali mrakove! Tudi v vojni pokrajini se zazdi sam sebi slab v zaklonu, že skoro presahel — kakor slap v tihoti, ki se solzi.

Iz te brezmoči pade v refleksije. Iskra se vname v njem, zakliče po mladosti, po boju, po moči, da bi se mogel vreči v življenje, rešiti uganke sfing, ki ga obdajajo, in strgati krinko z obraza mračnega časa; živeti, dokler se veriži ob poti nešteto vprašanj: kam se izteka življenje, kam zapada dan mladosti, ali se večno vrne v nepovrat? Smrt! Ona je vsemogočna, nebroj duš izpije, nebroj življenj razlije; odkar je začutil njeno veličast, se mu je razrastel ozki prostor v neizmernost. Dvom, ki je delež njegov, ga straši o polnoči, kajti ni še prišel do luči, še je bolan po njej; še mora glodati gladni črv misli v črepinji, da se zrije k nepoznani Resnici.

Dalj pesnik ne gre. Povrne se zopet nazaj k idiličnim impresijam. V četrtem delu se v tej usodni uri zamisli v slovensko zemljico, to majhno, ki jo kljub temu še dele. Zaželi si pesti Velega Jože, Martina Krpana, da bi jo skrtil v njej, vso, da bi ostala vsa naša posest. Vprašuje narod, ali mu je presunil veliki čas srce in razum, ali je spoznal, da si mora zapisati pravo svojo sodbo sam in prekleti, kakor on-pesnik Iškarjote.

Ta notranja stran pesmi je položena v blestečo zunanjo formo, iskano novo, polno nakopičenih rim in blestečih verzov, tako, da se ti vse skupaj zazdi samo virtuosno igrakanje. Vse ostanje pri formi, nič več, zato pesmi ne ogrevajo in ne zgrabijo duše. V iskanju za novim se je izgubil pesnik v personificiranem opisovanju, prisprodobah in v formalnosti. *Ivan Dornik.*

Ivan Zorman: Poezije. Cleveland, Ohio, 1919. Str. 88. Cena 1 dolar 25 ct.

Vesel pojav: v daljni Ameriki, kjer je morda dvestotisoč Slovencev našlo svojo drugo domovino, je zagledala lani prva slovenska pesniška zbirka beli dan. Kaj vsebuje? Ali vzdihovanje rojakov, ki hirajo in umirajo v težki borbi za vsakdanji kruh? Ali vriskanje

drugih rojakov, ki so po dolgem trudu našli srečo v novem svetu? G. Z. je prišel nekako pred 20 leti kot desetleten deček s svojim očetom (ki je bil organist nekje blizu Ljubljane) v Ameriko, v Cleveland, največjo slovensko naselbino v Zj. Državah. S seboj je prinesel otroške spomine na staro domovino, milo materinščino, nekaj ljudskošolske izobrazbe in svoje siromaštvo. Trda tujina ga je izobraževala nadalje: zdaj je srečen družinski oče ter ljubljien učitelj glasbe v Clevelandu, pevec in pesnik. Pesnik-samouk, bi skoraj rekel, zakaj po prihodu v Ameriko ga je vzgajala ameriška šola. (Angleščino obvladuje popolnoma; prevedel je že nekaj našega Prešerna v ta svetovni jezik.) Muza Zormanova je čistolirična, pripovedne pesnitve ni v zbirki nobene. Njegov učitelj poezije je bil — kakor se meni zdi — Simon Gregorčič: kakor je S. G. pretežno večino svojih pesmi ($\frac{2}{3}$) zložil v štirivrstičnih kiticah, tako tudi naš pesnik, ki ima med 63 — toliko jih je v zbirki — 56 zloženih štirivrstično. Nestrofične ni nobene. In kaj poje? Iz mestnega hrupa hiti ven ali k jezeru (Erie-lake) ali v gozd; gozdna glasba mu je najljubša (str. 8), tam uživa svobodo; rad proslavlja pomlad in majnik (ali ni to vpliv angleške lirike, ki že od Šekspirjevih časov sèm takó ljubi prirodo?); pozimi, ko od Erie-jezera piha ledena sapa, sanja o gorki, bujni Floridi in Kaliforniji (prim. str. 22 »Tam daleč...«). Iz pesmic, v katerih govori o sebi, vidimo, da strastno ljubi petje, pesem (str. 17), ki jo »kipeča, srčna kri rodi« (str. 30), dalje, da je nasproti praktičnemu, le k kupčiji (business) obrnjenemu svetu pristaš idealnega delovanja (»Iz današnjih dni«), čeprav je slovo dal sanjam o nečimerni slavi (str. 19). V njegovih ljubavnih pesmih (20 jih je po številu, str. 33—55) nahajamo deloma znane motive (n. pr. str. 39 »Moč besede« spominja na Gregorčičevo »En ljub pogled — srcé se vžge, en trd izrek — srcé se stre...« ali str. 40 »Deklici« živo spominja na Prešernovo 2. gazelo »Oči sem večkrat prašal...«), deloma pa tudi nove, n. pr. str. 43 »Odsotnost« spominja na Šekspirjeve sonete, izvirna je tudi misel v pesmi str. 54 »Z ljubico pri operi Carmen« (ki bi bila — mimogrede omenjeno — prijetna razlaga k Zupančičevi Carmen za vse tiste, ki opere Carmen še niso čuli). S posebno prisrčnostjo in hvaležnostjo se pesnik spominja svojega umrlega očeta, ki mu je posvetil dve pesmi. (Zdi se mi, da je tu vplival Kette, ki tudi ima sonet »Očetu«.) — Ali nam pove pesnik tudi kaj o svojih rojakih, kaj čutijo, kaj mislijo? V tem oziru pesnik bolj molči; le semtertja kaj čujemo. Najbolj nas gane str. 29 »Pri simfoničnem koncertu«:

»Nedavno, ko sem slušal simfonijo,
v obrazih tožne sem spomine bral,
ki vstali so iz temnih, tajnih hramov,
ki jim nemila je kraljica — žal...«

Presenetí nas »Nočna molitev« (str. 23), kjer pesnik prosi Boga odpuščanja za razne grehe svoje, za trdosrčnost, napuh, škodoželjnost, na koncu pa prosi, da bi ga Bog varoval — »solzavih, vihravih dam«. V silni gonji za dolarjem vidimo tudi idealne duše: Sestro Celestino (str. 59), ki nas spominja Prešernove »Nuna in kanarček«. — Ostane še ena skupina pesmi: domovinske. V teh je njegovo čuvstvo najmočnejše. Slovanska pesem mu je vir vse sreče (str. 5), v tihih nočeh

misli na staro domovino (str. 25), v letih vojne 1917 in 1918 s skrbjo vprašuje »Kako ti je, Slovenija, mati moja« (str. 75), s skrbjo vprašuje bele ladje, kakšne novice mu prinašajo preko oceana (str. 82), z ljubeznijo pozdravlja ranjenega srbskega vojaka v Ameriki (str. 78), vesel je narodnozavednih rojakinj (str. 62, 63), v pesmi prijatelju med. dr. J. K.-u naroča, kako naj deluje med rojaki (prim. Gregorčičevo »Slovo in naročilo«), zlasti pa navdušeno opeva spomin dveh svojih vzornikov: Pesniku Medvedu (str. 73) in Ketteju v spomin (str. 71). Hrepenenje po stari domovini je pesnikova globoka rana.

»Ah, svečanomil je tamkaj maj,
kjer Triglava, Grintavca je raj!
Naj še enkrat občudujem te,
na Slovenskem, majnik zlati;
naj spet duša tebi divi se,
pije naj tvoj blesk bogati!
Večje, lepše ne poznam željé,
ko da to užije kdaj srce.« (Str. 11.)

Končna naša sodba o zbirki je ta: Ivan Zorman je gotovo pristen lirik, njegova pesem je vsaka iz srca rojena; vse so preproste, lahkoumljive, podobe so jim vzete največ iz prirode in glasbe; vkljub temu, da so nastale daleč v tujini, govoré domač jezik, milozvočen, res pesniški, ki ima eno hibo: nekaj slovničnih napak ga kazi in nekaj nepotrebnih mašil. Ako bi g. Z. imel ob strani kakšnega Fr. Erjavca, kakor ga je imel S. Gregorčič, bi bilo zanj neprecenljive koristi.

Veseli pojav je ta zbirka; nov odgovor je na Zupančičevo vprašanje:

Kje domovina, si? Ali na poljih teh?
Tu? Preko morja? In ni ti mejâ?

Dà, tudi onstran morja je del naše domovine. Naši slovstveni zgodovini se obzorje širi.

Knjiža je tiskana v tiskarni Ameriške Domovine in sijajno opremljena.

J. D.

Karel Širok: **Jutro**. — V Trstu 1920. Samozaložba. Tisk tiskarne Edinost. 80 strani. — Pesnik je mlad učitelj iz tržaške okolice, ki je priobčeval svoje pesmi v mladinskih listih; danes stopa s precej obširno, 36 pesmi obsegajočo zbirko pred nas. Ni zapisal, da so te pesmi mladinske, dasi so v prvi vrsti spisane za mladino, in prav je imel. To so pesmi mladega človeka, ki mnogo živi in čuti z mladino in ki so ga klesali različni, močnejši valovi kot je on, in mu vtisnili svoja znamenja; on je podal sebe celega z vsemi svojimi dobrimi in slabimi stranmi nam vsem in ne samo mladini, ki ga ne bo mogla popolnoma razumeti. Ni lahko povedati, kdaj je mladinski spis dober, to se lahko samo občuti. Kadar je spisan iz otroka in za otroka. Najboljše merilo so v tem oziru narodne otroške pesmi, ki jih je sama nagajivost, vedrost in začudenje nad stoterimi ugankami, ki ga srečujejo povsodi in ki jim odgovarja življenje. Pesmi, ki jih srečamo na stotine in ki so namenjene mladini, so navadno plod literarno nezrelih ljudi, ki imajo povsem dobre namene, da se borijo z obliko in še bolj s tem, kar mora biti bistveno v otroški pesmi ali spisu. Prepojene so z neko neutemeljeno žalostjo, ki je pogosto nihče ne razume in otrok

še najmanj in ki jo smatrajo petošolci in gospodične za bistven del vsake lepote. To zadnje se opaža v precejšnji meri tudi pri Širokovih pesmih in te so najslabše, z ozirom na mladino posebno slabe. Nasprotno pa so one pesmi, ki so polne vedrosti in nagajivosti prav lepe. Med temi pesmimi lahko imenujem v prvi vrsti »Pri polju«, »Škržad in rega«, »Želodek«; te pesmi bo mladina z veseljem brala. Polne življenja so. »Svatba na morju«, »Muren«, »Dekla s punčko«, »Dva dečka«, so tudi lepe, dasi se ne odlikujejo tako kot prejšnje. Lepa pesem je tudi »Izletniki«, le rima: »vsem — vsem« ni dobra. »Vrabc« spominja preveč na Župančiča. »Burja« in »Breza« sta srednje dobri; tudi »Pojdem daleč čez morja...« bi še bila, le rima »prod« je zapeljala pesnika k nerodnemu verzu:

»kjer je lepa Vida prala,
trudna, blede od nezgód.«

Prvi del te zbirke je povprečno dober, boljši kot ostala dva. V drugem delu nimajo pesmi tiste vedrosti in otroške lahkote in so mladinske le v toliko, v kolikor govoré o mladini. Najboljša v tem delu in v tem žanru se mi zdi »Prekmurska pesem«. Dobri sta tudi »Deček in sinička« ter »Plavajo mi barčice«. Še dosti dobri sta »Slovo« in »Ribiška«; »Jesenska pesem« se mi zdi v celi zbirki najslabša. »Sirotek« je prerazpreden in spominja tuptam na izraze, ki smo jih že brali. Lepi sta v tretjem delu »Ob morju« in »Pozabljena«, dasi je zadnja malo nerazumljiva. Motivi o »Lastavici« bi bili dobri, treba bi jih bilo le bolj izčistiti in jim dati tesnejše umetniške oblike, da ne bi zazveneli zdaj pa zdaj v prozo. Par pesmi spominja na vojno. Zadovoljila me je »Huda ura«. »Kam gredo?« spominja posebno v prvih dveh kiticah zelo močno na Murnovo pesem »Vlahi« in sicer ne samo po rimah na o. Tudi v »Fantič je na vojsko šel...« nam veje iz

»Vrata zaprta,
okna zastrta«

nekaj znanega. Vendar so te, na vojno se nanašajoče pesmi, kakor »Žalost«, »Slovo od polja«, »Pismo«, polne iskrenega čuvstva in drugih vrlin. Omeniti moram tudi južni kolorit, ki veje tu pa tam zelo močno iz zbirke; mnogo je motivov o morju; zato bi ne bilo prav, če bi ostale te pesmi naši mladini docela neznane. Škoda, da ni zbirka že v ti izdaji bolj in vestneje izbrana, bila bi lep donesek v našem bornem mladinskem slovstvu.

France Bevk.

Engelbert Gangl: **Zbrani spisi za mladino**. V. Vinski brat. Povest. Last in založba društva za zgradbo Učiteljskega konvikta. Mala 8°. 108 strani. Knjiža je tiskana na lepem papirju in rdeče vezana; krasi jo 9 slik. O Ganglovih spisih sem že govoril in nimam dostaviti v splošnem nič novega. Povest, ki leži pred menoj, ni namenjena otrokom, ampak odraščajoči mladini, posebno dijakom nižjih razredov, saj tudi posega v njih življenje in nam ga odkriva s svoje posebne strani. Povest je skozi in skozi težka, brez žarke luči, ki stremi za tem, da napravi iz dijaka Martinka, ki je zabredel v lahkomiselnost, vinskega brata, v glasen opomin naši mladini, naj ne bodo taki kot je bil Martinek, da jih ne zadene slična usoda, kot je zadela njega.

Nihče — razen očeta — ne skuša spraviti dečka na pravo pot. Kakor hitro se pregreši, ga vržejo izpod strehe, kot da je mladostna lahkomišelnost že greh. Rad pritrdim pisatelju, da je to dejstvo resnično in to delo bi lahko postalo bridka satira na naše vzgojevalnice. Če pisatelj ni mislil tega in to odobrava, je delo izgubilo tudi na lepoti. Bilo mi je težko za Martinka, žal mi je bilo zanj. Usoda mu je bila zapisana: Pogubljen si! in ne zbrišes je, pa če bi bil Bog. Pri mladini bodo ti deloma lepi, plastični, mračni in preveč enostranski opisi Martinkove usode morda res vzbudili strah pred lahkomišelnostjo; jaz nisem imel tega občutka, nehote sem bral satiro. Čisto gotovo bodo sledili otroci z zanimanjem vsebini povesti, ki je polna zanimivih prizorov, a z očmi bo preskočil mesta, kakor: »Čas si mora preganjati z delom ali z dobro knjigo, sicer pridejo grde, škodljive misli in njih dejanja, ki zamore vedrost duha in zaplode v telesu kali bolezni, usihanja in hiranja zdravih in nežnih telesnih sil in snovi. Mlada pljuča so silno dovzetna in občutljiva itd.« Teža ne morem zameriti pisatelju, saj to je posebna doba, cela šola v naši mladinski literaturi, ki se nas drži od njene zibelke do danes. Pomilujem pa otroke, ki jih zalezuje šola tudi tedaj, ko hočejo biti sami z lepoto, ki jim je podana v lepi knjigi. Kajti, da ta knjiga v našem mladinskem slovstvu ni pomembna, ne moremo trditi; nekatera poglavja so polna lepote, pisatelj pozna dušo in življenje malega dijaka dobro. — Ilustracije so čedne, dasi niso ilustrirani najvažnejši in niti najlepši momenti v povesti. Najlepši sta zadnja slika in končna vinjeta.

France Bevk.

Edmond de Goncourt: Dekle Eliza. Preložil Pastuškin. V Ljubljani 1919. Izdala in založila Tiskovna zadruga.

Prepirati se o tem, ali je bilo potrebno, prevesti roman na slovensko, ali ne, je odveč. »Dekle Eliza« je za tistega, ki hoče študirati in zasledovati početke naturalistične šole, dobrodošla, zanj je lep literarno-historičen dokument. Treba je študirati naturalistično smer, iz katere je vzrastla vsa moderna umetnost, da najdeš in spoznaš veliko resnost in idealnost teh umetnikov, ki niso pisali zato, da bi pohujševali, ampak da bi zdravili. Neizmerne tragedije, ki je v romanu, navadni bralec ne bo občutil, ker ga bo zmotila formalna stran. Sicer pa knjiga itak ne bo postala popularna, ker je pretežka in ni ravno pisana tako, da bi vlekla. Poleg tega pa je tudi prevod nesimpatičen, ker se je Pastuškin držal Goncourtove dikcije, katera napravi v slovenščini jezik nelep in neroden. Pastuškin sicer opravičuje svoj prevod, vendar bi bil moral opustiti Goncourtovo dikcijo. Jezik prevoda je trd, robat, nekateri stavki so tako zverženi, da te naravnost zaboli.

Ivan Dornik.

Jugoslavija in njene meje. I. Koroška. Spisal Carantanus. Izdala in založila Pisarna za zasedeno ozemlje v Ljubljani, Tiskarna Makso Hrovatin. Str. 62.

Cela brošura razpada v dva dela. Prvi — tretjina — vsebuje zgodovinski pregled. V kratkih poglavjih nam poda avtor: naseljevanje Slovencev, prvi zgodovinski nastopi Slovencev, država Samova (načrta se k stališču zgodovinarjev, ki jo razširjajo tudi na Karantanijo), meje samostojne Karantanije v 7. in 8. stoletju,

bavarska in frankovska nadoblast, pokristjanjenje in — germanizacija. Posebno povdarja vpade Slovencev v Istro in Italijo — in utemeljuje s tem zgodovinsko zahtevo po prikloplitvi beneških Slovencev. — Drugi del oriše današnjo slovensko - nemško jezikovno mejo na Koroškem. Polovico tega dela sestavljajo tabele, ki kažejo vzroke, zakaj da se je jezikovna meja tako proti jugu premaknila; ti so namreč neverjetno zapostavljanje slovenskega elementa na Koroškem v srednjem šolstvu, pri političnih in državnih uradih, v justični službi — in slednjič spremembe v cerkvenih razmerah, čeprav je bilo tu — relativno — še najbolje. Zanimiv je tudi pregled uradnih ljudskih štetij (1880—1910) po občevalnem jeziku, kako se vsakokrat umetno zmanjša število Slovencev. Dodana sta še seznam slovstva za raziskavanje o razvoju slovensko - nemškega jezikovnega vprašanja na Koroškem in narodnostna karta Koroške po lastnem avtorjevem štetju l. 1910.

Slovenski Korotan. Sestavil dr. Moravski. Izdalo in založilo Slovensko zgodovinsko društvo za Koroško. SHS. 1919. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Str. 84.

Knjižica, ki nosi moto: »Ave, Wilson, Sloveni Carantani morituri Te salutant!« razpravlja o istem predmetu, kakor preje imenovana »Koroška«, a obširneje in z drugo razdelitvijo snovi. Le nakratko obravnava zgodnjo zgodovino Karantanije in srednjeveško nemško kolonizacijo. Tem več prostora posveti delu moderne germanizacije in posameznim vzrokom nazadovanja Slovencev, posebej v zadnjih 70 letih, kakor n. pr.: utrakvistična šola — koroški unikum! — tujski promet, mešani zakoni, volilna geometrija — z enim edinim slovenskim poslancem — uradno ljudsko štetje po zloglasnem občevalnem jeziku, izseljevanje, boj za slovenščino v cerkvi i. dr. Tabele (ki napolnjujejo skoro polovico vsega spisa) predstavljajo narodne razmere: v župnijah, v ljudskih, meščanskih in srednjih šolah, pri dijaštvu, med političnim uradništvom, pri osebju železnic, pošte, sodnij itd. Nasilne izpremembe uradnega ljudskega štetja (namesto naravnega prirastka celo izguba pri Slovencih!) bodejo v oči. 300.000 Nemcev in 80.000 Slovencev navede ta-le uradna statistika, slovensko ljudsko štetje iz l. 1910 pa 250.000 Nemcev in 130.000 Slovencev. — Vse skupaj jasno predočuje, kako je moglo in moralo priti do današnjih žalostnih razmer in kako je vodila dolgotrajna zapuščenost do narodne nezavednosti. — Tej temni sliki nasproti pa kaže kratek historično-kulturni osnutek živahno življenje, ki je nekdanj plapolalo v slovenski Karantaniji: ustoličenje koroških vojvod na Gosposvetskem polju, dvor Sponheimcev s slovenskim občevalnim jezikom in slične stvari; v moderni dobi od l. 1848 naprej pa našteje precejšnjo vrsto kulturnih delavcev (Einspieler, Janežič i. dr.) in slovenska društva, posebej v Celovcu. Obe knjigi služita istemu namenu, kličeta namreč: »Meja še ni definitivno začrtana, še ni prepozno — rešite slovenski Korotan!«

Dr. M. P.

Antonija Kassowitz-Cvijić: Vatroslav Lisinski u kolu Ilira. O 100. obljetnici njegova rođenja 8. srpnja 1919 izdala i nagradila iz zaklade grofa Ivana N. Draškovića za godinu 1917. Matica Hrvatska. Zagreb 1919. Tisak Hrvatskog štamparskog zavoda D. D.

Matici Hrvatski je treba le čestitati, da je izdala to krasno knjigo, še preje pa izraziti toplo priznanje gospe pisateljici, vnukinji velikega glasbenika ilirskega, da nam je s tako večjim peresom, v tako bogatem, nam Slovencem s tako prijetnimi pristnimi kajkavizmi posutem jeziku, pričarala pred oči postanek, razvoj, vrhunec in tragični zaton prekrasne ilirske dobe. Lisinski je v tej knjigi le nekako središče, — pa še to ne vedno —, okrog katerega se grupira celo pestro ilirsko kolo: Jelačić, Preradović, Vraz, grof Drašković, Rakovac, Dimitrija Demeter, Babukić, Gaj, Livadić, Farkaš-Vukotinović, Trnski, Štriga, Stoos in drugi. Literarno-kulturni znanstveniki in specialisti naj ločijo v tej knjigi resnico od poezije, podmene od dejstev, to je njihov opravek: nestrokovnjakom, ki želijo spoznati preteklost, da bi vedeli pravilno oceniti sedanjo razburjeno in nehvaležno generacijo, obenem pa uganiti zvezde bodočnosti, bo ta knjiga prava zakladnica, kjer se bodo seznanjali na umetniški način — skoraj bi rekel, v obliki nekakega romana — s starimi Iliri prejšnjega stoletja, z ljudmi krepke volje, polnimi požrtvovalnosti, ki se niso strašili nobenih ovir, ki so pa vendar premalo realno pretehtavali posamezne svoje ukrepe, pa tudi premalo globoko kopali fundamente za v mislih tako lepo ilirsko stavbo. Njihova plemenita navdušenost in požrtvovalnost naj bi nam bila vzor, njihove napake pa opomin za bodočnost. Iz te knjige spoznamo Slovenci, da smo dali Hrvatom dva velika Ilira; pri nas se omenja namreč samo Stanko Vraz, če ne vzamemo v poštev drugih Ilirov, ki so ostali doma in se »poslovenili...« Tudi Vatroslav Lisinski je bil iz slovenske rodbine Fux, ki je imela svoje posestvo v bližini Novega mesta ob Krki. Ena loza te rodbine se je preselila v Zagreb in v tej rodbini se je rodil Ignacij Fux, ki se je v dobi ilirskega vznichenja pod vplivom svojega prijatelja Štrige prekrstil v Vatroslava Lisinskega, kar si je dal pozneje na podlagi tozadevne prošnje tudi uradno potrditi.

Lisinski se je popolnoma posvetil umetnosti, in sicer glasbi. Vplival je nanj poleg drugih neumorni propagator ilirske glasbe, pozneje operni pevec, Štriga, pa tudi Stanko Vraz, ki se nam v tej knjigi kaže kot finočuteč kritik in esteta, — tudi v muziki... Toda domovina za Lisinskega ni imela koščka kruha, ne takrat, ko bi mu ga bila lahko odrezala, kaj šele pozneje, ko so Bachovi huzarji nesrečno Hrvatsko, ki je šla l. 1848 Dunaju na led, pritiskali ob tla in dušili na našem jugu vsako svobodo. Tako je Lisinski, pozabljen skoro od nehvaležnih sodobnikov, umrl 31. maja 1854. Njegovo opero »Porin« so izvajali prvič šele l. 1897 pod intendantom Miletićem v režiji Nikole pl. Faller-ja.

Ta žalostna usoda Lisinskega se vije kot rdeča nit preko cele knjige; semintja nas obide toplo sočutje do nesrečnega Lisinskega, drugič pa zopet srd na takratne odločilne kroge, ki so odličnega kulturnega delavca tako sramotno pustili na cesti. Ista čuvstva nam vzbuja tudi kratka, predvsem hrvatski inteligenci namenjena enodejanka znanega pisatelja, z naslovom:

Milan Ogrizović: »Nepoznat«. Slika iz prošlog vijeka u jednom činu. Prigodom 100-godišnjice rođenja Vatroslava Lisinskega. — Tisak i naklada St. Kugli. Knjižara Hrvatskog sveučilišta i Jugoslavenske akademije, Zagreb.

Uprizarjati in s pridom uživati bo mogla to lepo umetniško delce Ogrizovićevo predvsem inteligenca. Najboljši komentar tej enodejanki je pa zgoraj obravnana knjiga gospe Antonije Kassowitz-Cvijić.

Ivan Mazovec.

Ilija Jakovljević: **Studije in fejtoni.** Ilija Jakovljević je samozavesten nezadovoljnež, revolucionarec in oster opazovalec. Že samo to ga usposablja za kritika. Za slovensko uho je njegov slog sicer presladak, toda živahen, bogat, načitan in slikovit. Odklanja vsako kimajočo kritiko, in kdor pozna hrvatsko žurnalistiko, se razveseli ob brezobzirni, razglablajoči besedi Ilije Jakovljevića. Vse to je res, toda ob resni literaturi se človek vendar vprašuje, zakaj je Ilija zbral te izrezke iz dnevnega časopisja. Brošura sicer opozarja na književne smeri v mladi Hrvatski in avtor sam se mora šteti med najjačje borce za novi izraz, toda drži se je žurnalistični prah in marsikaj hvali, kar ni hvale vredno, le njegovi ostri, izbrani napadi so opravičeni in vzgled dnevne literarne polemike. *Narte Velikonja.*

»Revue Yougoslave«; izdaja »La Ligue des Universitaires Serbo-Croato-Slovenes«, Paris, 60, Rue des Ecoles. Glavni urednik A. Arnavtović. Izhaja dvakrat na mesec (dosedaj v dvojnih številkah). Naročnina stane letno 30 fr; polletno 18 fr; četrtletno 9 fr. — Naše poročilo se opira na 10 prvih številke te revije. — V uvodnih besedah poudarja »Liga« žalostno dejstvo, da nas do velike vojne naši današnji zavezniki niso skoro nič poznali iz lastne skušnje, ampak so svojo sodbo o nas črpali pretežno iz nemških, avstrijskih in madjarskih virov. Tudi vojska ni temu zlu skoro prav nič odpomogla, tako da obstoja še vedno v obilni meri. Da v tem pogledu položaj zboljša, se je odločila »Liga« za hvalevredno podjetje, ki nosi naslov »Revue Yougoslave«. Pa ne samo ta cilj si stavi novo podjetje, ampak tudi ustvaritev stalnih umstvenih stikov med Jugoslovani in Francozi; v to svrhu je povabila za sotrudnike celo vrsto znanih francoskih prijateljev Jugoslovanov. Glavni sotrudniki so med Jugoslovani: A. Arnavtović (urednik), Aleks. Belić, vseuč. prof. v Belgradu, I. Ratimirović, Miloje Milojević, s posameznimi članki so zastopani naši mirovni delegati in diplomati n. pr. Jos. Smodlaka, Ante Trumbić, Ivan Žolger, M. Spalajković in kn. L. Vojnović itd. Tudi Francozov deluje več, posebno Ernest Denis, prof. na Sorboni, Emile Haumant, prof. na Sorboni, in Jean Brunhes, prof. du Collège de France, i. dr. — Vsebina revije obsega večinoma članke informativnega značaja iz vseh mogočih panog tvarne in duhovne kulture Jugoslovanstva. Priobčenih je v francoski prestavi več srbohrvaških narodnih pesmi ter umetnih v prvi vrsti srbskih, pa tudi hrvaških in slovenskih pesnikov. V drugem aktualnem delu prinaša revija vse mogoče zapiske in preglede počenši od politike, preko gospodarstva in nacionalnih vprašanj do glasbe, gledališča, slovstva in upodablajoče umetnosti. Ta del je pravzaprav najzanimivejši in najbogatejši cele revije, v primeri s prvim, kjer prevladuje sem in tje gladkostilizirana fraza oficialnega značaja, je ta del strogo stvaren in aktualen. Razume se, da med članki prevladuje vsebina tičoča se važnih zunanjepolitičnih vprašanj in vprašanj, ki so ravno na dnevnem redu mi-

rovne konference in katerih pravična rešitev je za nas življenjske važnosti; s tega stališča se opravičijo tudi omenjeni splošnostilizirani članki, katerih namen je poudariti naše simpatije do naroda, kateremu so v prvi vrsti namenjene informacije te revije — do Francozov. Kakor sem že omenil, so v listu i med sotrudniki i med informacijami zastopane vse tri kulturne skupine jugoslovanskega naroda, vendar nikakor ne tako, kakor bi mogoče mi z našega stališča lahko želeli, ker smo ravno mi Slovenci in Hrvatje v inozemstvu, posebno še v krogih antante, katerim so te vrstice namenjene, skoro popolnoma neznani. Ne mislim delati za to odgovornega uredništva lista ali vodstva »Lige«, to bi bilo popolnoma krivično. Prepričan sem namreč, da je krivda popolnoma, če ne pa vsaj po večini, na naši strani. Mi kot celota (izvzeti so seve redki posamezniki) se še vedno nismo vmislili prav v vlogo samostojnega, drugim enakopravnega naroda, ki ne pričakuje, da bodo drugi, čeprav bratje po krvi, storili zanj to, kar je dolžan vsak narod storiti sam: zavedati se svoje kulturne enakopravnosti in avtonomno, ne štedeč sredstev, samozavestno in velikopotezno stopiti pred svet. Skromnost je lepa reč, a na svojem mestu. Tudi med narodi poznamo sicer narode Hochstaplerje, ni pa vse hohštaplerstvo, kar služi povzdigi narodnega ugleda pred svetom. Podjetju, o katerem govorimo, manjka očitno slovenskih (tudi hrvaških!) sotrudnikov; če jim jih sami na lastne narodne stroške ne bomo nudili, nam jih ne bodo drugi iskali. To bo tem lažje sedaj, ko študira že nekaj naših ljudi v Franciji in ko imamo tudi v domovini že celo vrsto tega jezika zmožnih ljudi, od katerih marsikateri bi bil nedvomno pripravljen posvetiti svoje življenjsko delo ti smeri, samo življenjski obstanek v tujini bi mu bilo treba zagotoviti; a niti to bi ne bilo neobhodno; tudi iz domovine ima lahko stalne stike z uredništvom in ga zalaga z vsem potrebnim. Seveda ga je treba iz javnih sredstev postaviti v tak položaj, da se mu ne bo treba boriti za vsakdanji kruhek in bo brez težave velik del svojega časa in večino svojih moči sistematično lahko posvetil temu delu. Kulturnih sinekur nam je treba! To v mojih očeh ne pomeni korupcije — sevé če se na ta način podpirajo res zmožne in delavne moči! — in tozadevni izdatki bodo rodili narodu prej ali slej veliko vredne sadove. Dosedaj čitamo med sotrudniki samo enkrat ime vseuč. prof. **Žolgerja**, ki je napisal črtico o Slovincih, ki je prav splošna, a popolnoma zadošča za občo informacijo. Črtica se nahaja v št. 5.—6. (maj) 1919, str. 237 sl. in ima naslov »**Les Slovènes**«. Na začetku pisatelj kratko poudari važnost slovenskega ozemlja v političnem razvoju Evrope, ki napravlja iz vprašanja usode slovenskega naroda evropsko vprašanje prav prve vrste. V prvih dveh poglavjih riše pisatelj kratko zunanjo zgodovino Slovencev do velike vojne; v 3. riše vlogo Slovencev v boju proti Nemcem, posebno v svetovni vojni. V zadnjem poglavju se kratko pa prav izčrpno dotakne vprašanja naših novih mej napram Nemcem, Oğrom in Italijanom in zahteva, da se v našem vprašanju mirovna konferenca postavi strogo na Wilsonovo stališče. Žalibog, je to edini članek o Slovincih v ti reviji, ki nas ga ni treba biti sram. — Poleg tega je prinesla št. 1./2. na str. 40 prestavo **Lovro Tomanove** pesmi »O, Sava!«, ki jo je prevel neki **L. A. Ker** nimam originala pri roki, ne

morem soditi, koliko je vredna prestava sama na sebi, vendar sodeč po drugih prestavah posebno srbskih narodnih pesmi in jugoslovanskih himn, sklepam, da so vse te prestave le zasilne. Poleg tega bi se pa dalo v našem pesništvu najti še marsikaj, kar bi nas bolje predstavilo Francozom, če se je prav prevajavcu šlo bržkone za to, da poda kak pojav rodoljubne poezije, mogoče celo z jugoslovanskega in ne samo slovenskega stališča. — V št. 3.—4. str. 110 prinaša **Victor Bérard** v lepo napisanem sestavku »**la pierre de Kossovo**« francosko prestavo slovenske himne »**Naprej zastava Slave!**« Čeprav nas ta prestava nič prav posebno ne zadovolji (priznati pa moramo, da tudi slovensko besedilo himne ni ravno na višku poezije), jo radi zanimivosti vendar navajamo našim čitateljem, da lahko sami primerjajo:

En avant, drapeau de la gloire!
Aux armes, enfants valeureux!
C'est au fusil qu'est la parole
pour le salut de la Patrie.

Que les armes de votre main
portent la mort à l'ennemi,
puisque c'est lui qui nous oblige
à sceller dans le juste sang
la liberté de notre peuple!

Les bras autour de notre cou,
la chère mère en priant nous disait,
et l'aimée en pleurant nous priait:
»Reste mon fils! mon bien-aimé!«

Adieu, mère, adieu, bien-aimée!
Ma mère est la patrie;
mon aimée, c'est la gloire!
En avant, au combat pour elles!

En avant itd.

Da uredništvo samo čuti vrzel, ki jo povzroča pomanjkanje slovenskih sotrudnikov, nam dokazuje dejstvo, da je priobčilo v št. 9.—10. dopis iz Ljubljane iz peresa žurnalista **Otona Moravca** pod naslovom »**le jour de Vid en Slovénie**«, ki je v glavnem prevod uvodnika ljubljanske »Jugoslavije« na Vidov dan 1. 1919.

Izmed drugih člankov omenjam posebej samo dva, ki sta zmožna bliže zanimati čitatelje našega lista:

Prvi je govor **Jovana Žujovića** 10. jan. 1919 na slavnostnem večeru, ki ga je priredilo na čast jugoslovanskim vseučiliščnikom društvo »**Rapprochement Universitaire**« v Parizu. Govor je tiskan v št. 3.—4. str. 137 pod naslovom »**Pour le rapprochement universitaire**«. Po avstrijski in bulgarski invaziji v Srbijo je mnogo srbskih dijakov odšlo nadaljevat svoje študije na Francosko. Da se to vprašanje uredi, sta obe prizadeti vladi napravili dve takozvani »**conventions scolaires**«. Da se to metodično in sistematično izvrši, je bil izdelan obširen načrt, katerega osnovna misel je bila vzgoja srbske mladine v francoskem duhu, ne le v Franciji, ampak tudi doma v Srbiji; dalje priprava mladih francoskih in srbskih učenjakov za znanstveno delovanje v obeh prizadetih zemljah; organizacija francoske propagande v vseh jugoslovanskih zemljah ter jugoslovanske v Franciji. Sklenili so imenovati enega »**attaché universitaire serbe**« pri poslaništvu v

Parizu in »a. u. français« v Belgradu, in ustanoviti francosko-jugoslovanske inštitute oziroma komitêje v Parizu, Zagrebu in Ljubljani. Po vojni naj bi se ustanovila »Ligue d'entente éducative« in akademije naj bi zasnovale medzavezniške znanstvene organizacije. Zanimivo je tudi število srbskih profesorjev, ki delujejo na francoskih univerzah: Tako so na »faculté des lettres de Paris« 4, na »faculté de droit« 2, na »école des langues orientales« 1, na »école des hautes études« 1, na »faculté de Grenoble« 1 in v Clermont-Ferrandu 1 srbski profesor. Tudi važen kader vplivnih mož in zato se ne smemo čuditi, če se o Srbih izven Jugoslavije toliko govori in piše, o nas pa tako malo.

Drugi članek, ki ga tu omenjamo, je v št. 5.—6. **Dr. VI. R. Petković, l'art dalmate au moyen âge.** Članek, ki je opremljen z več ilustracijami, podaja prav izčrpen pregled čez glavne dalmatinske umetniške spomenike; v splošnem navaja občeznane posebnosti dalmatinske umetnosti, med katerimi je ena glavnih in najizrazitejših čudovita konservativnost, s katero se daleč v renesanško in celo v baročno dobo ohranijo srednjeveške umetniške tradicije. Na drugi strani pa skuša dati razlago tistim posebnostim dalmatinske umetnosti, ki so tako izrazite, da kljub vsem sorodnostim dalmatinske umetnosti z beneško n. pr. vendar povzročijo, da tvori dalmatinska prav izrazit krog zase. Odkod ta posebnost, na to nemški umetniški zgodovinarji, ki so se sedaj z dalmatinsko umetniško zgodovino še najtemeljiteje pečali, niso odgovorili in so se večidel zadovoljili z označbo dalmatinske posebnosti, tu pa nam pisatelj naskicira nakratko poskus dati razlago tem potezam in v glavnem ima gotovo prav, v detajlih pa bo to vprašanje mogoče preslediti šele, ko bo zbranega zadosti gradiva, ki pride v poštev, — v tem oziru smo pa Jugoslovani še prav pri prvih začetkih in ni upati, da se bo kmalu kaj razjasnilo. Petković namreč postavi trditev, za katero skuša prinesiti tudi par dokazov, da dalmatinska umetnost ni stala samo pod ogromnim, očitnim in že precej preiskanim vplivom Italije koncem srednjega veka, ampak v prejšnji dobi nič manj pod vplivom srbske in madjarske umetnosti. Dokazati skuša, da so bili ravno srbski kralji tisti, ki so prenesli n. pr. motiv fasade z dvema zvonikoma v Dalmacijo. Dalje trdi, da je bila srbska umetnost ves čas svojega obstanka bolj pod vplivom orientalske kot bizantinske umetnosti. Po potih Hunov, Slovanov in Madjarov je prodirala v Evropo orientalska umetnost in sodelovala pri spočetju posebnega značaja srbske umetnosti, na drugi strani deloma samostojno pri postanku umetniškega značaja v srednjem veku, deloma pozneje potom vplivne srbske umetnosti, ki je bila dalmatinski tudi plemensko sorodna. Vsa ta mnenja so važen kašipot za samostojno jugoslovansko raziskavanje in razlaganje naših umetnostnih spomenikov. — Drugi del revije je čisto informativno-stvarnega značaja, kakor sem že omenil, in daje poleg informacij za tujino obširen pregled jugoslovanskega kulturnega življenja med emigranti, posebno v Franciji. Iz navedbe literature, ki izhaja, iz prireditev umetniškega značaja (posebno velikih muzikalnih prireditev) ter cele vrste predavanj je razvidno, kako ogromne važnosti za informacijo tujine o nas je delo naših emigrantov. Žal, tudi tu pogrešamo Slovencev! — Omenjamo samo par najvažnejših tozadevnih pojavov: 31. jan. 1919 je pre-

daval v »cercle Volney« v Parizu M. Ibrovac o jugoslovanski umetnosti; 1. marca isti o istem predmetu v »Association francoslave de l'Université de Paris«; 1. aprila se je otvorila v »Petit Palais« jugoslovanska umetniška razstava, v katere središču je bil J. Meštrović; pri založništvu Bloud et Gay, Paris 3, rue Garancière, je izšla Stanoje Stanojević-a: Histoire nationale succincte des Serbes, des Croates et des Slovènes s predgovorom Ch. Diehl-a. — V »Revue des Sciences politiques« je Bogumil Vošnjak priobčil članek »les origines du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes«. — V Parizu je začel izhajati kot glasilo društva »Comité central des étudiants Yougoslaves en France« »Glasnik jugoslavenske omladine«. — Št. 9.—10. R. Y. je bila posvečena spominu kosovske bitke. — Upam, da ste dobili vtis, kako bogata je vsebina te revije, treba samo, da se Slovenci zavzamemo zanjo in izrabimo priliko, ki se nam po nji nudi, in tudi sami pripomoremo k pravilnejši informaciji inozemstva o Jugoslaviji in njenem kulturnem bogastvu.

Frst.

Umetnost.

Popović Branko: **L'art moderne yougoslave** v »Questions contemporaines« št. 21, ponatis iz »Revue Yougoslave«, izdala »Ligue des universitaires Serbo-Croato-Slovènes«, Paris, rue Michelet 9. 1919. Str. 24. Cena 2 fr. — Spis podaja poskus orisati postanek in razvoj jugoslovanske moderne umetnosti in ilustrirati njeno sedanje stanje z deli, ki so bila razstavljen na jugoslovanski umetnostni razstavi v Parizu začetkom l. 1919. Trojen je izvor postanka moderne jugoslovanske umetnosti, kakor nam to predstavlja Popović: Najprvo kratka doba začetka po politični osamosvojitvi Srbov v prvi pol. XIX.; ta začetek je bil zasnovan na ozadju cerkvene umetnosti, ki se je nahajala že v prav degeneriranem štadiju in so se v nji križali vplivi in spomini na grške, italijanske in ruske ikonopisce nižje vrste. Pisatelj nazivlje to fazo končni štadij stoletnega zastoja obenem pa začetek obnovilnega stremljenja. Nato se pojavijo vplivi akademične umetnosti raznih evropskih kulturnih središč in nazadnje vpliv velikih tokov umetnostnega razvoja zadnje dobe v Parizu, Münchenu, Dunaju in v Rusiji.

To je sevè zunanji hod razvoja, njegova oblika, ki razloži zunanje lice jugoslovanske umetnosti, ne pa njenega pravega lica, njene duše — tega, kar jo dela v splošnem toku svetovne kulture jugoslovansko. In vir za to osamosvojitve je dala jugoslovanskim umetnikom narodna pesem in zgodovina, ljubezen do rodne zemlje in svobode ter posebno narava, kar je naravno pri narodu, ki je bil pravkar poklican od tlačenege v ozki zvezi z naravo živečega naroda k novi vlogi naroda, priobčujočega se celokupni kulturi svobodnega sveta. Tako moramo konstatirati, da je bila v ti fazi razvoja oblika umetnosti akademična, nesvoja, ne osebna, odgovarjajoča tokom v ostali Evropi, novo, lastno pa se je kazalo samo v izbiri sujet-ov, v izbiri tega, o čemer naj govore splošno priznane oblike.

Reakcija proti akademizmu pomeni prihodnjo fazo in tu se pojavijo pri Jugoslovanih prvič čisto umetniški

problemi iskanja individualnega, vsebini in umetniškemu hotenju posameznika in naroda odgovarjajočega izraza. Osnovno potezo tvorita problem umetniške oblike in ž njo ozkozvezane ekspresije — izraznosti.

V ti dobi iskanj in poskušanj se pojavi največji jugoslovanski umetnik sedanje dobe, Ivan Meštrović, ki tvori središče pariške razstave, in katerega umetnost je priznana že v celi Evropi.

Karakteristika Meštrovićevega dela, kot jo podaja pisatelj, se mi zdi prav srečna. Žal, je tu ni mogoče podati v celoti, upamo pa, da se nam ponudi prilika, ko bomo lahko obširneje govorili o njem. Formalna posebnost Meštrovićevega je, da pri njem istočasno nastopajo različni slogi, različni sistemi oblikovnih izrazil, ki se zde na prvi pogled tako različni, da ni nemogoče, da bi površen gledalec njegovih del sploh ne spoznal za delo enega človeka. Mogoče bi tudi bilo, da bi kdo, ki bi vpošteval samo oblikovno stran, proglasil Meštrovića za umetniškega eklektika. Vendar kdor se poglobi v njegovo umetnost, bo našel te oblike v vsakem slučaju tako izrazite, prilagojene temu, kar želi povedati, da resen presojevalec ne bo zmožl vpričo njegovih del izraza eklekticism, ampak se bo moral ukloniti pred vsepronicajočo umetniško osebnostjo, ki se javlja za temi oblikami, na katere pred temi silnimi deli naravnost pozabimo in jim ostane za nas samo postranska podrejena funkcija neizbežnega naznačila, note čuvstvenega tona, preko katerega se sporazumevata gledalec in umetnik. Te oblike zvenijo res paralelno različnim dobam razvoja umetnosti, a tu ž i v é, ker je za njimi, za vsako njihovo potezo prekipevajoča sila, ki jih ugneta tako, kakor jih še ni nobena ne v pretekli ne v sedanji dobi, zato bi bilo napačno, če bi trdili, da so izposojene, da niso ad-ekvatne Meštroviću, katerega si danes brez njih ne moremo misliti, ali da so neprimerne jugoslovanstvu — prebujajočemu se, poskušajočemu svoje sile, ki se še niso prilagodile velikemu toku svetske kulture, h kateri so naenkrat poklicane kot sodelovalke. Zdi se mi, da če so kje upravičeni ti arhaični zvoki, ki so vsekdar spremljali zmagoslavje presnuvše se sile nad neoblikovano materijo, ki so vselej spremljali takozvane konstruktivne dobe v umetnosti in kulturi, — če so kje upravičeni ti zvoki spremljajoči prebujenje stare Grčije k blestečemu kulturnemu razvoju 5. stol. pred Kr. ali srednjega veka, ko so se v »barbarih« zbudile sile in položile temelje kulturi novega veka, — če so kje upravičeni ti zvoki — ponavljam — so upravičeni pri nas Jugoslovanih, ki preživljamo konstruktivno fazo svojega kulturnega razvoja.

Sledeči odstavek (str. 18, 19, 20) se tiče v prvi vrsti Slovencev, zato ga podajam v prevodu:

»Jugoslovani se še niso v polni meri izrazili v slikarstvu. Veliko število mladih slikarjev na ti razstavi nam priča o zares zanimivem umetniškem gibanju. Predstavljajo nam celo vrsto posrečenih platen; toda še nikomur se ni posrečilo popolnoma izraziti svoje osebnosti v kakem delu velikega razmaha, ki bi podalo vzvišeno umetniško rešitev. V nadomestilo za to pa je slikarstvo mnogo bolj različno po svojih smereh in v neki gotovi meri modernejšje od kiparstva.

Na prvi pogled zapazimo skupino slikarjev čisto naturalistične in impresionistične zasnove: Grohar, Jakopič, Jama, Milan Milovanović in Marko Murat (s

svojimi 4 portreti). Vodi jih lirčno razpoloženje in čuvstvo ljubezni do zemlje in ljudi, kakor jih vidi njihovo umetniško oko. Stremijo za rešitvijo problema svetlobe in barv, kjer naj bi prozirale narava in življenje. Presenetljivo se približujejo francoskim impresionistom kot so Sisley, Pissaro, Manet. Toda pri Jugoslovanih začutimo živejši temperament, silnejši smisel za elementarnost v naravi in manjšo umerjenost v izvajanju. Posebno značilne so slike: Hrib, Jesen, Spomlad (Grohar), Vrbe (M. Jama), Žetev (Grohar), Sestre (R. Jakopič), Pripovedka (Jakopič). Zanimivo je zaznamovati posredno vez med temi umetniki in pariškimi impresionisti, ki nas preseneti. Minulo je nekaj nad štirideset let, odkar je neki nadarjen slovenski slikar Ažbe zapustil Pariz. Bil je navdušen pristaš impresionizma. Potem je ustanovil slikarsko šolo v Münchenu. Naravno je, da so njegovi rojaki posečali njegovo šolo, kadar so se mudili v bavarski prestolici ali potovali skoz. Bili so to drug za drugim Vesel, Jakopič, Grohar, Jama in od časa do časa Murat in Nadežda Petrović. Toda najbolj zvesti Ažbetu in impresionizmu so ostali trije iz njegove male domovine, trije Slovenci: Grohar, Jakopič, Jama. To dejstvo je lahko razložiti: Slovenci so bili delj časa in bolj izključno kot drugi Jugoslovani n a v e z a n i na naravo. Oni niso nikdar poznali svobode, tudi ne popolne neodvisnosti. Oni niso bili deležni velikosti pa tudi ne nacionalne sile za časa samostojnega kraljestva; niso pa tudi prenašali posledic tragedije Kosovskega poraza. Njim ni bilo dano boriti se za svobodo z orožjem v roki. Narodne pesmi in tradicije so za nje bolj svet spomin kakor pa intimen in bodreč del njihovega notranjega življenja in moralna osnova narodne zavesti. Tako ne najdemo pri njih razen par verskih slik in nekaj portretov relativne vrednosti, pravega cvetu umetnosti razen v stiku z naravo, v pokrajinskih slikah ali v slikah z dežele. Tako jih je inspiriralo pravzaprav podobno čuvstvo kakor francoske impresioniste. In tako so vstali pred temi Slovenci tudi enaki slikarski problemi. Milan Milovanović in Vavpotič sta prav blizu ti skupini. Vesel, ki smo ga mi prišteli med starejše radi njegove sentimentalnosti v barvah, radi njegove enakomernosti v nekem sivkastem roza, sivkasto zelenem ali srebrikastem tonu, ki je pa sicer prav fin in čuvstven in radi njegovih precej konvencionalnih sujet-ov, spada prav tako radi svoje tenkočutne narave in čuvstvenosti k mladim, ki jim bo ostal dolgo časa tovariš.

Sternén je že manj intimen in manj intuitiven. Vendar pa je tvorni problem postavljen pri njem nedvomno na višjo stopinjo kakor pri njegovih prednikih. On je silnejši in izrazitejši kot slikar. On se ne zadovolji z lirčno harmonijo barv, v katero je zavita narava kot v čudovito tenčico. Pod njegovim čopičem občutimo skoro brutalen stik z materijo, na katero so navezane barve in ki je takorekoč napojena s svetlobo. Odtod silnejši kontrasti in skoro dramatičen izraz.

Da bo razumljiv stavek, kjer pravi, da je Vesela prištel k starejšim, moram omeniti, da imenuje Vesela že prej skupno s Celestinom Medovičem, Ivekovičem, Crnčičem, Muratom itd. med prvimi umetniki-borci za osvoboditev in osamosvojitvev jugoslovanske umetnosti s tem, da so prilagajali in prikrajali umetniška izrazila, ki so jih prevzeli od drugih, jugoslovanski vsebini.

Kot drugo skupino modernih slikarjev navaja skupino Rački, Kliaković itd. z dekorativno in monumentalno tendenco in nacionalnim sujetom.

Tretja skupina pa je sorodna prvi v tem, da skuša biti v prvi vrsti slikarska v ožjem pomenu, na drugi strani pa ima kljub tej potezi močne ekspresionistične tendence, ki se pojavljajo v tem, da reducirajo problem barve in valerjev naravnost na problem oblike in izraza (ekspresije). Podobno kot pri Cèsannu in Manetu gospoduje tudi pri njih problem osvetlitve in poglobitve v ozki zvezi s problemom forme nad problemom barve in tvari. Sem spadajo Kraljević, Bečić, Babić i. dr.

To je v glavnem vsebina Popovićeve brošure. V splošnem nas je prijetno iznenadila po tem, kar smo čitali o razmerah, pod katerimi so naši umetniki v Parizu organizirali to razstavo in o katerih je povedal prav moško odkrito besedo g. Vavpotič v Ljubljanskem Zvonu 1920 (XL) str. 14 sl. Čitali smo sami uvod André Michela v katalogu razstave (»Exposition des artistes yougoslaves au palais des Beaux Arts [Petit-Palais],« Préface), z začudenjem smo čitali tam (str. 13) edino mesto, ki govori o Slovencih in ki ga navaja tudi Vavpotič: »Slovenci so bili predvsem učenci Ažbeta, Slovenca, ki se je izobraževal v Parizu in ustanovil v Münchenu šolo, iz katere so izšli Vesel, Jakopič, Grohar, Jama, Murat, gdč. Nadežda Petrović, ki je dalj časa živela in razstavljala v Parizu.« Kogar to vprašanje bliže zanima, naj si prečita omenjeni Vavpotičev članek in njegovo poročilo o razstavi v »Slovenskem Narodu« l. 1919, št. 99 (»Jugosl. umetn. razstava v Parizu«).

Pripomnil bi nazadnje vseeno še par besed k Popovićevi brošuri sami. Zadnji čas srečavamo namreč vedno pogosteje razne poskuse napisati zgodovino Jugoslovanov kot enoten proces, gledan iz enega vidika in postavljen na enotno gibalno silo. Takih poskusov bi mogli zabeležiti celo vrsto v naši državi sami pa tudi izven nje. Kako izgledajo, si na podlagi kratkih poročil v listih težko predstavljamo, vendar pa nam precej dobro ilustrira en tozadevni poskus (Pavle Popović »Jugoslovenska književnost v Cambridge-u«) referat v Ljubljanskem Zvonu 1920 (l. XL), str. 124 sl. In koliko takih »zgodovin« v večjem in manjšem obsegu je izšlo tekom teh burnih let, vé samo oni, ki je imel priliko dobiti vsaj malo vpogleda v emigrantsko propagandno literaturo v Rusiji, Ameriki in Franciji (ter sevé v Angliji). Tipičen predstavnik te literature je dr. N. Zupaničeva »Ave Illyria!«, o kateri govori prav primerno Lj. Zvon na istem mestu str. 122 sl. in o kateri smo mi molčali, ker je nismo prejeli v oceno, mislili pa o nji in o podobni propagandi isto, kar je Zvon tako zgovorno povedal. — Vendar malo sem zašel! Ostati imam pri jugoslovanskih zgodovinah. Tudi pri nas imamo že tak poskus, vsaj začetek, in tu moramo samim sebi že priznati primerno skromnost, kajti ta knjiga (Melik: Zgodovina SHS) ne obeta niti v reklamni niti v vsebini več kakor podaja in posebno ne več kakor more podati v ti smeri resen znanstvo spoštuječ človek. Še pred kratkim pa smo prejeli iz Bosne reklamno notico, kjer se tak poskus imenuje »prva istorija Jugoslovena... s jedinstvenog jugoslovenskog stanovišta kao cjelina«. Če na kratko označimo vse take poskuse (»s jedinstvenog stanovišta kao cjelina«), vidimo pri večini, da podajajo pravzaprav le

zgodovino Srbov, ki jo malo izpopolnijo z dati o Hrvatih in Slovencih, za kar imamo klasičen zgled pri Michelovem uvodu. Jugoslovansko je v ti literaturi le prepočesto enako skrbskemu. Zato še enkrat poudarjamo, da nas je Popovićeva brošura prijetno iznenadila, kajti tu je dano slovenskim umetnikom nekako tako mesto kot jim ga mora priznati vsak nepristranski opazovalec. Kar pa se tiče slike razvoja jugoslovanske umetnosti, je pa zelo pomanjkljiva, čeprav v splošnem v tem, kar podaja, resnična. To, kar govori o početkih nove jugoslovanske umetnosti, velja pač za srbsko, ne pa za slovensko in hrvaško, tudi nadaljnji razvoj se ne dá za vse tri tako na eno formulo spraviti kot bi rad Popović, čeprav je tu v svojih tezah toliko previdno-splošen, da se dajo sprejeti mutatis mutandis za vse tri kulturne skupine.

Čas medenih tednov Jugoslavije je že za nami, zato bi bilo že primerno, da začnemo zopet trezno misliti in računati. Če smo dosedaj celo v znanosti grešili z najboljšim namenom, da tembolj vkoreninimo zavest naše rodovne enotnosti, posebno pa interese skupnosti, bi danes že prav lahko zopet trezno priznali, da je najsilnejši temelj naše Jugoslavije naša prosta volja, osnovana na spoznanju skupne nevarnosti, skupnih gospodarskih in političnih interesov. Edino ta volja je, ki to neotesano zgradbo drži pokoncu in edino ta volja je, ki jo more in mora vzdržati; vse fantazije, pa naj so tudi znanstveno maskirane, ne morejo na tem nič izpremeniti. Zato bi glede jugoslovanske zgodovine umetnosti poudaril na kratko tole:

Kriva je podlaga, da je jugoslovanska umetnost enotna po svojem značaju, ker le v tem slučaju bi bil mogoč enoten vidik, s katerega bi bilo mogoče podati enotno sliko njenega razvoja. Naša umetnost je namreč prav tako malo enotna kot ni enoten značaj jugoslovanskih plemen. Temu ni kriva samo zgodovinska preteklost, ampak tudi že sama geografska lega, vsled katere morata biti srbski in slovenski temperament popolnoma različna. Da, skupne poteze imamo, toda več ko te je vredno skupno stremljenje, ki nas danes navdaja in ki mora biti čisto praktičnega, treznega značaja, ne pa sanjavega. Skupne poteze se dajo najti tudi v naši umetnosti, a ne toliko, da bi bilo mogoče zavzeti nji nasproti enotno stališče. Kdor pozna par jugoslovanskih razstav, posebno pa kdor pozna naše zgodovinske spomenike in našo ljudsko umetnost, se ne bo prepričal samo o različnosti formalnega značaja, ki je pač v glavnem slučajen produkt zgodovinskih razmer, ampak tudi o vsebinski različnosti, ki je prav tako posebna kakor se razlikuje n. pr. srbska epika od slovenske lirike ali slovenska melodija od pristne srbske ali hrvaške ali v literaturi od obeh hrvaška lepозvočnost. Te temeljne razlike najdemo povsod, kamor pogledamo v zgodovino in tudi v najnovejši dobi; več ali manj je to poudaril tudi Popović, posebno dobro pa je izrazil to svoje spoznanje, ki ga je dobil na podlagi umetniške razstave, v svojem poročilu v Sl. Narodu (l. c.) Vavpotič, ki konstatira, da odgovarja slovenski liričnosti v upodabljalni umetnosti večje razumevanje za čisto umetnost, za umetniške probleme v ožjem smislu; hrvaški melodičnosti dekorativnost, stilizacija, ornamentalna poteza, ki odlikuje hrvatske umetnike od slovenskih in srbskih; srbski epičnosti pa odgovarja tudi v umetnosti neka literarna, pripovedna poteza. To

spoznanje mislim, da je nepobitno in treba ga je sprejeti enkrat za vselej in le oprti nanj bomo mogli res orisati jugoslovansko umetnost kakor je; Popović je to sam slutil, a si nekako ni upal provesti tega spoznanja v dejanje. Gori omenjene razlike se ne nanašajo samo na vsebino jugoslovanske umetnosti, ampak obenem že na njeno formo, saj so čisto umetniški problemi, za katerimi stremé Slovenci, v velikem delu formalni problemi, saj je problem dekorativnosti itd. celo pretežno in eminentno formalen problem. Vendar je jugoslovanska umetnost različna tudi po izvoru in zgodovinskem postanku svojih izrazilnih sredstev. Vplivi, ki so oblikovali eno ali drugo skupino, so bili prav različnega izvora, umetniška tradicija iz naroda in dežele same, ki je ni podcenjevati, je bila pa skoro še bolj različna, dà, si celo skoro tuja. V zadnjem času je sicer vsa jugoslovanska umetnost prošla plast takozvanega impresionizma, a nikakor ne vsa v enaki meri, tudi ne v isti smeri in je izvajala iz te šole prav različne konsekvence, ki se ne dajo razložiti samo iz političnih razmer, ampak imajo nedvomno globljo podlago v duši ene ali druge skupine. — Trdim torej, da bo jugoslovansko umetnost treba vzeti tako kot je, kot konglomerat treh značajev, proslediti razvoj vsakega posebej in poiskati velike osnovne skupne poteze, ki bi jih bilo pozneje mogoče sistematično gojiti, vendar bolj kot pedagoško sredstvo za utrditev jugoslovanske skupnosti in zavesti, kakor pa kot plodonosna zrna za bodočnost. Umetnost si svojih potov ne da predpisovati, ampak raste sama po svoji logiki, kam in kako, si ne da zapovedovati. Označene posebnosti pa niso nikakor tragičnega značaja, nasprotno je ravno v njih utemeljen po mojem prepričanju sedanji in bodoči mik jugoslovanske umetnosti.

Frst.

Gledališče.

Slovenska drama. Slovenska drama v letošnji sezoni: je in ni. — Je nekaj, je volja, je prizadevanje; — ni pa zaokroženja, ni moči, ni celote. — Dramaturg Pavel Golia dela in v delu je rešitev. Odločno se pozna temeljito razkobiljenje repertoarja in smotreno teženje navzgor. Patos izginja, naravno igranje še sicer ni našlo cilja, pač pa stopa po poti, ki vodi k temu cilju. Pa dosega ciljev ni delo enega leta. Preustrojitev se je začela, bacili umetnosti so zašli v truplo slovenske drame, stari okus publike je v razkrajanju, zdi se nam, da se bomo enkrat res dokopali navzgor.

Osobje, s katerim razpolaga naša drama, je pičlo; zato morajo igralci igrati še, kot morejo. Ne škodi sicer to njihovi rutini, a poglobitvi je gotovo v škodo. Izrazite, že gotove osebnosti, ni med njimi. Rastejo, kipe, nastajajo. Zato tudi ni nobena predstava v celoti zaokrožena. Tupatam praskne raketa v zrak, da človek obstrmi; pa se mu za par trenutkov zdi blisk teman. So posamezni trenotki, ki vžgo, ni pa gorke celote. Je iskanje in hotenje do zvezd, a noge se dotikajo še vedno zemlje.

Tri moči imamo, ki so že našle pot in ki romajo v vsaki igri po drugi, novi, neizhojeni poti. Tem trem je njihova notranjost zunanost igre in njihova zunanost zrcalo notranjosti: Rogoz, Šest in Šaričeva. O Osipovič-Šuvalovu bi rekel Gorenjec: »Kar mormo, smo pa!«

Ostali še iščejo potov in steza; marsikdo od njih (Šubic, Pregarc, Martinčević itd.) si je dal nabiti dve vrsti žeblice v čevlje, ker ve, da je pot, po kateri mu je hoditi, trda. Zato smo veseli njihovih korakov in stopinj, ker vemo, da se bomo nekoč odpočili ob njih.

Repertoir v prvi polovici sezone ni bil slab; v primeri s predvojnimi repertoarjem je naravnost dogodek. Trapastih burk, ki bi jih človek privezal za kol sredi travnika in bi se začele same od sebe pasti, letos sploh ne igrajo.

Jugoslovanskih del so igrali troje: Nušičevo »Protekcijsko«, Petrovičev »Gozd« in Donadinjevo »Brezdno«. Ruse smo gledali štirikrat: Andrejev »Dnevi našega življenja«, Čehov »Striček Vanja«, Gogolj »Ženitev« in Gorkij »Na dnu«. Manj ugajali so Francozi z igrami »Tat«, »Korenček« in »Nočni čuvaj«. Poljsko-nemška Rittnerjeva »Mimogrede« tudi ni kdovekako užgala; pač pa je Strindbergov »Oče« zdramil Ljubljano in tudi Knoblauchov »Favn« se je izkazal.

Domačih iger sem naštel četvero. Šorlijev »Na Pologu« je imel lep zunanji uspeh; poročevalec sam igre ni videl. Ognjeni krst rampne svetlobe je prestala Stanko Majcnova »Kasija« jako častno. Ime Majcen si bo treba zapomniti. Ni dovršena umetnina, saj je prvenec. Ima pa esprit, kultivirano kulturo, fin dialog, poglobljeno duševno analizo, skratka, srednjeevropski krogi, brez tipično slovenskega sicer, vendar šik. To je suknja iz angleškega blaga, podložena s svilo, izdelana v prvovrstnem salonu: Oscar Wilde, zabeljen s Fackel-Krausom in začinjen s Petrom Altenbergom. Igrani manjka sicer še napetosti dejanja in smotrenosti tehnične ekonomije, vendar sem prepričan, da bi »Kasija«, če bi jo napisala evropska literarna kapaciteta, romala po vseh večjih odrih. Okusna, spretna in za Ljubljano-nova šestova režija zasluži poglavje zase.

Z Ivan Cankarjevimi »Hlapci« je Ljubljana videala na odru vseh šest njegovih iger. Meni se zde »Hlapci« v primeri z drugimi Cankarjevimi igrami necankarski — kakor bi pil cviček na šampanjec. Morda zato, ker je ideja igre v letu 1920 samo še zgodovinsko aktualna in interesantna, morda zato, ker sem se zagrizel v misel, da bi smel samo Borštnik igrati glavno vlogo, morda zato, ker sem pogrešal v načinu igranja podčrtanega naslova igre. Morda doživimo kdaj cel cikel Cankarjevih iger in tedaj bo ta satira ne samo kulturni dokument naše nekulturne preteklosti, ampak ozadje Cankarjevega boja za pravice tlačenih.

Funtkov »Kristalni grad« se mi zdi kakor »Kapellmeistermusik«. Od vsepovsod nekaj, od nikoder nič. Samo vrabci imajo oblečeno palico za živega človeka. Tudi mi ne moremo smatrati teh notranje nečutenih stavkov, teh od slučaja vojenih prizorov, teh neresničnih in praznih dolgovoznih dialogov za umetnino. Če priznamo avtorju pošteno »voljo«, moramo »moč« odločno tajiti. Ne udajajmo se onemu madjarskemu šovinističnemu principu: »Ker nas je Ogrov malo, še morilca lastne matere ne smemo obesiti.« — Druge vrline pri najboljši volji nisem našel na igri, kot to, da je bila ob 1/10 že končana. Funtek je izboren prevajalec in kritik, sploh dobro reproducira; če pa ustvarja sam, je pa brezdvomno samo epigon, torej ne produktiven.

Adolf Robida.

Marijonetno gledališče. Pred par meseci se je otvorilo pri nas prvo marijonetno gledališče, ki ni brez pomena za našo kulturo, kot bi mislil marsikdo, ki ga prišteva v krog cirkusa ali potujočih komedijantov. Da označim, kako staro je marijonetno gledališče in kako velik pomen in vrednost mu predpisujejo, naj navedem samo par citatov znamenitih mož, ki so se pečali s tem in ki dovolj jasno označujejo kulturni in etični pomen teh gledališč ne samo z ozirom na otroke, ampak tudi za odrastle, ki ga je pridobilo v zadnjih par desetletjih, ko se je zopet razvilo splošno zanimanje zanj. Napredek je bil viden, otroška veseloigra, ki je hotela sprva samo zabavati, je dobila bolj globok pomen. Naj navedem, kako je opisal Rehm Gašperčka, to dušo marijonetnega gledališča, in orisal v par krepkih potezah razvoj marijonetnega gledališča skozi tisočletja:

»Gašperček, ta imenitni duh pravega spoznanja o človeku, ki plava prost vsakih vezi nad vsemi stvarmi, se vedno zopet vzbudi, četudi spi nekaj časa. Od prvega početka, ko se je prikazal na odru, pa do najmlajše dobe človeške kulture, je ostal neizpremenjen. Predstavniku hladno se smehljajočega ljudskega humorja na komedijo življenja je zagotovljeno večno življenje. Njegova pot, ki pelje skozi tisočletja, je označena z eno samo ravno črto. Da, Palihinelov Gašperček s svojim humorjem in svojim zdravim norčavim modrovanjem se stika z najstarejšimi tradicijami človeštva, on lahko zasleduje svoj izvor do onega marijonetnega klovna Indov, ki ga je dognal učeni raziskovalec Chankar Pandurang; ta klovn se je imenoval Bidusaka, ki je že dolgo pred kraljem Kalidasa očaroval lepote željni narod Hindu s svojimi krasnimi pesnitvami in je predstavljal smehljajočo se resnico na bregovih reke Ganges.«

Jasno je, da se je marijonetno gledališče v teku časa mnogo izpremenilo in izpopolnilo, glede vsebine iger, igranja in tehnike same. Le Gašperček je ostal njegov verni spremljevalec, neumoren ljudski humorist in filozof. Spremenil se je samo v toliko, v kolikor je dobilo gledališče v splošnem resnejšo podlago in se je etično poglobilo, posebno za časa pisatelja Poccija, ki polaga v svojem »Prologu« Gašperčku tole karakterizacijo na jezik: »Komedijska, pa bi Gašperčka ne bilo zraven? Svoje stare pravice si ne pustim jemati! Kjer je komedija, tam mora biti tudi Gašperček zraven, da je bolj zabavno, zakaj človek mora imeti tupatam malo veselja, da ne joče krvavih solz na tem žalostnem svetu, kjer si stiska in beda podajata vrata.«

Kako pojmovanje vlada v onih krogih, ki se pečajo mnogo z vprašanjem marijonetnega gledališča in kak pomen mu predpisujejo danes, je razvidno iz mnogo citiranih besed pisatelja Luxa, ki pravi:

»Lutkarske igre so več nego otroške igre. Don Kihotov duh živi v njih še dandanes. Med tem, ko stremi veliko gledališče po vedno večji realni resničnosti, in si na ta način omejuje možnost predstavljati vse vprek, se lutkarska igra s svojimi nepopolnimi sredstvi vzdržuje vsakega tekmovanja za resničnost v korist večjih iluzijskih možnosti. Njena dovršenost obstoja ravno v njeni nepopolnosti. Lutke so le splošne veličine človeške prisposobe brez osebnih vrednot, so enostavno simboli. One uresničujejo vse pravljicne umetnosti. Pesniških namenov ne morejo pokvarjati. Ni nevar-

nosti, da pozabijo, da so samo blago, mrtva tvarina, ki ni podvržena drugim zakonom, nego onim narave in igre. Na srečo predstave nimajo lastne zavesti. Imajo pa dušo, ki je fizikalčno pravilo in ki se zove težišče, nahajajoče se v notranjosti lutke. Vsak gib, vsak tresljaj te duše sproži ritmično igro členov, nihajoče krivulje, ki jih opisujejo krog telesa. Tako konča vsaka razburjenost v harmoniji, vsaka linija je blagoglasje, korak in gesta sta ples, vidna godba. In ker se vse vrši na najenostavnejši način, je neka posebna neomadeževanost v teh kretnjah, katere so v stanu imeti le popolnoma brezvestna telesa ali pa ona z neskončno zavestjo, torej le lutke in božanstva. Na žicah viseča lutka je kakor božanstvo brez zemeljske teže; skrivnostne moči jo gibljejo in usposabljaajo delati reči, ki so umrjočim nemogoče. Čudeži, bajka in tudi satira se dajo v marijonetnem gledališču prepričevalno predstavljati, in bili so časi, ko so imele najbornejše figure več uspeha nego najboljši igralci svojega časa. Sveti misteriji, Rabelais, Gargatua in Pantagruel, bajka o Faustu so spadale k najpriljubljenejšemu repertoarju in so našle navdušeno in hvaležno občinstvo.

Skrivnostna, čarodejna sila lutke z zabavo, katero podaja v poljudnih marijonetnih gledaliških otroškim dušam, še daleko ni izčrpana. Čaka zopetne oživitve. Mi vemo, da niso Maeterlinckove mistične igre, katerih nežnost in globoko simboliko tlači na odru zemeljska teža naturalizma, zamogle dobiti nobenega sposobnejšega interpreta, kakor ravno lutke, za katere so bile tudi prvotno mišljene. Pa mogoče tudi Shakespeareove drame, posebno pa oni komadi, kjer si stopajo nasproti slično stvorjene osebe v naglo se menjajočih prizorih, kakor v »Komediji zmot«, pridejo lahko v marijonetnem gledališču do nezaslišanih učinkov. Pa tudi narobe bi lahko lutkarski igri prirojeni preprosti in impresijonistično dekorativni slog utegnil blagodejno vplivati na velike odre, katere tlači mora naturalizma. V tem slogu si predstavljam gledališče, kjer stoje v ozadju velike preproste in jasne barve, pred katerimi se v bledih goblenskih tonih in v enostavno velikih kretnjah neplastično in skoraj neresnično ter nadčloveško dvigajo delujoče osebe in kjer tvori celo prizorišče neko neskončno nežno sinfonično spremljanje govorenega pesniškega umotvora, na kojega bi se moralo poskušati osredotočiti vso pozornost gledalca. Naj se o tem misli kakorkoli, neko vrsto pesniških proizvodov, ki bi zahtevali tak oder, je mogoče predstavljati za sedaj le z lutkami. Ker ravno, kar je najbolj pretresujoče, nadčloveško, globokoumno, se da najbolje razumeti, ako se to predstavlja v najmanjšem merilu in najbolj enostavno, torej v marijonetnem gledališču.«

K temu nimam pristaviti nobene besede več. — Misel za marijonetno gledališče je pri nas gojil prvi g. slikar Milan Klemenčič, ki je že več let izdeloval lutke v ta namen. Pridobival je prijateljev v ta namen in toliko javnosti, da je dovoljno gmotno in literarno podprt lahko začel z delom in nam ustvaril prvo marijonetno gledališče na našem jugu sploh. Že iz prejšnjega sledi, da marijonetno gledališče ni nova in osamljena naprava in polagajo vanj veliko važnost in skrb, je umetniško vsestransko podprto in se zdi kot dragulj v narodni kulturi, kot dragocena igračka, ki se je tudi oči odraslega prijetno razveselé. Znamenito je po svojih

marijonetnih gledališčih Monakovo, tudi Praga ni zadnja (kjer izhaja list »Loutkar«), zadnje čase so začeli posvečati lutkam veliko pažnjo v italijanskih središčih. G. Klemenčič se je učil v tem oziru v Monakovem. Če je pri gledališču kje na mestu slikar, je tu gotovo na mestu. Kulise, lutke, obleka, vse je njegovo delo in to delo mora vršiti od igre do igre vedno za vsako igro posebej. Cela predstava se zdi kot enotna, do zadnje potankosti dobro izdelana umetnina. Kdor je že videl marijonetna gledališča drugod, mora pritrditi, da v tem oziru naše gledališče ne zaostaja za drugimi. Tudi zastor, ki je Vavpotičevo delo in ki predstavlja živo množico, da jo komaj razločiš iz prerivanja, je dober in se prijetno poda v okvir ostale scenerije in obeležja. Samo eno je, ki moti; neka nesorazmernost med odrom in lutkami ter dvorano. Ali so lutke premajhne? So ponekod tudi večje lutke kot so te, a povečini gledališč ne. Tedaj je dvorana prevelika; za tako gledališče bi si hoteli malo, lepo, intimno dvorano, v katero gre za tretjino manj oseb kot v to. Lutke imajo povprečno velikost 30 cm in jih imamo danes že lepo število. Nikakor ni malo delo izdelati veliko število lutk, katerih vsaka mora imeti svoje značilne, zelo krepke poteze, da od blizu učinkuje zelo grdo, kot karikatura in pride šele v neki daljavi do prave veljave.

Edini pogršek pri našem marijonetnem gledališču je ta, da ne igrajo igralci. Vodja gledališča mora biti ravnatelj, dramaturg, režiser, igralec, kulisni slikar, poleg tega da so tudi lutke njegovo delo. Teža v začetku ne moremo zameriti, če pomislimo, da je osobje naše drame silno majhno in preveč zaposleno, in da je treba za igro z lutkami posebnega talenta in mnogo neutrudljive vaje, da pridobi spretnosti in jih zna voditi ter spremljati besede s primernimi kretnjami. Sitno je zato, ker igrajo začetniki, ki morajo poleg tega igrati po dve ali še več vlog in se premalo čuti glasovna razlika med posameznimi osebami; tudi karakterizacija v govoru slednje osebe je premalo dosledna in krepka. Toda to so stvari, ki se od dne do dne popravljajo, in upanje imamo, da se v kratkem času razvije gledališče do popolnosti. Tudi danes vzbudi to gledališče dovolj močno iluzijo; že pri prvih predstavah se nam je zdelo, da žive osebe, ki so pred nami, čutili smo z njimi — in aplavz, ki je sledil, nikakor ni bil namenjen onim, ki stoje zadržani in igrajo, in tudi ne narejenim lutkam, ampak življenju, ki je velo iz njih. In če je doseglo marijonetno gledališče to, je doseglo uspeh.

Pri otvoritveni predstavi, o proizvodnji katere sem med tem že izrekel sodbo, so igrali znani »Prolog« in pravljичno igro »Čarobne gosli« z neizogibnim Gašperkom, ki se je Slovencem predstavil prvič. To dvojje je spisal znani lutkovski klasik Franc Pocci. Teža moža imenujejo tudi Shakespeareja lutk; njegove igre se bodo pri nas igrale še mnogokrat, zato vsaj par besed o njem:

Franc Pocci je bil rojen dne 7. marca 1807 v Monakovem; že zgodaj je pokazal nadarjenost za umetnost sploh, Bil je dober karikaturist, najbolj znan pa je bil kot pisatelj, ne toliko po svojih delih resne vsebine, kolikor po svoji lutkarski dramatik. On je bil prvi, ki je lutkovsko igro poplemenil in jo dvignil na višino; bil je mnenja, da obstoja marijonetno gleda-

lišče ne samo radi zabave, ampak zato, da vpliva vzgojno na duha otrok in jih poplemeniti. To mišljenje je dalo podlago za etično jedro, ki ga imajo njegove igre. Iger je spisal zelo veliko, povečini pravljичne vsebine; skoraj v vseh živi svoje večno življenje Gašperček Larifari, ki je nositelj pisateljeve ironije in humorja.

Obeta se nam tudi slovenska marijonetna literatura. Tako bo malo gledališče, ki ga nekateri do danes še opazili niso, dalo poguma vsem delom naše umetnosti in prispevalo k naši kulturi več, kot moremo od njega pričakovati. Ta začetek pa ni vreden hvale samo radi tega, ker je začetek, ampak zato, ker je že ob rojstvu zelo krepko spregovoril.

France Bevč.

Glasba.

Josip Pavčič: **Klavirski album**. — Cena 16 K. — Glasbena Matica je izdala za leto 1919 klavirski album Josipa Pavčiča. To je zbirka narodnih pesmi, katere pa so vže večinoma, za klavir prirejene, pred leti izšle v založništvu Schwentnerja. Posamezne pesmi se odlikujejo po prikupljivi harmonizaciji in so tako prirejene, da jih lahko tudi začetniki obvladajo, posebno one na prvih straneh približno do št. 28. Tudi imitacija ure v št. 18 stran 9, se bode našim malčkom gotovo dopadla. Da bi pa imel ta klavirski album glasbeno vzgojevalni pomen, kakor to obeta naslovna stran, to po mojem naziranju ni pravilno. Iz pedagoškega stališča vzeto, zamore ta zbirka narodnih pesmi služiti v razvedrilo, posebno onim, ki se neradi strogo sistematično uče klavir, nikakor pa ne more biti vzgojevalno sredstvo pri pouku klavirja. Vže iz tega razloga ne, ker so nekatere pesmi na zadnjih straneh nekoliko neklavirsko postavljene. Na strani 29, št. 68, se je vrnila neljuba pomota, predpisan je $\frac{3}{4}$ takt, pesmica se pa giblje v $\frac{2}{4}$ taktu, kar je menda korektura prezrla.

J. L. G.

Iz koncertne dvorane. Ob vprašanju, kako se goji v Ljubljani glasba, bi človek najraje obmolčal, kajti, odgovor na to vprašanje bi napravil na radovednega vprašalca skrajno neugoden vtis. Tupatam se oglasi popotnik, ki se mu je na potu zazdelo dolgčas, in jo zavije v Ljubljano, da tudi tam nekoliko zasvira ali zapoje. Ljubljana ga ponavadi potem spravi v razpoloženje, da mu je mogoče z veseljem kmalu zopet oditi. Iz simpatije do glasbe, pa tudi do umetnikov, se pri nas koncertna dvorana namreč ne napolni pogosto. Kadar se pa to zgodi, so bili zato odločujoči zgolj zunanji, za umetnika popolnoma nepreračunljivi vzroki. Vendar bi bilo krivično misliti, da leži glavna krivda tega dejstva v občinstvu.

Dejstvo je, da je koncertnega življenja v tej polovici sezone (dva meseca) naravnost primanjkovalo. Število koncertnih prireditev je bilo tako pičlo, da bi prišle na vsakih štirinajst dni komaj po ena. To je za mesto s tolikimi prebivalci in zlasti s tako pomembnostjo, kakor naj jo ima Ljubljana, odločno mnogo premalo.

Glavni vzrok temu je iskati v pomanjkanju koncertne agenture; delo, ki ga v nadomestilo opravlja Glasbena Matica, je brez načrta in brez prave pod-

jetnosti. Zato so koncerti v Ljubljani le kombinacija neke vrste slučajev in od teh drobtinic živimo. Ranjki Štefè je znal bolje pridobivati izvršujoče moči in delati senzacijo. Oboje pa je potrebno, če hočemo, da se koncertno življenje razvije do nekoliko večje živahnosti. Ko bo cela uprava v dobrem tiru, bo šele mogoče valiti krivdo na občinstvo, če se bodo pokazali zli znaki, ki se bodo vedno zopet povračali. Zdaj se to še ne dá zanesljivo konstatirati. Seveda: občinstvo tudi ne izpolni svoje dolžnosti, če poseti koncerte, ki so boljši, v tako malem številu, kakor se je to zgodilo pri koncertu **Ličar-Thierry**, kjer je bil obisk naravnost škandalozen — pa tudi pri drugih (Prihoda, Krajanski), medtem ko je bila udeležba pri nekaterih šibkejših mnogo boljša. Če pa celo takih ljudi, ki bi neradi videli, da jih ne prištejemo k inteligenci, od boljših vprizoritvev izostane tako očitna večina, potem moramo čez njo napraviti križ in jo prideliti širšemu občinstvu. Kdor je imel priliko hoditi h koncertom drugod, je lahko opazil, da sestajajo obiskovalci iz ljudi, katerih stremljenje je, izpopolniti se s pomočjo umetnosti. Vsled te lastnosti dajem takemu občinstvu — najsi bo še tako na nizki stopnji kulture — prednost, pred zgoraj omenjeno inteligenco. Poslednja si nadeva to ime, da uživa spoštovanje družbe, ne da bi se zavzemala za zanimanja vredne stvari, kaj šele, da bi bila zares inteligentna. Če se ta inteligenca ne spremeni, jo bo treba nadomestiti z boljšo. Od prireditvev, na katerih so nastopili slovenski izvajalci, je bil klavirski koncert **Antona Trosta** po izbranem sporedu, rekel bi, najbolj umetniški, najbolj eliten. Razen tega je ta nastop v naši glasbeni zgodovini korak, kakršnega beležimo prvič. Anton Trost je prvi slovenski pianist, ki je imel toliko vere in zaupanja vase, da si je upal že večkrat samostojno napraviti koncert. — Skoraj iznenadil je nadvse častni nastop, kjer je pod vodstvom g. Jeraja prvič v javnosti igral **godalni orkester »Orkestralnega društva«**, ki je za kratko dobo svojega obstoja pokazal neobičajen napredek. Izvajanje je muzikalično daleč presegalo naše pričakovanje, kar budi v nas željo, da bi ga kmalu zopet slišali.

Potem je nastopil g. **Ciril Ličar** s svojo sijajno igro, ki je pokazala, kako dozorelo pojmovanje in koliko dobrega okusa ima, kako popolno obvlada vse tehnične težkoče in kako postavlja v ozadje tehniko, da dobi umetniški izraz tem večji pomen. Njegovo igranje je znamenito.

Pevska zveza **»Ljubljana«** je nastopila z različnimi narodnimi pesmimi. Na koncertu so se proizvajale izključno skladbe za zborovo petje. Dober je bil zlasti mešan zbor. Končno je priredil koncert ljubljanski **»Slavec«**. Baritonist **Levar** je pel dva solonapeva Fr. Gerbiča.

Od neslovenskih interpretov moramo v prvi vrsti imenovati mladega češkega vijolinista Vaša Prihoda, ki je tehnično dobro izučen, in ima precejšnje umevanje za glasbo, vendar še ni dovolj pregnanten v izražanju. — Da se drugod narodna pesem goji bolj kakor v Sloveniji, nam je dokaz koncert **»seljaškega«** zbora iz Medjimurja. — O koncertu **K r a j a n s k e g a** ne morem govoriti, ker nisem bil prisoten.

Skladbe, ki so prišle v tej polovici sezone na spored, so bile povečini tujega izvora. Od slovenskih umetnih skladb se jih ni proizvajalo niti ducat, kar se

jih je pa proizvajalo, so bile ponavadi šibkejšega kova. Tudi narodnih se je pelo komaj dober ducat. Od drugorodnih kompozicij so bile predavane nekatere dobro uspele, kakor **Cesar Frank**: **»Samota«** za gosli in klavir, in pa **»Preludij, koral in fuga«** za klavir, in **»Debussyjev kos za klavir, Chopinov B-mol in Cis-mol Scherzo ter Balada v As-duru, Griegovi »Dve elegični elegiji za godalni orkester«, I. in IV. stavek iz Dvořakove »Serenade za godalni orkester«, Čajkovskega »Elegija« za godalni orkester, Vítězslava Novaka »Sonata eroica« in drugo.**

Od pevcev so nekateri nastopili parkrat, samostojnega koncerta pa ni dal nobeden. Edina, ki je nastopila z nekoliko obsežnejšim programom, je bila gđc. **Thierry**.

Iz predstoječega je razvidno, da negovanje glasbe v Ljubljani še ni kaj posebno razvito. Upajmo v boljšo bodočnost.

Zamolčati ne smem še nekaj. Odkar je naša država postavila **»Filharmonično društvo«** pod vladno nadzorstvo, bi koncertno življenje v Ljubljani imelo zaznamovati važno pridobitev — pridobitev koncertne dvorane, ustrojene in uporabne le za glasbo. Poštne in brzojavne ravnateljstvu za Slovenijo se je poljubilo tega prostora in sili vanj vedno bolj, dasi ni nobenega dvoma, da bi že dobili tudi drugod kak prostor za svoj **»ekonomat«**. Če mora dobiti stanovanje vsak častnik, ga bo moglo tudi imenovano ravnateljstvo za svoj **»ekonomat«**. Zasedena dvorana je edina v Ljubljani, ki bi bila za glasbene prireditve vedno na razpolago, je v ta namen zidana in vsled tega najbolj primerna. Zlasti za koncerte, kakor so: klavirski, komorni, pevske prireditve posameznih solistov, recitacijski itd., je ta dvorana edina, ki pride v poštev. Nadomestiti je ne more v Ljubljani nobena druga. Če je svoječasno kraljeval v naši operi **kino**, a se danes nahaja v koncertni dvorani **»ekonomat«** ali **podomače magazin**, je razlika presneto mala. Oboje je škandal prve vrste. Za poštno in brzojavno ravnateljstvo ni tu nobenega izgovora, edini, ki bi ga mogli še upoštevati, bi bil, da ti ljudje za umetnost nimajo nobenega zmisla ter so jim poštni papirji bolj dragoceni kakor prospeh naše umetnosti.

Marij Kogoj.

Opera v prvi polovici sezone 1919/20. Človek, ki je lansko sezono obiskoval gledališče, si je mogel misliti, da je ta sezona pač po dolgem molku zopet prva in da morda zato nosi na sebi znake nedoletnosti. Vendar, če je iz tega ozira lansko sezono kedo presojal našo opero tako milo, ni povoda, da bi moral storiti tako tudi še letos. — Poglejmo si nakratko, kaj je to polovico sezone nudil operni repertoar: **Pikova dama, Rusalka, Rigoletto, Mignon** na eni, **Hoffmanove pripovedke, Bettelstudent, Lepa Helena, Coppelia** — kraljica lutk na drugi strani. Poleg teh so ponovili nekatere opere iz lanskega repertoarja. Iz slovenske glasbene literature se ni dalo nič. To zadostuj!

Do uprizoritve opere **»Mignon«** je imel obiskovalec obupen vtis, ker ni vedel, kaj naj pričakuje od muzikalne anarhije pod vodstvom g. Rukavine. Bojazen bi bila utemeljena, če bi ne bila prišla nenadno pomoč od drugod in omogočila glasbi eksistenco ter vrnila v

gledališče zmisel zanjo. Z opero »Mignon« je prišel na plan drugi kapelnik g. **Brezovšek** s tako vestno naštudirano prireditvijo, da jo smemo in celo moramo imenovati v muzikalnem oziru prvo dostojno uprizoritev letošnje sezone. Razlika med njo in med izvajanjem drugih opernih del je bila tako očitna, da je bilo občinstvo po vsej pravici presenečeno in je kapelnika koj po uverturi počastilo z aplavzom. Bila je to sploh prva predstava, kjer je orkester več nudil kot solisti, medtem ko je stal pod vodstvom g. Rukavine vedno daleč za solisti.

Orkester ima dovolj dobrih moči, med temi izborne interprete in bi bil lahko prav dober, dà, pod gotovimi pogoji tudi izvrsten; zato g. Rukavini dvakrat zamerimo, da fingira prvega kapelnika.

Naša opera ima letos nekaj novih moči, o katerih naj tudi nekoliko spregovorim. Najprej gđč. **Ziková**, ki je že v Hoffmanovih pripovedkah pokazala svoj dober glas in je pozneje v vlogi Rusalke ž njim popolnoma prodrila. Kakor je videti, ima vse sposobnosti, da postane najboljša pevka. Njena glavna vrlina je, da ima veliko simpatijo do izrazitosti v glasbi in v petju, da poudarja pevno stran tega, kar prednaša, da se popolnoma in brez pridržka vživi v glasbo, da je pravzaprav ne prednaša, ampak živi in da ne podredi glasbe svojemu značaju, ampak sebe glasbi. Njeno petje izraža obenem veliko ljubezen in spoštovanje do glasbe in je ravno zato tem bolj simpatično. — Druga moč, ki jo moramo pozdraviti na našem odru, je gđč. **Thierry**. Njeno petje skuša dati vsakemu tonu neko posebno barvo, izmeriti mu obseg in moč. Način petja, kakor ga ima gđč. Thierry, bo napravil kedaj na poslušalca globok, nenavaden vtis. V njem je nekaj strogega, pripovednega, recimo baladnega, kar bo preneseno v liriko napravilo označeni vtis. Obe pevki zastopata čisto različen način petja; če smemo rabiti primer, je razlika med njima nekako približno taka, kakor med petjem *Jesitze* in *Emmy Heim*.

V »Pikovi dami« smo imeli priliko poslušati gostovanje g. **Wurscherja** iz Prage, ki se je v vlogi Hermana pokazal dobrega, rutiniranega pevca in razumnega igralca. Imel bi bil ostati pri nas, kaj ga je pravzaprav odgnalo, ne vem.

Sedaj ima naša opera toliko dobrih moči v orkestru in med solisti, da bi v pravih rokah lahko bila — upam si trditi — izvrstna. Gospodične *Ziková*, *Richter*, *Thierry*, *Medvedova*, gospodje *Stepniowski*, *Drvota*, *Kovač*, *Levar*, *Rumpel* so vsi zato dovoljno jamstvo. Poleg teh je še cela vrsta ljudi, ki se dajo dobro uporabiti. G. **Brezovšek** napravi, kar more; toda težko je napredovati, če je nekdo pri gledališču, ki vedno zopet podere, kar se napravi. Najhuje pa je, če ima mož s to lastnostjo v gledališču glavno besedo. Tako je namreč še mnogo težje. Mi bi lahko imeli opero, na katero bi bili res lahko ponosni; kakor sem že povedal, se je ta možnost dejansko tudi pokazala, žal, še ne tako pogosto, kakor bi želeli. Zadnje čase, ko se je razpravljalo o poddržavljenju gledališča in je prišlo na površje vprašanje intendanta, je nastalo v nekaterih prizadetih krogih veliko vznemirjenje, zlasti ko sem se drznil ob priliki uprizoritve opere *Boheme* popolnoma nezastrito povedati svoje mnenje o sedanjem intendantu. Rešitev vprašanja poddržavljenja pričakuje mlada generacija

popolnoma mirno, ker se zanese na delazmožnost in impulzivnost svoje struje in je prepričana, da je njenemu stališču sojena zmaga.

Marij Kogoj.

Cerkven koncert Cecilijinega društva za stolno župnijo. Dne 10. marca smo imeli po vseh vrtočlavih plesnih in svetnih prireditvah mirno točko v našem umetniškem življenju: cerkven koncert. Ta zasluži, da ga zabeležimo in izpregovorimo nekaj besed o njem. Važnost ima po svoji tvarini: vseskozi resne in umetne skladbe; odličen je po svojem osredju: v posvečenem posloplju, kjer ne vpliva senzacija ure, ne odločuje družabni žig, ne motijo nikogar toalete; pozornost obrača nase po posebnih odnošajih, kakor n. pr. s tem, da je uporabil tudi orglje, katerih Ljubljana nima v nobeni koncertni dvorani, blagodejno in umetniško odlično je vplival s tem, da občinstvo ni motilo s ploskanjem utisov skladb in da se je začel ob napovedanem času.

Sodelovali so samo domači umetniki, dirigentje, organist in zbor. Proizvajali so razen domačih tudi skladbe drugorodnih umetnikov in s tem pokazali, da jim tudi tuje hiše niso nepristopne in se spoznajo v njih.

Sporod je bil, osobito glede izmere, vzoren. V Ljubljani stojimo še vedno na seljaško-nekulturnem stališču preobilice pri svojih zahtevah. Cerkven koncert je nudil šest točk, katerih izvajanje je zahtevalo poldruugo uro, tako da nihče ni bil prenasičen in je mogel vsakdo slediti do konca in z užitkom.

Kar tiče posameznih točk, je bila prva predigra v a-molu, ki jo je zložil Danec Niels Viljem *Gade* (1817—1890) vseskozi neoporečna, za orglje zamišljena skladba, o kateri pa ne moremo reči, da ima mnogo tistih tajinstvenih severozemskih potez, ki jih kažejo drugi Danci, Švedi in Norvežani (*Ahlström*, *Grieg*, *Svendsen* i. dr.); pač vpliv nemške romantične šole.

Kanonik dr. *Kimovec* (rojen 21. sept. 1878) je zložil v proroškem čutu z ozirom na naše nove odnošaje »Staroslovensko mašo«, t. j. rimski ordinarij v staroslovenskem prevodu. Delo je posvečeno ljubljanskemu vladiki dr. *Jegliču*. Za naše dni in za občinstvo je bila ta točka najzanimivejša. Moderna skladba je. Prvi pogled na partituro presenetli za trenutek, a skladba je preprostejša, kakor bi bilo sklepati po razsipno uporabljenih akcidencijah; teh se našim zborom ni treba bati: maša je lahko izvedljiva primerno izvežbanim zborom. Instrumentacija ji daje blesk in sijaj. Gospod skladatelj si je stavil nalogo, da uglasbi mašo kratko in jedernato. To je tudi res dosegel — a na račun enotnega učinka; dr. *Kimovec* je prevzel tu vlogo glasbenega *Tacita* s svojo brevilokvenco: kratki stavki se uveljavljajo vsak sam zase, kakor čudaki med ljudmi, ki nočejo občevati med seboj. To svojstvo podčrtava še bolj menjavanje tonovskih načinov, ki so zanimivi, dobro uvedeni in premosteni ter dajejo skladbi živ in pester kolorit, pri vsem tem pa pospešujejo vtis paraktične uredbe. — Dasi je maša lahko izvedljiva, imajo vendar pevci precej težavno nalogo glede fizične vztrajnosti, ker so vedno zaposleni, posebno v večjih delih maše; g. skladatelj jim je pustil samo na dveh mestih malo oddiha: »Blagoslovljen« ima pred »Osanno« tri in »Aganče« pred tretjim vzklikom dva takta medigre. G. skladatelj si pošteno nič ne prizadeva, da bi utajil

vpliv svoje dunajske šole; instrumentira vrlo spretno in prav tukaj se javijo reminiscence Mozart-Haydnove in njune epigonske dobe, posebno pri sklepkih.

Tretja točka je bila božična skladba za orglje, zložil Enrico Bossi (roj. 1861), prvi med modernimi organisti v Italiji. Motive je dobil pri italijanskih du-darjih ter jih je poplemenitil s svojo umetnostjo. Skladba je preprosta, lahko pojmljiva, a ne prav lahko izvedljiva.

Četrta točka je nudila dva mešana zbora s spremljevanjem orgelj: »Bažena noč« in »Zdrava o nebes Kraljica«. Prvo je zložil o. Hugolin Sattner (roj. 29. nov. 1851), drugo dr. Fr. Kimovec; obe lepi, polnodoneči skladbi in izvorni v invenciji, moderni v harmoniji.

Na petem mestu je bila druga glavna točka tega večera, koncert za orglje (g-mol) s spremljevanjem orkestra, obsežna skladba v treh delih od Jos. Rheinbergerja (* 1839, † 1901). Umetniško stoji ta glasbo-tvor na prvem mestu med vsemi, ki so jih izvajali. Bujna invencija, duhovito predelana, dinamično in agogično ustrojene tonovske mase v dojmiljivi obliki, polne blago-glasja, ki se ga človek navzlic širokemu razprejanju ne naveliča. Najboljše skladbe Rheinbergerjeve so name-njene orgljam; izmed tega umetniškega zaklada je izva-jani orgeljski koncert (op. 177) največje delo njegovo. Za umetniško smer gospoda stolnega kapelnika Stanka Premrla je značilno, da se je lotil tega bisera — in težavne skladbe. Rheinberger vobče ne zahteva virtuoznosti; a pri tej skladbi zahteva celega organista, ki ima v oblasti svoj inštrument, ki je vztrajen in se uživi v razne sloge. Dočim je namreč prvi del zamišljen kot bistven del harmoničnih mas, je drugi del orgeljskega parta vodilen, da ne rečem samostalen, v Bachovem slogu pisan. V tretjem delu preseneti naenkrat — dormitat aliquando et bonus Homerus — precej banalni motiv, ki se pa takoj zopet potopi.

Zadnja točka je bil mešan zbor z orkestrom: »Raz-glašenje Gospodovo«, zložil Stanko Premrl (rojen 28. sept. 1880). Obelodanil ga je »Cerkveni Glasbenik« l. 1916 v 12. številki, ustrojene za mešan zbor in orglje; pozneje ga je skladatelj opremil še z orkestrom. Značilni učinek ni poverjen vokalnemu delu, ampak inštru-mentalnemu spremljevanju. Skladba se giblje v najmo-dernejši smeri, ki išče posebno učinkovite izrazitosti v postopih in sozvokih, katerih se moramo pri nas šele navaditi. Da se dá tudi v tem slogu pisati pravilno, je dokazal g. skladatelj ponovno.

Proizvajanje točk je bilo umetniško — navzlic vsem zaprekam, ki jih je imelo društvo. Premrl je finočuten organist, tehniško na višku, izveden v regi-striranju; o njegovi igri je mogoča samo pohvalna sodba, pa naj izvaja samostojne skladbe na svojem inštru-mentu, ali naj spremlja. — Pri Rheinbergerjevi točki se je le opazala nedisponiranost trobilcev, dasi je g. vojaški kapelnik dr. Jos. Čerin vodil izvrstno, precizno in z navdušenjem. — Pod taktirko dr. Kimovca je donela staroslovenska maša; peli so jo gladko; a zdelo se je, da si želi kompozicija še bolj pomnoženega zbora — ob taki priliki; tudi orglje so se zdele pri tako napolnjeni cerkvi šibke v svoji moči. Interpretacija je bila, osobito pri staroslovenski maši, subjektivna, kakor je umljivo. Vendar se mi zdi, da bi bilo nekatere točke manj utrirati. Nekam usiljivo se mi je zdelo stakatirano

poentiranje: svet, svet svet, kakor bi se kregali z lju-bim Bogom; tu bi bila na mestu ponižna objektivnost, ki se izraža v širokem, izzvenečem akordu na vsakem udarcu.

A to so posameznosti, ki jih sme vsakdo zamišljati in braniti raz svoje stališče. Ponavljam, da je bil kon-cert, o katerem sem poročal, v vsakem pogledu užitek in da smo hvaležni Cecilijinemu društvu stolne župnije, da nam je pripomoglo do duševnega podviga s svojim izbornim koncertom.

Mantuani.

Razno.

Dr. Vojeslav Molè.

»...Mordà je naše že ime
samo še blede senca med spomini,
ni vzdihov več in suhe so solzé.

Pozabljeni smo, izgubljeni sini.
Ah, dolga, težka, izgubljena leta,
mladost ubita, križana v tujini...

Mi vsi smo kakor tožen vrt brez cveta, —
uničil ga ponočen je vihar,
zatrl mu v kali vsa semena sveta, —
nikdar ne bo več prejšnjih rož, nikdar.«

(Vojeslav Molè: Pismo v domovino, Otonu Župančiču.
— »Naš list«, št. 2. Tomsk v Sibiriji, 9. julija 1919.)

Pesnik zbirke »Ko so cvele rože« (Ig. pl. Klein-mayr & Fed. Bamberg, 1910) se nahaja že šesto leto v Sibiriji. Kaj se to pravi, kaj čuti njegovo srce ob spo-znanju tega bridkega dejstva, kateremu nobena silna volja posameznika ne more odpomoči, nam povedó najzgovorneje navedeni njegovi verzi. Njegov pesimi-zem, da prejšnjih rož ne bo več, nam seže globoko v dušo, a ko čitamo najnovejše njegove verze, ki jih priobčujemo v današnji številki, in posebno, ko čitamo še mnoge druge reči, ki jih poznamo v rokopisu, ne bomo tako pesimistično gledali v njegovo bodočnost, ker vidimo, da še ni usahnil njegov cvet, ampak se je še bolj razvil in da se je vsebina njegovih poezij ne-primerno poglobila. Življenje je krut učitelj, to velja tudi za pesnika, vendar le tisti, ki je res kaj globokega preživel, je zmožen kaj globokega izraziti, in pes-niku Molètu pač ne bo treba biti žal za dolga leta trpljenja in spoznanja. Pa tudi človeku Molètu ne bo žal zanje pozneje, — ker kje smo se ljudje spoznali bliže v slabostih in dobrih straneh, kakor v ujetništvu? Saj ni nihče tako dobro pogodil tega razpoloženja, kakor pesnik sam v svojem »Petru Siču«, katerega oktave je pilil v najneugodnejšem ujetniškem ozračju. Takole slika ta žalostni milje, spominjajoči na »Mrtvo hišo« Dostojevskega:

»In vsako jutro ista nizka soba,
deset ležišč je v njej, deset drugòv.
In vsako jutro vstajamo iz groba
spominov, sanj v resničnost topih dnov;
in vedno je v besedah ista zloba;
od dne do dne kot težek sen snegòv
začinja srca vedno višji srd:
brez krink je vsak obraz in v njem je smrt.

In zreš v očeh hinavščino in laž,
 sovraštvo in zavist in misli blatne,
 in kakor z mačko z drugom se igraš
 in govoriš poklone mu neznatne,
 a v srcu liješ laž njegovo v čas
 nebroj, tehtaš besede mu zagatne.
 In duša plaka samega spoznanja,
 pod grenko težo se življenje sklanja.»

Pa tudi znanstveniku Molètu ne bo žal za ta navidez izgubljena leta, kajti ta je pridobil toliko, da ga bo odlikovalo pred drugimi rojaki in koristilo ugledu domovine, kateri pripada. Navidez izgubljenih šest let je tudi študijsko, kolikor se je pač dalo, sistematično izrabil. Poleg vseh velikih evropskih jezikov, ki jih obvlada v čitanju, se je posebno bavil s švedščino in španščino, dvema jezikoma, katerih znanje je pri nas precej redko; in kar se tiče poznanja svetovne literature, se bo po njegovem povratku pač težko kdo pri nas kosal z njim. Pa tudi v svoji posebni stroki — zgodovini umetnosti — lahko zabeleži važne uspehe. Poleg temeljitega poznanja ruske umetnosti, katero na zapadu malo kak učenjak globokeje pozna, si je pridobil lansko leto jeseni v Tomsku v Sibiriji tudi akademično kvalifikacijo kot docent zgodovine umetnosti na ondotni univerzi. In sicer je imel pred zgodovinsko-filološko fakulteto dve poskusni predavanja: 1. Pomen bregov Jadranskega morja za zgodovino umetnosti in 2. Splošni tok razvoja benečanskega slikarstva. Nastopno predavanje je obdelovalo vprašanje »Slog v umetnosti«. V zimskem tečaju 1919/20 je začel predavati o »Primerjajočem študiju slogov v umetnosti«. — Tako dobi naša univerza z njegovo vrnitvijo eno kvalificirano moč več.

Da v težavnem miljéju ujetniškega življenja, pa tudi dobrovoljskega za burnih dni revolucije Muze niso posebno glasne, je naravno. A tudi v tem oziru Molè ni počival. Komur je vsadil Bog pevske iskro v dušo, ta ne more molčati in tako imamo od njega tudi iz tega časa več večjih in manjših pesnitev, ki so večinoma še v rokopisu. Zgoraj citirana poslanica Ctonu Župančiču je tiskana v »Našem Listu« v Tomsku in na elegičen način izraža hrepenenje po domovini in tiho bojazen, da bi ga smrt ne presenetila v tujini, kajti v domovini bi rad spal poslednji sen. Poprej smo navedli tudi par kitic iz uvoda v široko zasnovani roman v oktavah pod naslovom »Peter Sič«. V današnji številki našega lista priobčujemo dva cikla sonetov, tretji ciklus iz sibirskega ozračja ima naslov »Sužnjevi soneti« in ga prinese »Ljubljanski Zvon«. Razen teh je spesnil že celo vrsto liričnih pesmi, ki se prej ali slej seznanijo z njimi naša javnost v enem ali drugem izmed naših literarnih listov. — Tudi Rusi so se že seznanili z nje-

govo poezijo in mu izrazili svoje priznanje s tem, da je prof. Vjehovskij s permskega vseučilišča, ki je pribežal pred boljševiki v Tomsk, prevel več njegovih pesmi v ruščino, med drugimi tudi »Sužnjeve sonete«. Prevajavec je sam znan pesnik (iz kroga Vjačeslava Ivanova in Aleksandra Bloka) in prevaja klasično francosko renesansko pesništvo.

Žalostno je in karakteristično za naše neurejene politične in kulturne razmere, da taki ljudje kot je Molè (kolikor mi je znano, je v Sibiriji še preko 100 slovenskih inteligentov!) še danes čisto nepotrebno tratijo svoje za domovino tako dragocene moči za to, kako bi se vzdržali vsaj pri življenju v najkritičnejših revolucionarnih dneh, ki se periodično vedno zopet ponavljajo v Rusiji!

Kot »krik s pozabljenega brega« — če rabim njegov izraz iz »Petra Siča« — se zde besede, ki mi jih je pisal Molè v zadnjem pismu: »Ah, koliko neizrečene in za Evropo nepojmljive tragike je v tej strašni deželi! Krikni slovenski javnosti, da smo tudi mi še tukaj, ki bi radi stopili na tla svobodnega dela domovine!«

Frst.

† Pavel Zamida, kateremu je posvečen V. Molètov ciklus Thanatos, je bil sin vodje deželnih uradov pri bivšem kranjskem dež. odboru v Ljubljani g. Zamide. Po poklicu mediciner je prišel precej začetkom vojne na gališko fronto in bil od Rusov ujet in odveden v Sibirijo, kjer je živel z nami v različnih taboriščih, posebno v Tjumeni in Tari. Ves čas je pomagal kolikor je mogel pri postrežbi ranjenih in bolnih in je pri neki taki priliki ob času epidemije pegastega legarja tudi sam zbolel. Prebolel je sicer legar, a ostale so posledice — tuberkuloza, ki mu je vzela mlado življenje na pragu pomladi l. 1918. Za njegovo požrtvovalno delo so mu izkazali poslednjo čast celo boljševiki, češ: Bil je sicer buržuá, vendar je omagal v službi proletarijata. Zamida je bil izredno priden in talentiran in se je poleg svojih strokovnih in jezikovnih študij ukvarjal tudi z literaturo. Ohranilo se je nekaj pesmi, ki kažejo nedvomen talent — žalibog so do sedaj še v Rusiji! — Pri novoletnici l. 1918 so igrali v taborišču njegovo enodejanko »Fuimus Troes!«, ki je bila spisana za razmere, v katerih smo živeli, in imela tendenco vzbuditi v nas zavest, da nas domovina pričakuje in potrebuje ter smo dolžni stremeti domov.

Tragika te okrutne vojne, da so kot njene žrtve padali navadno najboljši, se je ponovila tudi v Zamidovem slučaju: v grob je legel čist značaj, blesteč talent, duhovni cvet, ki mu nikdar ni bilo sojeno razviti se primerno njegovim močem.

Frst.

Prejeli smo v oceno:

1. M. Ogrizović: **Nepoznat**; enodejanka. Tisak i naklada St. Kugli, Zagreb.
2. Milan Ogrizović: **Smrt Smail-age Čengića**, drama u 3 čina po Mažuranićevoj velepjesmi. Tisak i naklada St. Kugli, Zagreb.
3. Marij Kogoj: **Troje solospjevov**. 1919.
4. Ilija Jakovljević: **Studije i fejtoni**. Zagreb, 1919. Cena K 4.—
5. Dragiša V. Vasić: **Karakter i mentalitet jednog pokolenja**. (Cir.) Štamparija Karadić prometnog d. d. N. Sad, 1919.
6. Sibe Miličić: **Knjiga radosti**. (Cir.) Beograd. Knjiž. Gece Kona, 1920. Din. 3'50.
7. **Ženska Misao**, list za prosvjetu, socialni rad i organizaciju. G. I., br. 1. Izd. Hrv. katol. ženska zveza. Uređuje Prosvjetna sekcija kat. ž. zv. Odgov. ur. Zora Vasić. Letno (10 štev.) K 30.—, posam. štev. K 3.—. Zagreb, Kaptol 27.
8. Xaver Meschko: **Das Paradies auf Erden**. Freiburg. Herder. M. 5'40. (1. Geschichte des kleinen Martin, der das Paradies auf Erden gesucht hat; 2. Der kleine Zigeuner.) Deutsch von Minna Conrad-Eybesfeld.
9. **Sava**, Revue für Politik, Volkswirtschaft und Kultur. Herausgeber Jos. Fran Knaflič; polmesečno. Naročnina za 12 zvezkov K 45.—, izven SHS K 50.—. Uredn. in upravn. Sarajevo, Vrbanja ulica 5. 1. letnik, 1920.
10. **Letno poročilo obrtnega nadzorništva v Ljubljani o poslovanju v letu 1919**. Ljubljana, 1920. Založilo poverjeništvu za socialno skrbstvo v Ljubljani. Tisk tiskarne Maks Hrovatin, Ljubljana.
11. F. Förster: **Für unseres Herrn Tischgäste**. Herder. Freiburg. M. 5'80.
12. Izdanja Ligue des Universitaires Serbo-Croato-Slovenes, Paris, 60, Rue des Ecoles: Serija »**Questions contemporaines**«, št. 6: St. Stanoyévitch: **La civilisation du peuple serbe au moyen age**. Paris, 1919. Fr. 2'—.
13. »Qu. c.«, št. 8: Alexandre Belitch: **L'avenir des langues dans la Péninsule Balkanique**. Paris, 1919.
14. »Qu. c.«, št. 16: Miroslav Spalaikovich: **Le drame Russe** (extr. de la Revue Yougoslave). Paris, 1919.
15. »Qu. c.«, št. 17: Dr. Arthur Chervin: **Le jugement de Salomon** (La Question de Riéka) (extr. de la R. Y.). Paris, 1919.
16. »Qu. c.«, št. 18: Edouard Marbeau et Comte Louis Voïnovitch: **Un apôtre de l'unité yougoslave** (Msgr. Strossmayer) (extr. de la R. Y.). Paris, 1919. Fr. 2'—.
17. »Qu. c.«, št. 19: Yovan Skerlitch: **Les Serbes et la Démocratie Occidentale** in A. Arnaoutovitch: **Yovan Skerlitch** (extr. de la R. Y.). Paris, 1919. Fr. 2'—.
18. »Qu. c.«, št. 22: Alexandre Arnaoutovitch: **La poésie Kossovienne** (extr. de la R. Y.). Paris, 1919. Fr. 2'—.
19. »Qu. c.«, št. 25: Ernest Denis: **Institut d'Etudes Slaves**. Paris centre de la slavistique à l'Etranger. Paris, 1919. Fr. 2'—.
20. Izdanja Ligue itd. Serija »**Questions Balkaniques**«, št. 3: Emile Haumant: **La Yougoslavie, études et souvenirs**. Paris, 1919. Fr. 4'50.
21. »Qu. B.«, št. 4: Pétrar Ilitch: **Les mines de Serbie**. Paris, 1919. Fr. 2'50.
22. »Qu. B.«, št. 5: P. P. de Sokolovitch: **Le mirage Bulgare et la guerre Européenne**. Paris, 1919. Fr. 3'50.
23. **Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino**. II. l., 1. 2. snop. Uredniki: A. Kaspret, Fr. Kidrič, R. Nahtigal, Fr. Ramovš. Izdaje Slov. Matica v Ljubljani. Letno K 25.—. Vsebinska: Razprave: Weber Fr.: O fenomenologiji jezika; Kidrič Fr.: Prispevki in opombe k zgodovini reformacije na Slovenskem. I. Ivan Ungnad v prognanstvu. (Nadaljevanje.); Ramovš Fr.: Sorodstvo staroindijskega sámâ »Halbjahr«; Dolenc Met.: Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona; Kos Milko: Srbski Brankoviči in goriški grofje. — **Ocene**: Ramovš Fr.: Donesek k slovenskim starožitnostim; Kidrič Fr.: Josip Jurčič, Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj; Kidrič Fr.: Stritarjeva antologija; Prijatelj Iv.: Slavica. Herausgegeben von M. Murko. I. Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert. Eine literarisch-kulturhistorisch-philologische Untersuchung von Fr. Kidrič; Kidrič Fr.: Beiträge zur bayer. Kirchengeschichte, XXVI/1; Georg Loesche: Truberiana, für die Wirksamkeit in Kempten; Kos Milko: Novi doneski k zgodovini turških bojev na Slovenskem; Hauptman Ljudmil: Anton Melik, Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del. — **Male vesti**: Nahtigal R.: Koren vend — vond.; Koštiál Ivan: Etimologije; Ramovš Franc: K zgodovini slovanske konjugacije; Ramovš Fr.: Zanimiv primer razvoja prehodnega y v slovenščini; Kidrič Fr.: Bibliografski inštitut; Kos Milko: K. Kadlec, Mošćenický statut; Kos Milko: Dr. A. Gnirs, Das Görzer Statutbuch.
24. Oton Župančič: **V zarje Vidove**, pesmi. Ljubljana, 1920. Schwentner. K 10'80, vez. K 18'—.
25. **Hrvatska Prosvjeta**, mjesečnik »Kola hrvatskih književnika«. Letnik VII., št. 1. Letno K 50'—. Zagreb, Palmotičeva ulica 31, I. Urednik dr. Ljubomir Maraković.
26. »**Nova et vetera**«. Pořádá a s pomocí boží a přátel studia sedmkrát do roka vydáva, Antonín Ludvík Stríž v Stare Říši na Moravě. Tiskem Frant. J. Truky v Třebíči a Františka Obziny ve Vyškově.
27. »Qu. c.«, št. 20: **Zrinski & Frankopan** par Ferdo Chichitch avec des articles et des poésies de M. Comte Begouen, Oton Moravetz, Milossav Yélitch, Miloutine Yovanovitch et Božidar Pouritch (extr. de la R. Y.). Pariz, 1919. Fr. 1'—.
28. M. Moravski S. J.: **Večeri ob Lemanu**; po 3. izdaji prevel France Fr. Stelè. Ljubljana, 1918 (izšlo šele 1920); založila Jugoslovanska knjigarna.

29. Simon Jenko: **Pesmi**; uredil dr. Joža Glonar. V Ljubljani, 1920. Zal. Tiskovna Zadruga, natisnila Narodna tiskarna. Cena K 10.—, vez. K 15.—.

30. **Glasnik sv. Franje**, mjesečno glasilo pokorničkoga ili trećeg reda sv. Franje. Ured. i upr. Zagreb, Kaptol 9. Letno K 8.—.

31. **Naša pota II.** Dr. Aleš Ušeničnik: **Uvod**

v **kršćansko sociologijo**. Zal. in izd. Slovenska kršč.-soc. zveza. Ljubljana, 1920. Tisk Jugoslov. tiskarne. Cena K 8.— pri SKSZ.

32. Mihael Markič: **Izpopolnjena in izenostavljena silogistika, sledeća metodi kompleksnih števil**. Nov donesek k eksaktni logiki; obenem pomožna knjiga za logiko. Ljubljana, 1920. Zal. L. Schwentner. Cena K 6'50, z draginjskim pribitkom K 7'80.

Istorija Jugoslovena. Sinteza srednjevjekovnog razvoja zemlje i naroda, od dra. Vasilja Popovića. Komisionalna naklada knižare J. Studničke i dr., Sarajevo. Štampanih tabaka XI+140. Cijena din. 3'50 (14 K).

Izišla je iz štampe prva istorija Jugoslovena, u kojoj je prikazana naša prošlost s jedinstvenog jugoslovenskog stanovišta kao cjelina. Nov je ne samo opseg nego i način obrade. Istorija nije shvaćena kao zbir fakata i kroničarsko nabranje događaja i bitaka niti kao genealogija i povijest dinastija i teritorijalnih promjena nego kao neprekidan razvoj naroda u političkom, socijalnom, ekonomskom i kulturnom pogledu. Jednaka je pažnja obraćena kulturnoj, socijalnoj kao i političkoj povijesti. Taj se razvoj ne samo prikazuje nego i tumači geografskim i istorijskim silama, koje djeluju analogno biološkim i mehaničkim zakonima. Uticaj ličnosti spao je tu na ulogu reprezentanta društvenih tipova, sila i tendencija razvoja.

Za približnu ilustraciju sadržaja i smjera evo naslova pojedinih glava:

Prvi dio: Istorijska statika prve polovine srednjega vijeka. I. glava kao uvod: Geografsko-istorijske karakteristike jugoslovenskog teritorija. II. glava: Predslovensko doba raskomadnosti jugoslovenskog teritorija na razna narodna, politička, ekonomska i kulturna područja. III. glava: Slovensko doba slobodnog maloposjedničkog života u ekonomskom i plemenskih organizacija u socijalno-političkom pogledu.

Drugi dio: Istorijska dinamika srednjega vijeka. IV. glava: Državotvorni rad pojedinih plemena i nastanak plemenskih državnih centara sa divergentnim akcionim smerom. V. glava: Period hrvatskog etatizma pod knezovima i kraljevima. VI. glava: Period srpskog etatizma. VII. glava: Najveća državna moć Srbije za Nemanjića. VIII. glava: Oligarhija. IX. glava: Period bosanskog etatizma. X. glava: Borba novovjekog monarhičnog, vojničkog turskog sistema protiv srednjevjekovnog, oligarhijskog i feudalnog evropskog.

Treći dio: Istorijska statika druge polovine srednjega vijeka. Feudalizam. Političke, ekonomske, socijalne i kulturne prilike. XI. glava: Politička geografija jugoslovenskog teritorija. XII. glava: Vjera i crkva. XIII. glava: Vojska i rat. XIV. glava: Pravo. XV. glava: Trgovina. XVI. glava: Umjetnost. XVII. glava: Narodni epos.

»**Gramatičke primedbe**«. Francusko društvo »Srpska nacija u Francuskoj« odštamalo je u zasebnu knjižicu članak pariske nastavnice gdjice Emilije Vignon »Gramatičke primedbe«, koji je izišao u posljednjem broju »Revue Yougoslave«. Članak izlaže na praktičan način teškoće francuskog jezika za Jugoslovene. On je

od naročite koristi za one, koji počinju učiti francuski, i za nastavnike, koji ga predaju. Cijena je knjizi 1 dinar. Obratiti se našem Kulturnom odboru u Parizu (9, rue Michelet) ili samom društvu »Srpska nacija u Francuskoj« (Nation Serbe en France).

Knjiga o našoj civilizaciji. Institut slovenskih nauka u Parizu, u sporazumu sa našim Kulturnim odborom, izdaće na Francuskom jedan deo Istorije Srba, čuvenog dela Konstantina Jirečeka, profesora praškog univerziteta. To je prva knjiga, koju izdaje institut. Njen je naslov »**Srpska civilizacija u srednjem veku**«. Prevod je izvršen pod nadzorom g. Louisa Eisemanna, profesora Sorbone. G. Ernest Denis, profesor istorije na Sorboni, napisao je predgovor o piscu prof. Jirečku i njegovim radovima. — Knjiga se štampa u ograničenom broju i razaslaće se prijavljenima po redu prijavljivanja. Obratiti se profesoru A. Arnautoviću, sekretaru Jugoslovenske sekcije instituta slovenskih nauka (Paris 9, rue Michelet).

»**Grafička umetnost**«. — Pod tem naslovom je začel izdajati grafik in profesor na obrtni šoli v Zagrebu D. Gjurić list za grafično umetnost. Okolu novega leta je izšla 1. štev., ki obsega doneske tehle jugoslovanskih grafikov: M. D. Gjurića, Marka Rašice, Marijana Trepše-ja, Milivoja Uzelac-a in Vere pl. Bojničić. — List bo izhajal 2 do 3 krat na leto v velikosti 30 × 40. Opremo in tekst oskrbuje M. D. Gjurić. 1 zv. stane 150 K; z lastnoročnimi podpisi avtorjev 500 K. Poleg izvornih grafičnih del omenjenih umetnikov obsega prvi zvezek kratek pregled jugoslovanskega slikarstva in zgodovino razvoja grafičnih tehnik. Oboje je spisal M. D. Gjurić.

Drugi zvezek je naznanjen za po veliki noči in bo obsegal tudi nekatera češka dela. Vsebina grafičnega dela bo tale: Ferdo Quiquerez: Favn in nimfa; T. F. Šimon (Čeh): Begunci; VI. Silovský (Čeh): Ogljarica; Milivoj Uzelac: Litografija; V. Becić: Litografija; I. Benković: Kaptol; M. D. Gjurić: Smrt majke Jugovića; Zagreb; A. Alex (Čeh): Odmor; Ivka Orešković: Bakrorez; Marko Rašica: Drevorez; Vera Bojničić: Študija.

Tekst bo obsegal: K. B. Madl: Bakrorez češ. umetn. Jul. Mařaka; — dr. Iso Kršnjavi: Ferdo Quiquerez; — Brunner: Zgodovina češke grafike; — M. D. Gjurić: Izvirni bakrorez.

Napovedujejo tudi že skupno jugoslovansko-češko grafično glasilo.

Drugi zvezek stane 200 K, s podpisi umetnikov 500 K. Naroča se: »Grafička umetnost« Zagreb, Wilsonov trg 8.
